

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**OSMANLI DÖNEMİNDE ANKARA'DA KADINLARIN
KURDUKLARI VAKIFLAR: SOSYO-KÜLTÜREL BİR İNCELEME
(XIV-XIX. YÜZYILLAR)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hilal TAŞKAN

TARİH PROGRAMI

Ankara, 2023

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI DÖNEMİNDE ANKARA'DA KADINLARIN
KURDUKLARI VAKIFLAR: SOSYO-KÜLTÜREL BİR İNCELEME
(XIV-XIX. YÜZYILLAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hilal TAŞKAN

TARİH PROGRAMI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR

Ankara, 2023

ONAY SAYFASI

Hilal TAŞKAN tarafından hazırlanan “OSMANLI DÖNEMİNDE ANKARA’DA KADINLARIN KURDUKLARI VAKIFLAR: SOSYO-KÜLTÜREL BİR İNCELEME (XIV-XIX. YÜZYILLAR)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Hüseyin Çınar (Danışman)	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul ☒ Red ☐		
Doç. Dr. Mehmet Doğan	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul ☒ Red ☐		
Doç. Dr. Ahmet Demir	Kırıkkale Üniversitesi	
Kabul ☒ Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 25 Eylül 2023

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

Doç. Dr. Muhammed Enes KALA

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Adı Soyadı: Hilal TAŞKAN

İTHAF

Ömürlerini evladına adamaktan çekinmeyen kıymetli Annem ve Babama...

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmam sırasında başta tez konusunun belirlenmesinde ve tez yazım sürecinde, yüksek bilgi ve donanımı ile hoşgörü, nezaket, ilgi ve sabır içerisinde bana yol gösteren çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR hocama, katkıları, öğrettikleri ve destekleri için minnet ve teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı'ndaki tüm kıymetli hocalarıma da bir aile sıcaklığında bizleri önemseyerek, uyguladıkları nitelikli eğitimden ötürü teşekkür ederim. Son olarak beni destekleyen, ömürlerini evladına adamaktan çekinmeyen sevgili annem ve babama her koşulda yanımda oldukları için teşekkür ederim.

Hilal TAŞKAN

Ankara 2023

ÖZET

Osmanlı toplumunda kadınların, gündelik hayatta oldukça önemli bir role sahip oldukları bilinmektedir. Kadınlar aile hayatı içinde üstlendikleri görevler ve sorumluluklar dışında toplum hayatına katkı sağlayan birçok alanda söz sahibi olmuşlardır. Kadınlar, yaşadıkları şehir, kasaba veya köylerde toplumsal hayatı doğrudan ilgilendiren dinî, sosyal ve kültürel alanlarda hayır işlerine müdahil olmuşlar, bu alanlarda vakıflar kurmuşlardır. Toplumla sağladığı katkılardan dolayı bu tür vakıfların özünde yardımlaşma ve dayanışma prensipleri yer almaktadır. Bu prensipler doğrultusunda, Ankara'daki kadınlar da yaşadıkları şehirde vakıflar kurarak ve hayrat yaptırarak isimlerini ebedileştirmişlerdir.

Diğer Osmanlı şehir ve kasabalarında olduğu gibi Ankara'da da hayır sahibi kadınlar, araştırmanın zaman dilimi olan XIV-XIX. yüzyıllar arasında ya tek başlarına bir vakıf kurup hayrat yaptırmışlar, ya da başkalarının kurdukları vakıflara menkul ve gayrimenkulleri ile katkı sağlamışlardır. Hayır sahibi kadınlar kimi zaman da ya kendilerinin ya da yakınlarının kurdukları vakıfta yönetici olmuşlardır. Böylece kurulan vakıflar ve yapılan hayrat ile yaşadıkları şehrin ya da kasabanın imarına, gelişimine ve ihtiyaçlarına katkı sağlamışlardır. Bunu yaparken kimi zaman bir medrese, bir mescit, bir çeşme yaptırmışlar; kimi zaman da mahallelerindeki cami, mescit ve diğer bir hayratın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik vakıflar kurmuşlardır. Bu çerçevede Ankara'da yaşamış olan başta Melike Hatun olmak üzere Bacı Hatun, Ziyade Hatun, Bula Hatun, Zeynep Hatun, Sittî Hatun ve metin içinde ismini zikrettiğimiz pek çok kadın toplumun ihtiyacı olan çeşitli alanlarda vakıflar kurup hayrat tesis etmişler veya kurulan vakıflara katkı sağlamışlardır.

Bu çalışma ağırlıklı olarak birincil kaynaklara dayanmaktadır. İncelenen dönemde Ankara'da kadınların kurdukları vakıflar ve tesis ettikleri hayrat, başta konu ile ilgili arşiv malzemeleri arasında öne çıkan vakıf tahrir defterleri, vakfiyeler ve çeşitli vakıf kayıtları kullanılarak tespit edilmeye çalışılmış; ayrıca araştırma konusu ve alanı ile ilgili kitaplar, makaleler, tezler ve ilgili akademik çalışmalardan da yararlanılmıştır. Bu çerçevede birincil ve ikincil kaynaklardan yola çıkılarak, bu çalışmada Ankara'da kadınların kurdukları vakıflar ve yaptıkları hayrat hakkında ana hatlarıyla bilgi verilmiştir. Aynı zamanda bu kadınların sosyo-ekonomik statüleri ve bireysel kimlikleri hususunda da tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Kadın ve Vakıf, Kadın Vakıfları, Hayrat.

ABSTRACT

During the period spanning the XIVth to the XIXth centuries, it is widely acknowledged that women held a significant social role within the Ottoman Empire, contributing substantially to family dynamics and engaging in various forms of constructive social participation. Beyond their roles as being mothers, wives, and sisters, women were active in manifold domains that proved beneficial to the community. Notably, they established charitable foundations in fields of education, religion, culture, and social welfare, which bore direct relevance to public life. Such waqfs, renowned for their contributions to society, fundamentally emanated from principles of mutual support and communal solidarity. In accordance with these principles, women in Ankara embarked upon the establishment of waqfs and endowments, perpetuating their legacy through charitable endeavors.

Affluent women, in a manner analogous to their counterparts in other Ottoman urban centers, municipalities and also in Ankara, specifically within the temporal confines of our investigation, held between XIV-XIX. centuries demonstrated their philanthropic inclinations by either founding charitable institutions autonomously, augmenting the endowments of existing establishments, or assuming administrative roles within these waqfs. These women significantly enriched the city's developmental landscape, enhancing its infrastructure, addressing its deficiencies, and fulfilling its exigencies through a spectrum of charitable initiatives. Their benevolent activities ranged from the construction of medreses, mosques, and fountains to the establishment of endowments tailored to the sustenance of local mosques, medreses, and other charitable institutions within their immediate vicinities. Within this narrative framework, individuals lived in Ankara such as Melike Hatun, Baci Hatun, Ziyade Hatun, Bula Hatun, Zeynep Hatun, Sitti Hatun, and numerous other female benefactors, as referenced within the text, embarked upon the founding of charitable institutions or actively contributed to existing ones, each attuned to the community's needs and welfare.

This study heavily relied on primary sources. During the period under study, the waqfs established by women in Ankara and the charity they established were tried to be identified by using the waqf tahrir records, waqfs and various waqf records, which are prominent among the archival materials related to the subject in particular; in addition, books, articles, theses and academic studies related to the research subject and field were used. In this context, based on primary and secondary sources, in this study, basic

information was provided about the waqfss established by women in Ankara and the charity they do. At the same time, it has been tried to make determinations about the socio-economic status and individual identities of these women.

Keywords: Ankara, Women and Waqfs, Women's Waqfs, Charitable Endeavors.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GRAFİKLER LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konu, İçerik, Önem ve Sınırlılıkları	2
2. Araştırmanın Amacı ve Problemi	3
3. Kaynaklar Üzerinde Bir Değerlendirme	4
3.1. Arşiv Kaynakları	4
3.2. Araştırma Eserler	6
I. BÖLÜM	9
ANKARA ŞEHİRİ VE VAKIF KURUMU	9
A. ANKARA'NIN COĞRAFYASI VE TARİHİ	9
1. Osmanlı Öncesinde Ankara	9
2. Osmanlı Döneminde Ankara.....	13
B. VAKIF MÜESSESESİ VE TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE VAKIFLAR	16
1. Vakfın Tanımı, Mahiyeti ve Menşei	16
2. Tarihi Süreç İçerisinde Vakıfların Gelişimi.....	18
3. Osmanlı Kadını ve Vakıf Müessesesi	22
II. BÖLÜM	26
OSMANLI DÖNEMİNDE ANKARA'DA KADIN VE VAKIF	26
A. ANKARA'DA KURULAN VAKIFLARA GENEL BİR BAKIŞ.....	26
B. XIV-XIX. YÜZYILLARDA ANKARA'DA KADINLARIN KURDUKLARI VAKIFLAR VE HAYRATI.....	28
1. XIV. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar	28
1.1. Melike Hatun Vakfi.....	28
1.2. Bacı Hatun Vakfi.....	32
2. XV. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar	33
2.1. Davud Bey Kızı Selçuk Hatun Vakfi.....	33

2.2. Ziyade Hatun Vakfi.....	34
2.3. Fatma Hatun Vakfı (Hemşire Hatun).....	35
3. XVI. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar	37
3.1. Cüneyd Bey Kızı Zehre (Zöhre) Hatun Vakfi.....	37
3.2. Emre Çelebi Kızı Hunze Hatun Vakfi.....	37
3.3. Huri Hatun Vakfi.....	37
3.4. Zeynep Hatun Vakfi.....	38
3.5. Sittî Hatun Vakfi.....	39
3.6. Tûtî Hatun Vakfi.....	39
3.7. Hoca İbadullah Kızı Bula Hatun Vakfi.....	40
3.8. Ayşe Hatun Vakfi.....	42
3.9. Emine Hatun Vakfi.....	44
4. XVII. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar.....	44
4.1. Mehmed Kızı Hanife Vakfi.....	44
4.2. Saliha Hatun Vakfi.....	45
5. XVIII. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar	45
5.1. İbrahim Kızı İsmihan Vakfi.....	45
5.2. Hacı İsa Kızı Esmâ Vakfi.....	45
6. XIX. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar	45
6.1. Selahaddin Ağa Kızı Azime Hanım Vakfi.....	45
6.2. Üveys Efendi Kızı Şerife Zahide Hanım Vakfi.....	46
6.3. Seyyid Hacı Mehmed Mesud Ağa Kızı Şerife Müslime Hanım Vakfi.....	47
III. BÖLÜM.....	48
ANKARA'DA KADINLARIN KURDUKLARI VAKIFLAR VE HAYRATIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	48
A. SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATTA KADINLAR	48
1. Kadınların Lakap ve Unvanları.....	48
2. Aile Bireylerinin Lakap ve Unvanları.....	50
B. KADINLARIN KURDUKLARI VAKIFLARIN YERLEŞİM YERLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	53
1. Mahalle.....	53
2. Köy.....	55
C. VAKIF YÖNETİCİSİ OLAN KADINLAR	56
1. Kadınların Kurdukları Vakıfların Mütevellileri.....	56

2. Kadınların Mütevelli Oldukları Vakıflar	60
3. Kadınların Kurdukları Vakıfların Nazırları	61
D. ANKARA'DA KADIN VAKIFLARININ ÇEŞİTLERİ.....	61
1. Nitelikleri Açısından Kadın Vakıfları.....	61
1.1. Hayrî Vakıflar.....	61
1.2. Zürrî Vakıflar (Aile Vakfı).....	62
1.3. Kiraya Verilmeleri Bakımından Vakıflar.....	64
2. Vakfedilen Mallar Açısından Kadın Vakıfları.....	66
2.1. Menkul (Para) Vakıfları.....	66
2.2. Gayrimenkul Vakıflar.....	69
2.2.1. Dini ve Kültürel Hizmetler Açısından Kadın Vakıfları.....	70
2.2.1.1. Cami ve Mescit.....	70
2.2.1.2. Kervansaray.....	73
2.2.1.3. Medrese.....	73
2.2.1.4. Zaviye.....	74
2.2.2. Binalar.....	75
2.2.2.1. Ev.....	75
2.2.2.2. Dükkân	75
2.2.2.3. Değirmen	76
2.2.2.4. Hamam	77
2.2.3. Tarım İşletmeleri	78
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	84
EKLER	96
EK-1. Ankara'da Vakıf Kuran Kadınların Listesi (867/1463 Tarihli Ankara Livası Mufassal Defteri (MAD 9), 928/1522 ve 979/1571-1572 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defterlerine Göre).....	96
EK-2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Kayıtlara Göre Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar.....	120
EK-3. 928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defterleri'nde Kadınların Gelir/Akar Tahsis Ettikleri Vakıflar (Hacı Doğan Mahallesi Mescidi, Mukaddemzâde Mahallesi Mescidi ve Erzurum Mahallesindeki Hacı Şeyhî bin Necmeddin Mescidine ait kayıt).....	124

EK-4. 558/1571 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defterleri'nde Kadınların Gelir/Akar Tahsis Ettikleri Vakıflar (Erzurum Mahallesindeki Hacı Şeyhî Bin Necmeddin Mescidi, Mukaddemzâde Mahallesi Mescidine ait kayıt)	125
EK-5. Seyyid Hacı Mehmed Mesud Ağa Kızı Şerife Müslime Hanım Vakfının 23 Cemâziye'l-evvel 1280/5 Kasım 1863 Tarihli Vakfiyesinin Transkripsiyonu	126

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Hayrî ve Zürrî Açından Ankara'da Kadın Vakıfları.....65

Grafik 2: Ankara'da Kadınların Para Vakfetme Nedenlerini Gösteren Grafik.....70

Grafik 3: Kadınların Kurmuş Oldukları Menkul ve Gayrimenkul Vakıflar.....81

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Vakıf Kuran Kadınların Lakap ve Unvanları.....	50
Tablo 2: Kadın Vakıflarının Mütevellileri.....	58
Tablo 3: Kadınların Müteveli Oldukları Vakıflar	61
Tablo 4: Ankara’da Kadınların Para Vakfette Nedenleri.....	69
Tablo 5: Ankara’da Kadınların Zaviye Vakıfları.....	75
Tablo 6: Ankara’da Ev Vakfeden Kadınlar.....	76
Tablo 7: Ankara’da Dükân Vakfeden Kadınlar.....	77
Tablo 8: Ankara’da Değirmen Vakfeden Kadınlar.....	78
Tablo 9: Ankara’da Tarım Arazileri Vakfeden Kadınlar	80

KISALTMALAR

AE.SAMD.III.	: Ali Emirî Sultan Ahmed III Fonu.
a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
a.g.md.	: Adı geçen madde.
AŞŞ	: Ankara Şer'îye Sicili.
AVTD	: Ankara Vakıf Tahrir Defteri.
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
bkz.	: Bakınız.
C. EV.	: Cevdet Evkafı Fonu.
C. MF.	: Cevdet Maarif Fonu.
C.	: Cilt.
Çev.	: Çeviren.
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
D.N.	: Defter Numarası.
EV. d.	: Evkaf Defteri.
Haz.	: Hazırlayan.
H.	: Hicrî
İ. EV	: İrade Evkaf Fonu.
İ. ŞD.	: İrade-i Şûra-yı Devlet Fonu.
MAD.d	: Maliyeden Müdevver Defter.
M.	: Miladî
S	: Sayı.
s.	: Sayfa.
ss.	: Sayfa sayısı.
ŞD.	: Şûra-yı Devlet Evrakı Fonu.

TTK : Türk Tarih Kurumu.
VGMA : Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.
VGM : Vakıflar Genel Müdürlüğü.

GİRİŞ

Vakıflar, VIII. yüzyıl ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına değin İslam tarih ve medeniyetinde pek çok bakımdan, bilhassa sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta önemli bir hayır müessesesi olarak yer almıştır. Vakıf esas olarak bireyin özgür iradesi temelinde başta insanlığa yönelik kişisel ve vicdani sorumluluğu, yardımseverliği, merhameti, işbirliğini, iyiliği, şefkati vb. değerleri ilke edinmiştir.¹ Osmanlı Devleti'nde birçok kamu hizmetinin yanında sosyal yardımlaşma ve kültürel faaliyetler de vakıflar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Hayırseverler tarafından yaptırılarak toplumun hizmetine sunulan cami, medrese, kervansaray, yol, hastane vb. yapılar vakıflar yoluyla yönetilmiştir.²

Vakıflar aracılığıyla birçok şehir maddi ve manevi bakımdan değer kazanarak gelişmiştir. Bu değerler silsilesinden Ankara şehride nasiplenerek önemli oranda âbâd edilmiş, şehir halkının ihtiyaçları giderilmiştir. Bu yüzden vakıf kuran kimselerin Ankara'nın gelişiminde büyük bir katkısı vardır.³ Ankara'nın gelişimine katkı sağlayan vakıf kurucuları içerisinde erkekler de olduğu gibi birçok kadın da halka hizmet sunmak için yaptıkları vakıf ve hayrat ile isimlerini ölümsüzleştirmişlerdir.⁴

Osmanlı Ankara'sındaki kadın veya erkek farketmeden vakıf kurucuları, sosyal statüleri ve cinsiyetleri her ne olursa olsun, Allah rızasını kazanma, topluma fayda sağlama, iyi yönde anılma, yardımlaşma ve dayanışma şuuruyla hareket etmişlerdir.⁵ Vakfın sunduğu hizmetin niteliğini vakfı kuran kimsenin kadın veya erkek olması etkilememiştir. Ancak vakıfların mali yapıları onları farklılaştıran bir özellik olarak ortaya çıkmıştır.⁶

Osmanlı döneminde Ankara şehrinde kurulan her vakıf ve hayrat şehrin sosyal, kültürel, dini ve ticari hayatında oldukça etkili olmuştur. Bu nedenle Ankara'da vakıf ve hayrat yapan her birey önem arz etmektedir. Bu çalışmada, XIV-XIX. yüzyıllarda Ankara şehrinde kadınlar tarafından kurulan vakıflar ve yaptırılan hayrat, kadınların ve ailelerinin sosyal statüleri, kadınların Ankara'nın mahalle ve köylerinde bulunan vakıflara yaptıkları

¹ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *DİA*, C.42, İstanbul 2012, s. 479.

² Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 3.

³ Emine Erdoğan Özünlü, "Vakıf ve Mekân İlişkisi Bağlamında Ankara'nın Hayırsever Kadınları Nasıl Anlamlandırılabilir?", *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Temmuz 2020, s. 217.

⁴ Hüseyin Çınar, "Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar", *Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Kadın*, Editörler: Bedriye Yılmaz, Miyase Koyuncu Kaya, Berikan Yayınevi, Ankara 2022, s. 270.

⁵ Hüseyin Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar", *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Editör: Yılmaz Kurt, C. 1, Ankara 2012, s. 288.

⁶ Çınar, "Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar", s. 270.

tahsisat, vakıfların yönetiminde kadınların vaziyeti ve kadınların kurdukları vakıfların çeşitleri incelenerek ele alınmıştır.

1. Araştırmanın Konu, İçerik, Önem ve Sınırlılıkları

Osmanlı döneminde kadın ve vakıf konulu birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Ancak Ankara’da vakıf kuran kadınlar ve yürüttükleri hayır faaliyetlerine ilişkin araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu tez çalışmasında ise Ankara’da vakıf kuran kadınlar ve yaptıkları hayrat, kadınların ve ailelerinin sosyal statüleri, kadınların Ankara’nın mahalle ve köylerinde bulunan vakıflara yaptıkları tahsisat, vakıfların yönetiminde kadınların vaziyeti ve kadınların kurdukları vakıfların çeşitleri bütüncül olarak incelenmiştir.

Çalışmanın içeriği, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Ankara’nın coğrafyası, tarihi önemi, kronolojisi ile vakfın tanımı, mahiyeti, menşei ve tarihi gelişimi hakkında bilgiler aktarılmıştır. İkinci bölümde XIV-XIX. yüzyıllarda Ankara’da vakıf kuran kadınlar ve kurdukları vakıflar ve hayrat üzerinde tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde elde edilen arşiv belgelerinden yapılan analiz ve değerlendirmeler sonucunda kadınların sosyal ve kültürel statüleri, Ankara’nın mahalle ve köylerindeki vakıflara tahsis ettikleri gelir/akar, vakıfların idaresindeki durumları, kadınların vakıflarının çeşitleri ele alınarak tablo ve grafikler eşliğinde değerlendirilmiştir.

Zaman dilimi XIV-XIX. yüzyıllar arasındaki dönemi kapsayan çalışmanın mekânı, Osmanlı Dönemi Ankara’sı ile sınırlıdır. Bu çalışma, söz konusu dönemde Ankara’da kadınların vakıf kurma hakkına sahip oldukları, kurdukları vakıfları ve kendilerine verilmiş haklarını hiçbir kişi veya kuruluşa bağlı kalmadan kullandıklarını görebilme noktasında önemlidir. Ankara şehrini mekân edinerek tüm objektifliğiyle bir Osmanlı kadını imajı sunmayı amaçlayan bu çalışmanın bir diğer önemi kadınların sosyal, ekonomik, idari ve kültürel alanlarda özgürce yer alabildiklerini, maddi güçleri vasıtasıyla devlet içerisinde iktisadi bir değer oluşturduklarını, toplum bünyesindeki sosyal ve ekonomik dengenin bir unsuru olduklarını ortaya koymasıdır. Bu doğrultuda araştırmanın, kadın ve vakıf konulu birçok çalışmaya ve Osmanlı Devleti’nin sosyal tarihine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Osmanlı Devleti'nin tarihini, toplum yapısını ve şehirlerinin geçirdiği değişimi, dönüşümü ve gelişimi anlamak, yalnızca dönemin kültür ve medeniyetine hâkim olmakla değil, aynı zamanda o kültür ve medeniyet içerisinde yaşamış kişileri ve en başında ise ailenin mimarı olan kadının etkinliğini bilmekle mümkündür. Dolayısıyla Osmanlı kadınları ile ilgili belgeler ışığında yapılmış her bilimsel çalışma Osmanlı'da kadını doğru bir şekilde anlamak açısından önemlidir.

Vakıflar, Osmanlı döneminde kadınların gerek maddi güçlerini gerekse idari, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda varlıklarını gösterebildikleri önemli bir kurum olmuştur. Bu sebeple kadınların kurdukları vakıflara ve yaptıkları hayır işlerine bakmak, onları en iyi şekilde anlamanın yollarından biridir. Bu yüzden XIV-XIX. yüzyıllarda vakıf kuran ve hayrat yapan kadınlar ile ilgili Ankara şehri esas alınarak yapılan bu çalışma Müslüman-Osmanlı kadınına doğru bir şekilde yansıtmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu araştırma Ankara'da kadınların XIV-XIX. yüzyıllarda kurdukları vakıflar ve yaptıkları hayrat çerçevesinde sosyal, ekonomik, idari ve kültürel durumunu aktarmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışmanın esas problemleri şu şekildedir;

1. XIV-XIX. yüzyıllarda Ankara'da vakıf kuran ve hayrat yapan kadınlar kimlerdir? Bu kadınların aile üyeleri kimlerdir? Kadınların ve aile üyelerinin sosyal statüleri nedir?
2. XIV-XIX. yüzyıllarda Ankara'da kadınların kurdukları vakıflar ve yaptıkları hayrat nelerdir? Vakıfların ve hayratın türleri, nitelikleri, amaç ve fonksiyonları nelerdir? Gelir ve giderleri nelerden oluşmaktadır? Bunların yönetimini kimler üstlenmiştir?
3. XIV-XIX. yüzyıllarda kadınların kurduğu vakıflar ve yaptıkları hayrat Ankara'nın hangi yerleşim alanlarında bulunmaktadır?
4. XIV-XIX. yüzyıllarda kadınlar Ankara'da vakıflar ve hayrat vasıtasıyla ekonomik, idari, dini, sosyal ve kültürel alanlarda etkinlik gösterebilmiş midir?
5. Kadınların kurdukları vakıfların ve hayratın Ankara şehrine sosyo-kültürel etkisi nedir?
6. Osmanlı döneminde, bilhassa inceleme dönemi olan XIV-XIX. yüzyıllarında Ankara'da kadınların kurdukları vakıflar ve hayrat çerçevesinde ne tür bir kadın imajı ortaya çıkmaktadır?

Çalışmada, yukarıda belirtilen soruların cevaplarına, araştırma eserlerinin yanı sıra T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları arasında bulunan vakfiyeler, vakıf tahrir defterleri, hurufat defterleri, şer'îyye sicilleri ve muhasebe defterleri gibi kaynaklarda yer alan bilgiler üzerinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Arşivlerden tarama yoluyla elde edilen belgelerdeki bilgiler, sondaj usulü incelenmiş, dağınık haldeki birtakım bilgiler de karşılaştırılarak bir araya getirilip değerlendirilmiştir.

3. Kaynaklar Üzerinde Bir Değerlendirme

3.1. Arşiv Kaynakları

Bu çalışmada kullanılan temel kaynakların biri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)'nde bulunan 867/1463 tarihli Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d-9) olarak kaydedilen Ankara Sancağı Mufassal Tahrir Defteridir. Çalışma açısından önemli bir yere sahip olan bu defterden Melike Hatun, Bacı Hatun, Ziyade Hatun gibi hayırsever kadınların kurdukları vakıflar ve yaptıkları hayrata dair çeşitli bilgilere sahip olmaktadır.

Çalışmada kullanılan bir diğer kaynak İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları arasında yer alan 928/1522 tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteridir. Bu defterden de Ankara'daki kadınların vakıf ve hayratının buldukları yerler, kuruldukları zaman, çalışanları, hizmet amaçları başta olmak üzere birçok mesele hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bu defterin Ankara merkezdeki vakıfları üzerine Semiha Nurdan bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.⁷

Çalışmanın diğer bir temel kaynağı da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivinde bulunan 979/1571-1572 tarihli 558 Numaralı Ankara Vakıf Tahrir Defteridir. Bu defterler içerisinde XVI. yüzyıl Ankara'sında vakıf kuran ve hayrat yapan kadınlar hakkında epey bilgi mevcuttur. Buradan hem kadınların hemde onların eşleri ve

---

⁷ Semiha Nurdan, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.

babalarının isim, lakap ve unvanları tespit edilebilmektedir. Bu defter üzerine İbrahim Köse bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.⁸

Yukarıda bahsi geçen defterlerden XV-XVI. yüzyıllarda Ankara'daki vakıflarda mütevellî olarak görev alan kadınlara, bu kadınların görev aldıkları vakıflara ve bizzat kadınların kurduğu vakıflardaki mütevellîlere ulaşılabilmektedir. Ayrıca kadınların bazı müesseselere yaptıkları tahsisler, vakfettikleri vakıf türlerine, mekul ve gayrimenkul miktarlarına ve vakfetme nedenlerine bahsettiğimiz defterlerden ulaşmak mümkündür.

Yukarıdaki kaynaklara ilave olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emîrî Sultan Ahmed III Fonu (AE. SAMD. III), 196. gömlek, 18996. sıra; Cevdet Maarif Fonu (C.MF.), 27. gömlek, 1320. sıra, 97. gömlek, 4814. sıra, 118. gömlek, 5880. sıra, 125. gömlek, 6248. sıra, 171. gömlek, 8522. sıra, 185. gömlek, 9204. sıra; Cevdet Evkaf Fonu (C.EV.), 67. gömlek, 3347. 002. sıra; Şûra-yı Devlet Evrakı Fonu (ŞD.), 97. gömlek, 3. sıra; İrade-i Evkaf Fonu (İ. EV.), 52. gömlek, 5780. sıra; İrade-i Şûra-yı Devlet Fonu (İ. ŞD.), 30. gömlek, 1445. sıra; Evkaf Defteri Fonu (EV. d.), gömlek belirsiz, 4. nusha, 20828 sırada yer alan belgelerden faydalanılmıştır. Bu belgelerde Ankara'da vakıf kurup hayrat yaptıran kadınlar ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Bahsettiğimiz bu belgeler içerisinde genellikle arzuhaller mevcuttur. Yukarıda zikredilen belgelerde Ankara'da vakıf kuran kadınların yaptırdıkları vakıfların tamiratına katkı sağlayan kişiler ve tamir masrafları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Ayrıca kadınlar tarafından yaptırılan medrese ve cami gibi müesseselerin vaizlik, imamlık veya müderrislik vazifelerinde yer alan görevlilerin isimleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Çalışmada Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA) 224, 225, 580, 585, 590, 604, 605, 607 numaralı defterlerde Ankara'da vakıf kuran ve hayrat sahibi kadınların vakıflarına ait vakfiye ve hüccet kayıtları yer almaktadır. Bahsi geçen defterlerden kadınların aileleri hakkındaki birtakım bilgileri, kendi lakap ve unvanlarının yanı sıra babaları ve kocalarının lakap ve unvanlarını, Ankara'da kurdukları vakıfların gelirlerini, görevlileri hakkındaki bilgileri, bulunduğu mekânları, vakıf şartlarını, varsa kira bedellerini ve nerelerde kullanıldığını bu belgelerden tespit edebilmekteyiz. Zira geniş bilgiler içeren bu defterden yola çıkarak kadınların vakıflarının hangi tür bir vakıf olduğuna varıncaya kadar

---

⁸ İbrahim Köse, *Ankara Evkaf Defteri (1571)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.

tespitler yapılabilmektedir. Ayrıca VGMA Arşivi'ndeki Hurufat Defterlerinden de yararlanılmıştır. Nitekim 1068 numaralı Hurûfat Defteri içerisinde Melike Hatun medresesinin Kocabey tarafından tamir olunduğu yönünde bilgiye ulaşılmıştır.

Kullanılan diğer kaynaklar arasında 746, 773, 790, 825, 845, 906, 703.0016.A.991 numaralı *Ankara Şer'îye Sicilleri (AŞS)* yer almaktadır. Bunlar içerisinde Melike Hatun, Saliha Hatun, Mehmed kızı Hanife, Hemşire Kadın, İbrahim kızı İsmihan, Hacı İsa kızı Esmâ isimli kadınların vakıflarına ait bilgiler tespit edilmiştir.

Çalışmada kullanılan 1974 ve 1969 numaralı Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, kadın vakıflarının mütevellilerini ve kadınların müteveli oldukları vakıfları, hayrî ve zürri olmaları veya kiraya verilmeleri bakımından Ankara'da kadın vakıf ve hayratını tespit etme açısından önemli bir yere sahiptir. 1974 ve 1969 numaralı Ankara Vakıf Muhasebe Defterlerinden istifade etme noktasında Ankara Vakıf Muhasebe Defterleri üzerine çalışma yapan Gülen Taşçı'nın *H. 1281/M. 1864-1865 Tarihli Muhasebe Defterine Göre Ankara Sancağı'ndaki Vakıflar* isimli yüksek lisans tezi etkili olmuştur. Gülen Taşçı'nın hazırladığı bu çalışmasından büyük oranda faydalanılmıştır.

Yukarıda belirtilen arşivlerdeki kaynaklar, tezle ilgili bölümlerde kullanılmıştır. Bu kaynaklardan elde edilen bilgiler hiç şüphesiz Osmanlı döneminde Ankara'daki kadınların sosyal statülerini görebilmek ve kendilerine verilen maddi güçlerini özgürce tasarruf edebildiklerini ortaya koymak açısından önemlidir.

3.2. Araştırma Eserler

Tez konumuzla ilgili ikincil çalışmalardan da yararlanılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde önemli gördüğümüz kaynaklardan bahsetmekte yarar vardır. Bunlar içerisinde Avram Galanti'nin *Ankara Tarihi I-II* isimli eserinde, Ankara şehri farklı yönleriyle irdelenerek anlatılmıştır. Özer Ergenç'e ait olan *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya* isimli eserde, XVI. yüzyılda Ankara idari, ekonomik, sosyal, fiziksel ve demokratik yönleriyle incelenmiştir. Hülya Taş'ın *XVII. Yüzyılda Ankara* isimli eserinde, XVII. yüzyıl Ankarası idari ve ekonomik açıdan ele alınmıştır. Emine Erdoğan'ın *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defteri'nin Analizi* isimli doktora tezi de Ankara şehri idari, coğrafi, demografik ve mali açıdan ele almıştır. Rıfat Özdemir'e ait *XIX. Yüzyılın İlk*

Yarısında Ankara isimli eserde ise XIX. yüzyılda Ankara'nın fiziki yapısı, idaresi, sosyal ve ekonomik gelişimi ele alınmıştır.

Vakıflarla ilgili özellikle Ankara'daki vakıflar üzerine yapılan çalışmalardan Semiha Nurdan'ın *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları* isimli yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. Bu çalışmada XVI. yüzyılın başlarında Ankara'da bulunan vakıflar üzerinde durulmuştur. İbrahim Köse'nin *Ankara Evkaf Defteri (1571)* isimli yüksek lisans tezi hem Ankara'da kurulmuş olan hem de başka yerlerde kurulup da akarı Ankara'da bulunan vakıflarla, kurucuları hakkında hem de Ankara'daki vakıf ve hayrat sahibi kadınlar hakkında oldukça önemli bilgiler vermektedir. Hüseyin Çınar'ın "Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar" isimli çalışmasında Osmanlı coğrafyası içerisindeki vakıf kuran kadınlar hakkında genel anlamda bilgi verilmektedir. Yine Hüseyin Çınar'ın "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar" isimli çalışması Ankara'da vakıf ve hayrat yapan bu kadınların kimler olduğu, yaptıkları vakıflar ve hayır işleri, Ankara'da bulunan cami ve mescitlere vakfettikleri menkul ve gayrimenkul vakıflar ile ilgili epey kıymetli bilgiler içermektedir. Hüseyin Çınar'ın "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun", Kamil Şahin'in "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları" ve Abdülkerim Erdoğan'ın *Ankara'da Bir Selçuklu Melikesi Melike Hatun* isimli çalışmalarından, Melike Hatun'un Ankara'daki vakıf hayratı ve akarları, kervansarayı, mescidi, medresesi, çeşmesi, bahçesi ve mezarı hakkında oldukça detaylı ve önemli bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca Hatice Beyza Çuhadar'ın *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Turasan Bey ve Yeğen Bey-Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları* isimli yüksek lisans tezi Turasan Bey ve Yeğen Bey hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu bağlamda bu tez Turasan Bey'in kız kardeşi ve Yeğen Bey'in annesi olan Hemşire Hatun olarak bilinen Fatma Hatun vakıf ve hayratı hakkında bilgi edinme noktasında önemlidir. Kadir Demirel'in *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Kızıl Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları* isimli yüksek lisans tezinde Kızıl Bey ve kurduğu vakfı ile ilgili bilgiler içermektedir.

Emine Erdoğan Özünlü'nün, "Vakıf ve Mekân İlişkisi Bağlamında Ankara'nın Hayırsever Kadınları Nasıl Anlamlandırılabilir?" isimli makalesin de Ankara şehir merkezindeki vakıf kurucusu kadınlar gerek tahsis ettikleri müesseseler bakımından gerekse hayırda buldukları kurumların sayısal anlamda değerlendirilmesi bakımından ele alınmıştır. Saadet Maydaer'in "Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar ve Mal Varlıklarının Kaynakları" adlı çalışması Osmanlı toplumunda kadınların miras, hibe, mehir vb. ile miras edinme yollarını ele almaktadır. Kadınların kurdukları vakıflar konusunda

İsmail Kıvrım'ın yazdığı *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)* isimli eserinde Osmanlı döneminde Ayntâb'da kadınların kurdukları vakıflar ve vakıf çeşitleri konusunu incelemektedir. Kübra Abazi'nin *XVII. Asrın İlk Çeyreğinde Bursa'da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları ve İşleyişleri* isimli yüksek lisans tezi Bursa'da kadın vakıflarını sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan inceleyip ele almıştır. Bu çalışmalardan tez çalışmamızın ilgili bölümlerinde yararlanılmıştır.

Bu çalışmada vakıf konusunda MEB İslam Ansiklopedisi ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde yer alan vakıf maddeleri dışında Nazif Öztürk'ün kaleme aldığı *Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar* isimli eserden yararlanılmıştır. Ayrıca Bahaeddin Yediyıldız'ın *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi* isimli eseri de XVIII. yüzyılda vakıflar Osmanlı toplumu içerisinde sosyal bakımdan incelenmiştir. Kadınlar konusunda Ömer Faruk Harman'ın "Kadın" ve Mehmet Akif Aydın'nın "İslâm'da Kadın" isimli çalışmalarından da istifade edilmiştir.

Bu çalışmada, gerek arşivlerden, gerekse Ankara ve vakıflar üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bilgilerden yola çıkarak Ankara'da vakıf kuran kadınlar, vakfiyeleri, vakıf hayrat ve akarları, vakıf şartları ve şehrin tarihine katkıları hakkında derli toplu bir bilgi sunulmaya çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

ANKARA ŞEHİRİ VE VAKIF KURUMU

A. ANKARA’NIN COĞRAFYASI VE TARİHİ

Ankara şehri, İç Anadolu’nun kuzeybatısında Ankara çayının geçtiği ovanın doğusunda yer almaktadır. Ayrıca Çubuk ovasının güneyinde, su ihtiyacının temin edilebileceği Hatip çayının (Bentderesi) kenarında, savunmaya son derece uygun sarp kayalık bir tepenin eteklerinde kurulmuştur. Şehir müstahkem mevki yanında ana yolların kesiştiği bir kavşak noktası olması sebebiyle tarih boyunca büyük öneme sahip olmuştur.⁹ Eskiden beri kervan yollarının uğrağı olmuş ve Osmanlı döneminde dahi bu özelliğini devam ettirmiştir.¹⁰ Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Ankara, antik bir şehir olma özelliğinin yanında, doğal kültür mirası ile özel bir coğrafyaya ve tarihi bir öneme sahiptir.¹¹

1. Osmanlı Öncesinde Ankara

İlkçağlardan beri Anadolu’nun en eski kentlerinden biri olan Ankara’nın başta merkezi olmak üzere çeşitli bölgelerinde yapılan kazılarda ortaya çıkan kalıntılar aracılığıyla şehirdeki yaşam belirtileri M.Ö. 60000- 10000 dönemine kadar gidebilmektedir. Paleolitik devir olarak bilinen bu döneme ait taş aletler ile kalenin eteğinde Neolitik devre ait bir el baltasının bulunması buranın ilk insanlar tarafından iskân edilmiş olabileceğini göstermektedir.¹²

Hitit İmparatorluğu’nun kurulduğu Genç Tunç Çağı’nda (Yeni Bronz Çağı/M.Ö. 2000-1200) Ankara çevresinde hemen hemen her vadide, su kenarlarında höyükler ve düz yerleşimler görmek mümkündür.¹³ Hititler’in M.Ö. VIII. yüzyılda Ankara’yı ele

⁹ Sargon Erdem, “İslam Öncesi Ankara”, *DİA.*, C. 3, İstanbul 1991, s. 201.

¹⁰ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s. 4.

¹¹ Abdülkerim Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 3.

¹² Erdem, “İslam Öncesi Ankara”, s. 201; Abdülkerim Erdoğan, Gökçe Günel, Ali Kılıcı, *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 9.

¹³ Erdoğan vd., *Tarih İçinde Ankara*, s.17.

geçirdikleri, burada hüküm sürdükleri, Ankara kalesini yaptıkları ve kalede bir garnizon bulundurdıkları düşünülmektedir.¹⁴

Hacı Bayram tepesi ve civarında yapılmış olan kazılardan elde edilen sonuçlar Ankara'nın M.Ö. VIII. ve VII. yüzyıllarda Frigler'in egemenliğinde olduğunu ve onların burada meskûn bulunduğunu göstermektedir.¹⁵ Hatta şehrin Frig Kralı Midas tarafından kurulduğuna dair görüşler bulunmakla beraber Midas'ın burada bulduğu bir gemi çapasından yola çıkarak şehre sembol olarak Grekçe “*Gemi Çapası*” anlamındaki “*Ankyra*” ya da “*Anker(ium)*” ismini verdiği yönünde görüşler mevcuttur.¹⁶

Frig Krallığının yıkılmasından sonra Ankara sırasıyla Lidyalılar ve Persler'in yönetimi altına girmiştir. Ankara, Lidyalılar ve Persler devrin de dönemin önemli ve güvenli kral yolu üzerinde bulunması sayesinde zengin bir ticaret merkezi haline gelmiştir.¹⁷ Galatların üç kolundan birisi olan Tektosaglar Ankara'ya gelerek, burasını kendilerine başkent yapmışlardır. Bu dönemde çok geliştiği bilinen Ankara'nın düzenli tarihi Galatlar ile başlamıştır.¹⁸

Ankara, Galatlardan sonra Roma ve Bizans hâkimiyeti altında bulunmuştur. Romalılar, yüksek mahalleleri şehir haline getirmişler ve Ankara kalesini tamir ettirmişlerdir.¹⁹ Ankara, Roma Dönemi'nde askeri merkez, kültür, ticaret ve endüstri merkezi haline gelmiştir.²⁰ En parlak çağını Roma döneminde yaşayan Ankara'da Romalılar tarafından birtakım vakıfların yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde vakıf kuranlar içerisinde şehrin zenginlerinden kadınlar, kendilerine şeref payesi verilmiş olan memurlar, dönemin yerli ve varlıklı aileleri bulunmaktadır.²¹

Ankara, zayıflayan Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395'te Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olmak üzere ikiye ayrılması ile Bizans sınırları içerisinde kalmıştır.²² Bizans

¹⁴ Haluk Sargın, *Antik Ankara*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2012, s. 1-19.

¹⁵ Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Kalesi ve Alâaddin Camii*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s. 9; Erdem, a.g.m., s. 202; Özer Ergenç, “XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 1, S. 1, Haziran 1980, s. 86.

¹⁶ Bkz. Afif Erzen, *İlkçağda Ankara*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 20; Sargın, *Antik Ankara*, s. 6; Erdem, a.g.m., s. 202.

¹⁷ Erdem, a.g.m., s. 202.

¹⁸ Sargın, a.g.e, s. 23.

¹⁹ Avram Galanti, *Ankara Tarihi I-II*, Çağlar Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2005, s. 28.

²⁰ Sargın, a.g.e., s. 5.

²¹ Erzen, *İlkçağda Ankara*, s. 71-77.

²² John Morris Roberts, *Dünya Tarihi*, (Çev.) İdem Erman, C. 1, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2015, s. 292.

döneminin ilk iki yüzyılı barış içerisinde geçen şehirde, Roma dönemine ek olarak çoğunluğu dini nitelikteki birçok farklı bina yapılmıştır.²³ Ankara’da Bizans döneminde surlar ve kamu binaları yenilenmiş, şehir dokumacılık ve ticarete giderek gelişmiştir.²⁴

Bizans için Anadolu’dan alınan vergilerin toplandığı bir yer olması bakımından da önemli olan Ankara, İslam ordularının akınlarına uğramıştır. Bu akınlardan dolayı, büyük bir kumandanlık merkezi haline gelmiştir.²⁵ 862 yılında İslam orduları ile Müslüman Türk kumandanlarının şiddetli ve sürekli devam eden akınları karşısında Anadolu içerisindeki Bizans köy ve şehirleri harap olmuştur. Bu neticede bölgenin etnik ve dini yapısında yaşanan değişimle birlikte Anadolu ve bir Anadolu şehri olan Ankara’da Türklerin ilgisini çekmiştir. Böylece bahsedilen bölgelerde Türk fethine giden kapı aralanmıştır.²⁶ VII. yüzyıl başlarından itibaren İranlıların, ardından da Arapların saldırılarına maruz kalan şehir yaklaşık X. yüzyılın ortalarına kadar defalarca el değiştirmiştir.²⁷

Tuğrul ve Çağrı Beylerin emrindeki kalabalık Türkmen kitleleri yeni bir yurt, uygun şartlara sahip bir toprak bulabilmek için pek çok kez Anadolu’ya yönelmişlerdir.²⁸ Malazgirt meydan muharebesine kadar burada fetihler yaparak çeşitli bölgelere yayılmışlardır.²⁹ Ankara ise Malazgirt Zaferinden iki yıl sonra Selçukluların hâkimiyetine girmiştir.³⁰ Bu vasıta ile Ankara şehri Bizans’tan Türklere intikal eden birçok Anadolu şehri gibi Müslüman Türk kültürü ile yeniden şekillenmiş ve bu kültürün öğelerini bünyesinde barındıran yeni bir görünüm kazanmıştır.³¹

Sultan I. Mesud, 1142 yılında Ankara, Çankırı, Kastamonu, Kayseri ve Malatya yörelerini alarak Ankara’daki 15 yıllık Danişmendli hâkimiyetine son vermiştir.³² 1155 yılında vefat edecek olan Sultan I. Mesud Ankara’nın hâkimiyetini oğlu Şahin Şah’a

---

²³ Erdem, a.g.m., s. 203; Semavi Eyice, “Bizans Döneminde Ankara”, *Anadolu Araştırmaları*, S. 6, Ocak 2011, s. 253.

²⁴ Sargın, *Antik Ankara*, s. 36.

²⁵ Erdoğan, *Ankara Kalesi ve Alâaddin Camii*, s. 16.

²⁶ Erdoğan, a.g.e., s. 23.

²⁷ Erdem, a.g.m., s. 203.

²⁸ Refik Turan, “Türklerin Anadolu’ya Akınları ve Malazgirt Zaferi’nden Önce Anadolu’da Türk Varlığı”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Editör: Refik Turan, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 87.

²⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, 16. Baskı, İstanbul 2018, s. 52.

³⁰ Abdülkerim Özaydın, “İslâmi Dönem”, *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 204.

³¹ Tülay Metin, “Selçuklular Çağında Şehir Hayatı”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Editör: Refik Turan, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 509.

³² Güray Kırpık, Abdülkerim Erdoğan, Hasan Akyol, Ali Kılıcı, Mevlüt Çam, *Şehr-i Kadim Ankara*, C. 1, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2015, s. 211.

bırakmıştır.³³ Şahin Şah ve Yağıbasan, II. Kılıç Arslan ile mücadeleye girişmişler ve II. Kılıç Arslan tarafından bertaraf olmuşlardır.³⁴ Ölmeden önce ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştıran II. Kılıç Arslan, Ankara'nın yönetimini oğlu Muhiddin Mesud'a bırakmıştır.³⁵ Ankara Muhyiddin Mesud'un himayesinde imar edilerek ilk defa kültür ve sanat merkezi olmuştur.³⁶

Bir uç kenti olarak gelişen Ankara, 1220-1237 yılları arasında I. Alâaddin Keykubad'ın hükümdarlığı esnasında parlak günler yaşamış, askeri ve ekonomik açıdan canlanmış, kalesi onarılmış ve bu dönemden günümüze kadar gelen önemli eserler kazanmıştır.³⁷ I. İzzeddin Keykâvus'un Selçuklu tahtına geçmesiyle Alâaddin Keykubad isyan etmiştir. I. İzzeddin Keykâvus ise kardeşinin isyanına son vermek ve kargaşayı ortadan kaldırmak için şehri muhasara etmiştir.³⁸ Uzun süren kuşatma sonunda Alâaddin Keykubad kendisine ve şehir halkına zarar verilmeyeceğine dair teminat aldıktan sonra teslim olmuştur.³⁹

XIV. yüzyıl başlarında İlhanlıların eline geçen kent İlhanlılardan sonra bir süre Ahiler tarafından yerel yönetimle yönetilmiştir. Ahiler başta Ankara olmak üzere tüm Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynamışlardır.⁴⁰ Bir uç şehri olan Ankara'da bu dönemlerde Anadolu'nun diğer şehirlerine oranla daha az sayıda cami, mescit ve medrese yaptırılmıştır.⁴¹ Sonuç olarak şehir XII. yüzyıl başlarından XIII. yüzyıl ortalarına kadar geçen süre içerisinde güvenli bir sınır kalesi olarak görülmüş, Selçuklu şehzadeleri arasında bir mücadele sahası olmuş ve önemli bir yönetim merkezi olarak değerini korumuştur.⁴²

---

³³ Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 115.

³⁴ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1965, s. 208.

³⁵ Sargın, *Antik Ankara*, s. 46.

³⁶ Ali Öngül, *Anadolu Selçukluları*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2017, s. 123; Erdoğan, *Ankara Kalesi ve Alâaddin Camii*, s. 38; Özaydın, "İslâmi Dönem", s. 204; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*, s. 284.

³⁷ Sargın, *Antik Ankara*, s. 47.

³⁸ İbn Bîbî, *Selçuknâme*, (Çev.) Mükrimin Halil Yinanç, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010, s. 47; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 23.

³⁹ Özaydın, a.g.m., s. 204.

⁴⁰ Ozan Sağdıç, *Bir Zamanlar Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2013, s. 16.

⁴¹ Özaydın, a.g.m., s. 204.

⁴² Abdurrahman Okuyan, "Şehir Tarihi Açısından Anadolu Selçuklu Şehirlerinin Sosyal ve Fiziki Yapısı", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, Haziran 2019, s. 45; Fatih Özmen, *Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi'nde Ankara*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s. 27.

2. Osmanlı Döneminde Ankara

Osmanlılara geçmeden önce idari anlamda sık sık değişiklik yaşayan Ankara, 1354 yılında ikinci Osmanlı Padişahı Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından "görevli özerklik" verilerek Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Şehir, 1362 yılında ise herhangi bir savaş yapılmadan I. Murad tarafından Ahiler'den anlaşmayla kesin olarak alınmıştır.⁴³

1402'de Yıldırım Beyazıt ile Timur arasında Ankara Savaşı gerçekleşmiştir. Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki taht kavgalarında sık sık el değiştiren şehir sonunda Çelebi Mehmet'in yönetimine girmiştir. 1482'de Cem Sultan ile II. Bayezid arasındaki mücadelelere sahne olmuştur.⁴⁴ Ankara'nın Osmanlı dönemindeki parlak yılları, XVII. yüzyılın başlarından itibaren görülen Celali isyanlarıyla birlikte yerini sıkıntılı günlere bırakmıştır.⁴⁵

Osmanlı Devleti'nin taşra idaresi yukarıdan aşağıya doğru eyalet, sancak, kaza, nahiye ve karye şeklinde teşkilatlanmıştır. Kendine bağlı köylerin birleşmesiyle nahiyeler, nahiyelerin birleşmesi ile kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar, sancakların birleşmesiyle de eyaletler oluşmuştur. Ankara bu teşkilatlanmanın önemli bir parçası olarak yerini almıştır.⁴⁶ Osmanlı'nın timar sisteminin uygulandığı topraklarda en temel idari bölge sancaktır. Ankara, ise 1462 yılına kadar Anadolu eyaletinin paşa sancağının merkezliği vaziyetindeyken, bu tarihten sonra eyalet merkezinin Kütahya'ya taşınması ile sancak durumuna gelmiştir.⁴⁷

Ankara Sancağı 1463'de Bacı, Çubuk, Kasaba, Karacadağ, Mürtedova, Bınâriili, Yabanbovası, Şorva, Mudrıb ve Uruş olmak üzere toplamda 11 idari birimden oluşmaktadır. XVI. yüzyılda Ankara Sancağı'nın, idari yapılanmasına bakıldığında merkez Ankara olmak üzere Çubuk, Murtazaâbâd, Ayaş ve Bacı kazalarından meydana gelmektedir ve Ankara kazâsına bağlı bir de Kasaba nahiyesi bulunmaktadır.⁴⁸ XVII. yüzyılda Ankara Sancağı, 9

---

⁴³ Günseli Gümüşel, *Ankara Tarihinin İzinde: Jeolojik Zamanlardan Ankara Tarihinin Bilinmeyenlerini Tespit Etme Denemesi*, Atılım Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018, s. 44; Mehmet Özel, *Ankara*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991, s. 16; Sargın, *Antik Ankara*, s. 51.

⁴⁴ Rıfat Özdemir, "Osmanlılar Devri", *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 205.

⁴⁵ Özel, *Ankara*, s. 17.

⁴⁶ Perihan Hazel Kaya, "Ankara'nın Sof Üretiminin Osmanlı Devleti Ticaretindeki Yeri ve Önemi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 24, S. 1, Nisan 2021, s. 84.

⁴⁷ Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014, s. 29.

⁴⁸ Emine Erdoğan, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defteri'nin Analizi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2004, s. 24-26.

kadılık bölgesinden oluşmaktadır. Bunlar; Ankara, Çubukâbâd, Murtazaâbâd, Yabanâbâd, Çukurcak, Şorba, Ayaş, Bacı ve Yörükân-ı Ankara kadılıklarıdır.⁴⁹ XVIII ve XIX. yüzyıllarda Ankara'nın doğusundaki Elmadağı ile Keskin'e uzanan yerler Kasaba-i Bâlâ ve Çukurcak nahiyesi, batısındaki Ayaş, Mürted ve Haymana'ya doğru uzanan yerler Kasaba-i Süflâ ve Bacı nahiyesi olarak adlandırılmıştır. Bu yüzyıllar içerisinde Ankara Sancağı Ankara merkez, Çubukâbâd, Murtazaâbâd, Yabanâbâd, Beypazarı, Nallıhan, Haymanateyn, Yörükân-ı Ankara, Ayaş ve Şorba olmak üzere on kazaya ayrılmıştır.⁵⁰

Osmanlı Devleti bir bölgenin idaresi için yürütme kuvvetini temsil eden bey (Beylerbeyi, sancakbeyi) ve yargı kuvvetini temsil eden kadı olmak üzere iki görevli vazifelendirmiştir. Bey kadının hükmü olmadan kimseyi cezalandırmadığı gibi, kadı da beyin kuvvetine dayanmadan hükmünü uygulayamamıştır.⁵¹ Ankara'nın idaresi XVI ve XVII. yüzyıllarda sancakbeyi tarafından müstakil olarak sağlanırken XVIII. yüzyıldan itibaren mutasarrıflık haline gelmiştir. Kadılık kurumunun XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren bozulmasıyla birlikte nâiblik ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Ankara'ya nâibler tayin edilmiştir. XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren ise şehir, eski şeyhülislam veya kazaskerlerle yüksek seviyeli bir ilmiye mensubuna “*Arpalık*” olarak verilmiştir.⁵²

Ankara, XIV. yüzyıldan itibaren bir ticaret şehri olarak ön plana çıkmıştır. Osmanlı öncesinde ve Osmanlıların eline geçtikten sonra genişleyerek bayındır hale gelmiş ve büyük bir önem kazanmıştır.⁵³ XIV. yüzyıldan itibaren bir ticaret ve imalat merkezi olan şehrin merkezinde büyük bir ticaret alanı ve onun içerisinde bir takım ticari yapılar yer almıştır.⁵⁴ *Yukarı Yüz* ve *Aşağı Yüz* olmak üzere iki bölgeye ayrılan şehirde Yukarı Yüzün merkezini *Atpazarı*, Aşağı Yüzün merkezini ise *Kaledibi* (Tahte'l-kal'a) teşkil etmiştir. Atpazarı ve çevresini bedesten, uzunçarşı ve buna açılan esnâf çarşıları ile hanlar oluşturmaktadır.⁵⁵ Han, bedesten ve esnaf çarşılarının bilinmesi, şehirde ticaret ve zanaat faaliyetlerinin nerelerde kümelendiğini ortaya koyması bakımından önemlidir.⁵⁶ O halde XVI. yüzyıl ve XVII.

⁴⁹ Melike Demircan, *19. Yüzyılda Şorba Kazası*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022, s. 7.

⁵⁰ Özdemir, “Osmanlılar Devri”, s. 207-208.

⁵¹ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 71.

⁵² Özdemir, a.g.m., s. 207-208.

⁵³ Ergenç, a.g.e., s. 2.

⁵⁴ Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu, Ömer Türkoğlu, Erdi D. Özsoy, *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2005, s. 52.

⁵⁵ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 55.

⁵⁶ Rıfat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 25.

yüzyılda Yukarı Yüz'de At Pazarı ve çevresinde ticari faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı söylenebilmektedir.⁵⁷

Şehrin, Osmanlı döneminde tanınan bir ticari merkez durumuna gelmesinde sof yapımı, debbağlık ve kundura üretimi etkili olmuştur. Ankara sofı İstanbul, Bursa, Şam ve Halep'te satıldığı gibi başta Venedik, Lehistan, İngiltere olmak üzere uzak ülkelere de ihraç edilmiştir.⁵⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde softan bahsederek Ankara'nın âlimlerinin ve kadınlarının sof giydiğini kaydetmiştir.⁵⁹ Şehirdeki sof üretimi Ankara'ya gelen Michele Membre, Busbeck, Dernschwam, Polonyalı Simeon gibi yabancı seyyahların da dikkatini çekmiştir.⁶⁰

Ankara ekonomisine katkı sağlayan diğer alanlar da tarım ve hayvancılıktır. Ankara'nın merkezinde Keçiviran, Ayvalık, İncirlik, Solfasol, Çinçin Bağları, Cebeci Bağları, Büyük ve Küçük Esad gibi yerlerde bağ ve bahçe tarımı dışında yakınında bugünkü Çubuk suyunun geçtiği güzergâhlarda bahçe ve bostan tarımı vardır.⁶¹ Merkez Ankara'nın etrafındaki birçok çayır ve meralarda ise hayvancılık yapılmıştır.⁶²

Bunların yanı sıra XIV ve XV. yüzyıllarda Ankara'da yeni mahalleler kurulmuştur. Bu mahallelerde Müslüman, Hristiyan ve Yahudi vb. gibi farklı din ve etnik kökenden topluluklar bazen tek bir grup halinde bazende karışık olarak bir arada yaşamışlardır.⁶³ XVI. yüzyıl sonlarında şehir nüfusunu Ömer Lütfi Barkan 29.000, Özer Ergenç 25.000 dolaylarında tahmin etmiştir.⁶⁴ Nüfus, XVII. yüzyılın başında 25.000 civarında olup XVIII. yüzyılda ise 20.000 civarına düşmüştür.⁶⁵ Ankara'nın fiziki ve ekonomik gelişiminin yanı sıra dini ve sosyal tesisler bakımından da oldukça zengin olduğu görülmüştür. Osmanlı yapısı birçok tarihi eser olmasının yanı sıra kaleden başka, sayıları 73'e varan cami, mescit ve 31 medrese, Osmanlı döneminin ilk yıllarına ait 5 tane de hamam vardır.⁶⁶

---

⁵⁷ Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara*, s. 126.

⁵⁸ Özel, *Ankara*, s. 16.

⁵⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman, C. 2, YKY Yayınları, İstanbul 2008, s. 526.

⁶⁰ Bkz. Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 133.

⁶¹ Kaya, a.g.m., s. 84.

⁶² Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, s. 217.

⁶³ Özel, *a.g.e.*, s. 16.

⁶⁴ Taş, *a.g.e.*, s. 45.

⁶⁵ Ergenç, *a.g.e.*, s. 60-61.

⁶⁶ Özdemir, a.g.m., s. 207.

B. VAKIF MÜESSESESİ VE TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE VAKIFLAR

1. Vakfın Tanımı, Mahiyeti ve Menşei

“*Vakıf*” kelimesi sözlükte “durmak, durdurmak, alıkoymak” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise “bir malın mâliki tarafından dini, içtimai ve hayri bir amaca ebediyen tahsisi” şeklinde özetlenebilecek, hukuki bir işlemle kurulan ve İslam medeniyetinin önemli unsurlarından birini oluşturan hayır müessesesini ifade etmektedir.⁶⁷ Bir şeyi vakfedene “vâkıf”, vakfedilen şeye “mevkuf ve vakıf” denilmiştir.⁶⁸

Vakıf hakkında yapılmış farklı tarifler mevcuttur. Örneğin Malikilere göre “Hükmen de olsa, mülkiyeti verende kalmak üzere bir şeyin menfaatini, var olduğu sürece teberru etmektir.”⁶⁹ Ebu Hanife için vakıf “bir kimsenin mâlik olduğu bir gayrimenkulün gelirlerini, ödünç verme şeklinde, fakirlere veya İslam cemaatinin dini ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine tahsis etmesi akdidir.”⁷⁰ Şafiler ve Hanbelilerin de tercih ettiği, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed’in görüşüne göre vakıf “yararlanmak mümkün olan bir malın mülkiyetini temlik ve temellükten menederek, bunun gelirini Allah rızası için mübah bir hayır yönüne tahsis etmektir.” Yani vakfedilen malın mülkiyeti vakfedenden çıkar ve Yüce Allah’ın mülkü haline gelir.⁷¹

Hukuki bir akdi ifade eden vakıf kelimesi zaman içerisinde akar ve hayratı belirtmek için kullanılmış ve hatta onların yerini almıştır. Akar/akarât kurumun ekonomik gücünü, hayır/hayrat ise vakfın doğrudan kamu hizmeti sunan bölümünü temsil etmiştir.⁷² Vakıf kurucularının vakfettiği bina veya diğer kurumlara (cami, çeşme, mektep, medrese...) “hayrat”; bu kurumların sonsuza kadar yaşaması ve topluma hizmet sunması için ayrılmış

⁶⁷ İsmet Binark, *Vakıf Medeniyeti: İslâmiyet’te ve Türkler ’de Vakıf ve Yabancı Gözü İle Osmanlı Vakıfları*, Zâhir Yayınları, İstanbul 2015; Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 475.

⁶⁸ Nazif Öztürk, *Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, VGM Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1983, s. 27.

⁶⁹ Bu tanıma göre vakıf malı vakfedenin mülkünden çıkmaz, onun üzerinde bir nevi mülkiyet hakkının varlığı devam eder. Bkz. Ömer Aslan, *İslâm Hukukuna Göre Vakıf Mallarında Vakıf Hükümünün Sona Ermesi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van 2011, s. 5.

⁷⁰ Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, s. 8.

⁷¹ Hamdi Döndüren, *İslam Hukukuna Göre Günümüzde Vakıf Meseleleri*, Erkam Yayınları, İstanbul 2016, s. 23.

⁷² Yediyıldız, “Vakıf”, s. 479.

gelir kaynaklarına ise “akar” denmiştir.⁷³ Hayrat denilen sistem, mutlak, ebedi ve adil sistemle doğrudan doğruya Allah’ın gözetiminde, zamanla bozulmayan, tarafsız bir müessese olan vakfa bağlanmıştır.⁷⁴

Anlaşıldığı üzere vakfın temelinde Allah rızası için hiçbir karşılık beklemeden başka birinin yardımına koşma, toplumun refahını sağlama, kendinde olanı ihtiyaç sahipleri ile paylaşma esası ile birlikte topluma hizmet etmek yer almaktadır. Bu düşünceler doğrultusunda vakıf müessesesi oluşmuştur.⁷⁵ Böylece vakıf müessesesini toplum arasındaki etkileşim, dayanışma, birlik ve beraberlik ruhunu somutlaştıran bir müessese olarak görmek de mümkündür. Ayrıca evrensel bir yapıya sahip olan bu müessesenin erdemli insanların uygulayabileceği, insanî boyutu yüksek, asırlarca değerinden hiçbir şey kaybetmeyen sivil ve demokratik bir oluşum olduğu söylenebilmektedir.⁷⁶

Toplumların hayatında sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi tesirler icra eden vakıfların, tarihte ilk olarak ve ne zaman kimler tarafından kurulduğuna yönelik kesin bir bilgi yoktur.⁷⁷ Fakat vakıf şeklindeki mülkiyet anlayışının eski devirlerden itibaren bilinerek uygulandığı söylenebilir.⁷⁸ Bilakis yardımlaşmanın tarihi insanlık tarihi kadar eski olduğu için İslam dışı pek çok hukuk sisteminde vakıf benzeri müesseseler bulunmaktadır. Vakfın menşei İslamiyet’ten önceki dönemlere kadar gidebilmekle birlikte⁷⁹ Antik Mezopotamya, Yunan, Roma, Bizans, İslamiyet öncesi Türkler ve Araplarda vakıf benzeri kurumların varlığından bahsedilebilir.⁸⁰ Her ne kadar farklı uygarlıklarda vakıf benzeri kurumlara rastlanmış olsa da hayır ve sevap amacıyla yapılan vakıfların İslamiyet ile birlikte önem kazanarak ortaya çıktığı düşünülmektedir.⁸¹

⁷³ Fatma Şensoy, “Kıbrıs Sicillerinden Kadınların Kurduğu Vakıf Örnekleri”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, C. 2, S. 4, Şubat 2019, s. 62.

⁷⁴ Halil İnalıcık, “Vakıf Medeniyeti”, Editörler: Hüseyin Çınar, Fatih Müderrisoğlu, *Vakıflar Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı*, Ankara 2019, s. 245.

⁷⁵ Semiha Nurdan, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 9.

⁷⁶ Nazif Öztürk, “İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, S. 29, VGM Yayınları, Ankara 2005, s. 9.

⁷⁷ *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, Editör: Mehmet Kurtoğlu, VGM Yayınları, Ankara 2014, s. 15.

⁷⁸ Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 2.

⁷⁹ İsmail Kıvrım, “Osmanlı Döneminde Gümüşhane ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları”, *History Studies Dergisi*, C. 2, S. 3, 2010, s. 232.

⁸⁰ Murat Çizakça, *İslam Dünyasında Vakıflar*, KTO Karatay Üniversitesi Yayınlar, Konya 2017, s. 14.

⁸¹ Ahmed Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013, s. 57.

2. Tarihi Süreç İçerisinde Vakıfların Gelişimi

İnsanlığın doğduğu yer ve medeniyetlerin kavşak noktası Mezopotamya’da gerçekleştirilen birtakım kazılar sonucunda ulaşılan tabletlerde vakfı andıran kurumlara rastlanmıştır.⁸² Bu tarz kurumlar Babil, Hitit ve Mısır gibi uygarlıklarda görülmektedir.⁸³ Dindar bir kimse, Babil’de iç huzurun sağlanması yani ruhunun selametini sağlamak için bir mabet yaptırıp bu mabede atadığı rahibin oturması için mülk hibe etmiştir.⁸⁴ Ayrıca Eski Mısır’a bakıldığı vakit ilahlara, mabetlere ve kabirlere birtakım mal tahsisleri yapıldığı bilinmektedir.⁸⁵ Hitit Kralı Hattusilis’de tanrısına tapınmak maksadıyla bir ev ile eklentilerini vakfetmiştir. Oğlunu ise vakfın yönetimine memur ederek vakfını bir takım koşullara tabi tutmuştur.⁸⁶

Türklerin ise Orta Asya’da göçebe olarak yaşadıkları dönemde vakıf uygulamasından söz etmek mümkün görünmemektedir.⁸⁷ Ancak Şamanist döneme ait anlatılarla dolu Dede Korkut hikâyelerine bakıldığı vakit “dervişlere nezir vermek”, “açları doyurmak”, “çıplak görünce giydirmek” gibi yardımlaşmaya teşvik eden birçok deyim, yapılan toplu şöenler, yedirip içirme, kimsesizleri, yoksulu, zayıfı koruyup kollama pratikleri de toplumun ortak bilincindeki “vakıf anlayışının” bir parçasıdır.⁸⁸ İslamiyet öncesi döneme ait Uygur harfleriyle yazılmış vakfiyelere Doğu Türkistan’da yapılan kazılar neticesinde rastlanmıştır. XI. yüzyılda ise “sevap, hayır ve hasenat” manasına gelen “muyan” kelimesi kullanılmıştır. Yolcuların su içmesi için yollarda “muyanlık” denilen çeşmeler yapılmıştır.⁸⁹ Budizm’i benimsemiş olan Uygur Türklerinde vakıf benzeri uygulamalar görülmektedir. Anlaşıldığı üzere Türkler’de İslamiyeti benimsemeden evvel sosyal yardımlaşma ve dayanışma düşüncesi ile çağlarının örf ve adetlerine bakıldığında vakıf benzeri bazı tutum ve davranışlar mevcuttur.⁹⁰

⁸² Yasin Kurban, *Tarihten Günümüze Vakıflar Hukuku*, Kültür Eğitim Yayınları, Erzurum 2019, s. 23.

⁸³ Mehmet Bayartan, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 10, S. 1, Aralık 2008, s. 158; İsmet Kayaoğlu, “Vakfın Menşei Hakkında Görüşler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 11, Ankara 1978, s. 50.

⁸⁴ Kayaoğlu, “Vakfın Menşei Hakkında Görüşler”, s. 50.

⁸⁵ Kurban, *Tarihten Günümüze Vakıflar Hukuku*, s. 23.

⁸⁶ Suat Ballar, *Yeni Vakıflar Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara 2008, s. 25.

⁸⁷ Özlem Soyer Zeyrek, *XVIII. Yüzyılda Kütahya Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Hayata Katkıları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2015, s. 5.

⁸⁸ *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 15.

⁸⁹ Binark, *Vakıf Medeniyeti: İslâmiyet’te ve Türkler ’de Vakıf ve Yabancı Gözü İle Osmanlı Vakıfları*, s. 37.

⁹⁰ Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s. 60; *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 15.

Vakıf benzeri kurumlar Roma'nın Cumhuriyet döneminde de mevcuttur. Onlarda Türkler de olduğu gibi bu müesseseyi pratikte örf ve adetlere dayandırmışlardır. Ayrıca yardım ve hayır yapabilmek için mallarını bir korporasyona, site, vici veya pagi kolej (lontca) ismini verdikleri kurumlara vasiyet ve hibe etmişlerdir.⁹¹ İslam Hukuku'ndaki vakıfların temellerinin Roma ve Bizans'tan geldiğine yönelik bazı fikirler mevcuttur. Mesela İtalyan araştırmacı Gatteschi, Müslümanların vakfı Roma'ya bağlı topraklara yerleştikleri zaman oradaki yerli halktan görerek uygulamaya başladıklarını düşünmektedir.⁹²

İslam medeniyetindeki uygulamalar içerisinde vakfa en çok benzeyen pratikler Bizans'a aittir.⁹³ Bu yüzden İslam Hukuku'ndaki vakıfların Bizans uygulamalarından geldiği yönünde iddialar mevcuttur. Bununla ilgili bir fikir de H. Becker ile Marcel Morand tarafından ileri sürülmüştür.⁹⁴ Fakat bunların yanı sıra bazı batılı ilim adamları ve İslam hukukçularına göre vakfin menşei Kur'an ve Sünnet olan İslam'a dayanmaktadır.⁹⁵ Dayanağı Kur'an'da "vakıf" ve onun eş anlamlısı "habs" kelimeleri bulunmamasına rağmen bazı ayetlerde dayanışma ve yardımlaşma, fakirlere yardım etme, malını Allah yolunda harcama, hayrat yapmada yarışma, hayır- hasenat yapma gibi konuların yer almasıdır.⁹⁶ Bunun yanı sıra "vakıf" kelimesinin eş anlamlısı olan "sadaka" ve "ihsan" gibi kelimeler Kur'an'ın farklı ayetlerinde yer almaktadır.⁹⁷ Bu ayetlerden bazıları şöyledir;

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz"⁹⁸, "(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."⁹⁹

H. Peygamber başta olmak üzere dört halife ve diğer sahabeler vakıflar yapmışlardır. Zaten vakıf hukuki açıdan H. Peygamber ve sahabenin uygulamalarına dayandırılmıştır.¹⁰⁰ H. Aişe'nin naklettiğine göre H. Peygamber yedi parça mülkünü vakfetmiştir. Ayrıca Nadiroğulları'ndan bir Yahudi "vefat edersem bütün mallarım H.

⁹¹ Bülent Köprülü, "Tarihte Vakıflar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 3, Ankara 1951, s. 480.

⁹² Hasan Basri Öcalan, *İslâm Medeniyetinde Vakıf*, Gaye Kitabevi, İstanbul 2019, s. 15.

⁹³ Kurban, *Tarihten Günümüze Vakıflar Hukuku*, s. 25.

⁹⁴ Binark, a.g.e., s. 28.

⁹⁵ Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, s. 25.

⁹⁶ Ahmet Gündüz, *Kırşehir'de Vakıflar ve Vakfiyeleri(H.670-1335/ M. 1271- 1916)*, Kırşehir Valiliği Yayınları, Kırşehir 2009, s. 29.

⁹⁷ *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 16.

⁹⁸ Ali İmran sûresi, âyet 92.

⁹⁹ Bakara sûresi, âyet 195.

¹⁰⁰ Günay, "Vakıf", s. 479.

Muhammed'e ait olsun, istediği hayra sarfetsin" demiştir.¹⁰¹ Hz. Peygamberden sonra aştaptan ilk vakıf yapan Hz. Ömer olmuştur.¹⁰²

Hz. Peygamberin "*sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça tam hayra nail olamazsınız*" şeklindeki hadisi malların Allah yolunda vakfedilmesi gerektiğini göstermektedir.¹⁰³ Bu konuyla ilgili en önemli ve en bilindik hadis şudur:

*"İnsan öldüğü zaman artık hayır işleyemez ve ancak kendisinden sonra üç şey kalır; sadaka-i câriye, başkalarına fayda sağlayan ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat"*¹⁰⁴

Bu hadisinde peygamberin sadakadan kastettiği vakıftır. Netice itibariyle İslam'da vakıflar, hem Kur'an ayetleri hem de Hz. Peygamberin hadisleri ile hayat bulmuş bir hayır ve hasenat müessesesidir. İslami yardımlaşma prensibinin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵

Selçuklu Devleti'nin kuruluşu sonrasında vakıflar hem hukukî hem de idarî anlamda gelişmiştir.¹⁰⁶ Bu dönemde vakıflar aracılığıyla çok sayıda dini ve hayri kurumlar, tekkeler, zaviyeler, medreseler, hanlar, kervansaraylar, yollar ve köprüler yapılmıştır. Bu noktada herkes elini taşın altına koymuş ve gerek halk, gerek hükümdarlar, gerekse büyük devlet adamları adeta yarışircasına farklı gayeler doğrultusunda vakıflar kurmuşlardır.¹⁰⁷

Tuğrul Bey'den bu yana İslam dünyasının farklı yerlerinde camiler, medreseler, kütüphaneler, hastaneler, zaviyeler ve kervansaraylar inşa eden Selçuklular, vakıf gelirlerini büyük oranda buralara bağlamışlardır. Hatta medreselerin devlet sayesinde birer bilim yuvası olması, eğitimin ücretsiz olması ve bunun İslam dünyasına yayılması Selçuklular vasıtasıyla devamlılığı ise Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleriyle olmuştur.¹⁰⁸

O dönemde yaygınlaşan Şiiliğe karşı Sünnileri desteklemek amacıyla yapılan medreselerin çoğunun masrafı vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. Selçuklu vezirlerinin imar

¹⁰¹ Akgündüz, *a.g.e.*, s. 64.

¹⁰² Ali Hikmet Berki, "Hukuki ve İçtimai Bakımdan Vakıf", *Vakıflar Dergisi*, S. 5, Ankara 1962, s. 11; Öcalan, *İslâm Medeniyetinde Vakıf*, s. 19.

¹⁰³ Eraslan Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012, s. 51.

¹⁰⁴ Yediyıldız, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁰⁵ Binark, *a.g.e.*, s. 28; Yediyıldız, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁰⁶ Ballar, *Yeni Vakıflar Hukuku*, s. 27.

¹⁰⁷ Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, s. 62.

¹⁰⁸ *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 19.

ve iskân için geniş çaplı faaliyetler yaparak devletin sınırları içerisinde mescit, bimâristan, mektep ve medreseler inşa ettikleri ve bunları kalkındırmak için çarşı, han, hamam gibi vakıf akarları tahsis etmişlerdir.¹⁰⁹

Vakıf müessesesi, Selçuklular zamanında sağlam bir temel üzerine kurulmuş ve Osmanlılar devrinde ise hukuki, sosyal, mali, idari ve mimari açıdan mükemmel bir düzeye gelerek zirveye ulaşmıştır.¹¹⁰ Ayrıca bu müessese, halka kamu hizmetlerinin en kısa yoldan ulaştırılması, eğitim ve bilimin desteklenmesi, toplumdaki dengenin sağlanması, yardımlaşma duygularının kurumsallaşması, siyasi ve ekonomik istikrarın korunması ve yaşanabilir bir şehrin inşa edilmesi noktasında önem arz etmiştir.¹¹¹

Orhan Gazi, Osmanlı'ya ait ilk medreseyi İznik'te kurmuştur. Medresenin idaresi için ise yeterli gelir sağlayacak gayrimenkul vakfetmiştir. Bu medrese de kısa süre içerisinde değerli ilim ve devlet adamları yetişmiştir. Orhan Gazi'nin Adapazarı, Kandıra ve Bursa'da inşa ettirerek vakfettiği cami, medrese, zaviye, imaret, aşevi, misafirhaneler ilk Osmanlı vakıfları olarak bilinmektedir.¹¹²

Orhan Gazi'den sonraki Osmanlı sultanları vakıf kurma konusunda bilgili ve bilinçli davranarak fethettikleri bölgelerde insanların hayatlarını kolaylaştıracak ve refahı artıracak girişimlerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda yeni yollar açılmış, kervansaraylar, köprüler, aşevleri, medreseler, camiler, mescitler, hamamlar, zaviyeler ve çeşmeler inşa edilmiştir.¹¹³

Mesela Yıldırım Bayezid, Bursa'da bir dârü'l-hayr, bir hastane, bir tekke, iki medrese ve bir cami yaptırmıştır. Bunların ihtiyaçlarını karşılamak için vakıflar tahsis etmiştir. Fatih Sultan Mehmet ise İstanbul fethinden sonra, ümerâ, devlet adamı ve askerlere ganimetten düşen hisselerini verdikten sonra kendi hissesinin tamamını vakfetmiştir. Osmanlı sultanları ayrıca başkalarının kurduğu vakıflara da destek vermişlerdir.¹¹⁴ Sadece sultanlar değil hanedan üyeleri, emirler, vezirler, halktan kimseler, devlet adamları olmak

¹⁰⁹ Öcalan, *İslâm Medeniyetinde Vakıf*, s.75.

¹¹⁰ Gülcan Avşın Güneş- Hasan Hüseyin Güneş, "XVI. Yüzyıl Kudüs'ünün Vakıfları Bir Osmanlı Şehrinin Tarihsel Vakıf Ağı", *Osmanlı'da Şehir, Vakıf ve Sosyal Hayat*, Editörler: Kerim İlker Bulunur, Fatih Bozkurt, Mahmut Cihat İzgi, Mahya Yayınları, İstanbul 2017, s. 99.

¹¹¹ *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 21.

¹¹² Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", s. 159.

¹¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Orhan Bey Vakfiyesi", *Belleten*, C. 5, S. 19, Ankara 1941, s. 277-283; Öcalan, *İslâm Medeniyetinde Vakıf*, s. 91.

¹¹⁴ Binark, *a.g.e.*, s. 43.

üzere birçok kişi türlü vakıflar kurmuşlardır.¹¹⁵ Vakfı yaptıran padişah dahi olsa şahsi servetini kullanmış ve devlet bütçesine dokunmamıştır.¹¹⁶

Osmanlı döneminde vakıf kurma konusunda ilgi oldukça artmıştır, ihtiyaç duyulan çeşitli alanlarda binlerce, belki de onbinlerce vakıf kurulmuştur. Bu vakıflar topluma çeşitli şekillerde katkı sağlamıştır. Bu eğitim hizmetlerinden bayındırlık, sağlık, sosyal güvenlik, çevre koruma, bir takım sanat faaliyetlerine varıncaya kadar çeşitli birçok alana kadar uzanabilmektedir.¹¹⁷

3. Osmanlı Kadını ve Vakıf Müessesesi

Tarih boyunca kadının konumu çeşitli toplumlarda farklılık göstermiştir. Eski Türk toplumunda çağdaşlarına göre kadının daha iyi bir vaziyette olduğu görülmektedir.¹¹⁸ İslam toplumlarında kadının gerek aile hayatında gerekse siyasi, hukuki, sosyal ve ekonomik durumunu dini kurallar, sosyal ve siyasi çevre, etnik yapı İslam öncesinden gelen kültür mirası belirlemiştir.¹¹⁹ Türklerin İslam'a girmesiyle beraber Türk-İslam sentezi doğrultusunda Türk kadınının konumu yeniden şekillenmiştir. İslam'ın kadına tanıdığı ekonomik haklardan Türk geleneklerinin kadına saygı duyan ve onurlandıran yapısına varıncaya kadar birçok faktör bir arada yoğrulmuştur. Bu durum kadının Osmanlı toplumu içerisinde sosyal, siyasi, ekonomik ve daha çeşitli nice yönde konumlandırmıştır.¹²⁰

Osmanlı kadını kuruluş döneminde idari, kültürel, toplumsal ve ticari hayatta ön saflarda yer almıştır. Bu dönemde hayvancılık, dericilik, yünlü dokumacılık, halıcılık ve keçecilik gibi farklı ticari işlerle meşgul olmuşlardır.¹²¹ Anadolu'da dokuma merkezi olarak ön planda olan Ankara ve çevresinde Osmanlı kadınları tiftik kılından ip eğirme ve sof dokuma işleriyle uğraşmışlardır.¹²² Köylü kadınlar zirai üretimde etkin bir yer almıştır. Kent

¹¹⁵ Köprülü, "Tarihte Vakıflar", s. 495.

¹¹⁶ Hasan Yüksel, "Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI- XVII. Yüzyıllar)", *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 49.

¹¹⁷ Beşir Gözübenli, "Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Mallarının Faizli İşletilmesi Hakkında Tahlili Bir Değerlendirme", *XI. Vakıf Haftası Kitabı*, VGM Yayınları, Ankara 1994, s. 53.

¹¹⁸ Ömer Faruk Harman, "Kadın", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 83.

¹¹⁹ Mehmet Akif Aydın, "İslâm'da Kadın", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 86.

¹²⁰ Burçak Yakın, Enver Aydoğan, "Osmanlı'da Kadınların Ekonomik Hayata Katkısı", *Türk Bilim Araştırma Vakfı*, C. 12, S. 4, Ankara 2019, s. 27.

¹²¹ Elifnur Atalay, *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Kadın ve Kadının Sosyal Hayattaki Rolü*, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2020, s. 53.

¹²² Tiğince Oktar, *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı; Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1998, s. 23.

merkezinde ise bu durum biraz farklılık göstermektedir.¹²³ Osmanlı toplumunda müslimler, gayrimüslimler, köylüler, şehirliler, sultanlar, cariyeler gibi farklı statülerde kadınlar karşımıza çıkmaktadır.¹²⁴

Osmanlı'ya gelen ve kadınların durumunu gözlemleyen yabancı seyyahlar içerisinde kadınların içler acısı ve zor bir durumda olduğunu iddia eden seyyahların yanı sıra M.W. Montagu gibi Türk kadınının Avrupalı emsallerine göre daha özgür ve daha iyi koşullarda yaşadığını öne süren seyyahlarda mevcuttur.¹²⁵ XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde kadınlar mahkemede yargıç karşısına özgürce çıkabilme ve kendine yönelik olumsuz bir durumda erkekler gibi karşısındaki kişiyi dava edebilme hakkına sahiptirler.¹²⁶ Tek tip bir Osmanlı kadınından bahsetmek yabancı seyyahların söylemlerinden de anlaşılabilir. Bu yüzden Osmanlı kadını tam olarak anlamak için kocalarına karşı olan söz haklarından, devlet tarafından kendilerine sağlanan haklardan ve toplum içerisindeki etkinliklerinden de bahsetmek gerekmektedir.¹²⁷ Osmanlı kadınının harika bir hayat yaşadığını iddia etmek elbette doğru değildir fakat çağdaşı olan kadınlarla kıyaslandığı vakit böyle bir neticeye varmak mümkün gözükmemektedir.¹²⁸

Modern çağdan önce İslam hukuku, kadınlara oldukça geniş mülkiyet hakları tanımıştır. Kadın, erkeklerin yarısı kadar miras alma; mehir¹²⁹ üzerinde tam ve kesin mülkiyet kurma; ister fakir isterse de zengin olsun kocası ve babasından maddi destek alma ve istediği gibi bağıшта bulunma hakkına sahip olmuştur.¹³⁰ Kadınlara nikâh öncesi *mehr-i muaccel*, nikâh sonrası veya vefat halinde terekenin taksiminden önce *mehr-i müeccel* ödenmiştir. Kadının, mehir-i müeccelin verildiğine dair mahkemede onayı da bulunmalıdır.¹³¹

¹²³ Abdurrahman Kurt, "Osmanlı'da Kadının Sosyo- Ekonomik Konumu", *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 435.

¹²⁴ Feriha Karadeniz, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış", *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 450.

¹²⁵ Kurt, "Osmanlı'da Kadının Sosyo- Ekonomik Konumu", s. 439.

¹²⁶ Haim Gerber, "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo- Ekonomik Statüsü (1600-1700)", (Çev.) Hayri Erten, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 8, Haziran 1998, s. 328.

¹²⁷ Filiz Barın Akman, *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını*, Kopernik Yayınevi, İstanbul 2011, s. 47.

¹²⁸ Kurt, a.g.m., s. 435.

¹²⁹ Ücret manasına gelen mehir fıkıh terimi olarak evlilik esnasında kadına ödenen para veya malı ifade etmektedir. Bkz. Mehmet Akif Aydın, "Mehir", *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 389.

¹³⁰ Ruth M. Roded, "Osmanlı Tarihine Cinsiyet Açısından Bakılması", *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 419.

¹³¹ Bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 96.

İslam hukuku, kadınlara mülkiyet hakkı ile bunları vakfetme, devretme ve farklı şekillerde tasarruf etme hakkını da vermiştir. Üstelik İslam’da hayırseverliğin zenginlik, güç veya başka statülerle ilgisinin olmaması, her kesimden insanı sadakaya teşvik etmiştir. Buna mukabil Osmanlı’da kadınlar toplum yararına işler yapma, Allah rızası kazanma, iyi yönde anılma gibi türlü istekler doğrultusunda hayır işleriyle uğraşmışlardır.¹³²

Osmanlı’da mal ve mülk sahibi olan kadınlar ekonomik yaşama katılabilen, ticari faaliyetlerde bulunabilen, mülkünü işleterek istediği kişiye satabilen bir görünümdeydi. Yani kadınlar hem eş hem anne hem de miras alabilen, miras bırakabilen, borç alıp verebilen, mal alıp satabilen ekonomik açıdan özgür bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³³

Kadınlar Osmanlı’nın ilk dönemlerinden itibaren vakıf kurmaya başlamışlardır. Bu minvalde Osmanlılarda bilinen ilk vakfiye bir kadına, Orhan Gazi’nin eşi Asporça Hatun’a aittir.¹³⁴ Vakıf kuran kadınların çoğu varlıklı ve hayırsever kişiler olmakla birlikte ya hanedan üyesi ya devlet hizmetinde bulunan gazi, derviş gibi şahsiyetlerin hanımları ya da kızlarıdır.¹³⁵ Bunların yanı sıra halktan kadınların da vakıf kurduğu görülmektedir. Bu kadınların vakıfların bütçeleri hanım sultanlarınkinden daha küçük ölçeklidir fakat buna rağmen halktan kadınlar da vakıf kurmaktan geri kalmamıştır.¹³⁶ Vakıf kurumu kadınların sosyal haklardan mahrum bırakıldıkları ve ekonomik hayata katılamadıkları yönündeki iddiaların temelsizliğini ortaya koymaktadır.¹³⁷

Anlaşıldığı gibi Osmanlı’da kadınlar vakıf kurumuna azımsanmayacak oranda katkı sağlamıştır. Vakıf kurmak için az veya çok farketmeksizin menkul veya gayrimenkul mal

---

¹³² Alaattin Dolu, “18. Yüzyılda Kudüs’te Kadın ve Kadın Vakıf Kurucuları”, *4. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarlar Kongresi*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, İstanbul 2017, s. 279.

¹³³ Nida Gür Kamut, *XVII. Asrın İkinci Yarısında Bursa’da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2022, s. 18-19; İsmail Kıvrım, *Osmanlı Döneminde Ayntâb’da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*, Editör: Hüseyin Çınar, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2017, s. 38.

¹³⁴ Mehmet Doğan, “Osmanlılar Döneminde Arnavutluk’ta Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıflar”, *Osmanlı’da İktisadi Hayat ve Vakıflar*, Editörler: Kerim İlker Bulunur, Ömer Faruk Can, Kronik Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2021, s. 148; Saadet Maydaer, “Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar ve Mal Varlıklarının Kaynakları”, *Vakıf Kuran Kadınlar*, Haz. Fahameddin Başar, VGM Yayınları, Ankara 2019, s. 143-144.

¹³⁵ Vedat Turğut, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Coğrafyasında Vakıflar ve Şehirleşme (16.yy. Bilecik ve Çevresi)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015, s. 50-51.

¹³⁶ Kübra Abazi, *XVII. Asrın İlk Çeyreğinde Bursa’da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2016, s. 22.

¹³⁷ Tahsin Özcan, *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları*, Editör: Fezullah Akben, Türkiye Finans Katılım Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 24.

varlığı olması gerekmektedir. Bu yüzden Osmanlı'da tek katlı bir ev, bir miktar para, mücevher ya da maddi değeri daha küçük olan vakıflar da mevcuttur. Vakfın büyük veya küçük ölçekli olması vakfı kuran kişinin mal varlığıyla doğru orantılıdır. Bu yüzden kadınların kurdukları vakıflar onların ekonomik gücünün bir yansımasıdır.¹³⁸ Kadınlarda erkeklerde sahip oldukları mal ve mülklerini müsadere eden, ailenin birliğini, mal ve mülkünü korumak, evlatları arasında miras kavgası ile çocuklarının meşru olmayan yerlere harcama yapmalarını önlemek için vakıf kurmuşlardır.¹³⁹

Başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun farklı bölgelerinde kadınların kurdukları pek çok vakfa rastlamak mümkündür.¹⁴⁰ Vakıf kurucuları içinde kadınların oranı, Gabriel Baer'a göre XVI. yüzyıl ortalarında İstanbul'da % 36,8; Margaret L. Meriwether'a göre 1770-1840 yılları arasında Halep'te % 51; Mary Ann Fay'a göre XVIII. yüzyılda Mısır'da % 25; Ömer Demirel'e göre Sivas'ta 1400-1850 yılları arasında % 23,60'tır.¹⁴¹ Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren tesis edilen ve vakfiyeleri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mevcut olan 26.000 vakfın 2.309'u kadınlar tarafından tesis edilmiştir. Kadınlar tarafından kurulan bu vakıfların % 16,83'ü XVI. yüzyılda, % 30,06'sı XVII. yüzyılda kurulmuştur.¹⁴²

Osmanlı sınırları içerisinde yer alan tüm yerleşmelerde kadınların kurduğu vakıfları ele alan araştırmalar, Osmanlı toplumunun sosyal, kültürel, ekonomik ve idari yapısının anlaşılması açısından önemlidir. Bu gaye doğrultusunda bizde Osmanlı kadını anlamlandırma ve anlama noktasında Ankara kadınlarına ait vakıf ve hayratı nacizane araştırmamız çerçevesinde ele alacağız.

---

¹³⁸ Maydaer, "Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar ve Mal Varlıklarının Kaynakları", s. 143.

¹³⁹ Hüseyin Çınar, Miyase Koyuncu Kaya, *Vakıflar Kaynakçası*, VGM Yayınları, Ankara 2015, s. 95.

¹⁴⁰ Ahmet Gündüz, "Çelebi Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun Vakıfları", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C. 17, S. 3, Temmuz 2018, s. 1154.

¹⁴¹ Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar", s. 289-290.

¹⁴² Yüksel, "Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI- XVII. Yüzyıllar)", s. 51.

II. BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDE ANKARA'DA KADIN VE VAKIF

A. ANKARA'DA KURULAN VAKIFLARA GENEL BİR BAKIŞ

Ankara'da Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde çeşitli vakıflar kurulmuştur. Ticaret ya da sınır şehri olması bakımından yerleşim planı ve mimarı yapısı şekillenen Ankara'da Türkler birçok vakıf eserler meydana getirmişlerdir. Ancak vakıfların akarı (gelir kaynağı) durumundaki veyahut da belirli bir neden için kendisine mülkler vakfedilen yapıların geneli farklı sebeplerden dolayı günümüze ulaşamamıştır.¹⁴³

XIV. yüzyılda Ankara şehir merkezinde vakıfların kurulduğu bilinmekle birlikte, bunların genellikle Ahi kökenli ulemâ sınıfına mensup kişiler tarafından meydana getirildiği bilinmektedir. Örneğin Selçuklular devrinde kurulan Alaaddin Camii hala ayaktadır. Ankara şehir merkezinde bilinen ilk ümerâ vakfının Kızıl Bey tarafından XIII. yüzyılda kurulduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.¹⁴⁴ Osmanlı döneminde Ankara'da ne kadar vakıf kuruluşuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Vakıflar Arşivi'nde yer alan son kayıtlardaki bilgilere göre Ankara'da kurucusu belli olan toplam 347 vakıf vardır. Bunların 15'i (% 4,32) kadınlar tarafından kurulmuştur. Ankara'da isimleri bilinen fakat kurucusu belirsiz 1.080 vakıf tespit edilmiştir. Türkiye içindeki tescil edilen vakıflara Ankara'da kurulanların oranı % 2,71'dir.¹⁴⁵

Ankara'da bulunan vakıflar büyük oranda cami, mescit, medreseler için kurulmuştur. Ankara'da da mahalleler her İslam/Osmanlı şehrinde olduğu gibi bir dini yapının veya bir tekke ya da zaviyenin etrafında oluşmuştur. İslam şehir tipinin üç temel ögesi, cami-mescit, pazar-çarşı, hamam-çeşmedir. Şehirlerde bu üç temel ögeyi asırlardır vakıflar üstlenmiştir.

---

¹⁴³ Hayrunisa Özbaşı, *Vakıf Eser ve Vakfiyeler Işığında XIII-XV. Yüzyıllarda Ankara*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s. 8.

¹⁴⁴ Ahmet Köç, "XV. Yüzyılda Ümerâ Vakıfları ve Ankara'nın Kentsel Gelişimi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 22, Aralık 2009, s. 22.

¹⁴⁵ Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kurulan Kadınlar", s. 290-291.

Vakıf olmayan bir cami, medrese, mektep, kütüphane göstermek mümkün değildir.¹⁴⁶ Ankara vakıflarından Kızılbey Camii Vakfı, Ahi Şerafeddin Camii Vakfı, Melike Hatun Vakfı, Karaca Ahmed Bey Camii Vakfı, Turasan Bey Vakfı Zaviyesi Vakfı, Ahi Tura Mescidi Vakfı, Hacı Murad Mahallesi Mescidi Vakfı önemli gördüklerimizden sadece birkaçıdır. Bu vakıfların sayılarını artırmak elbette mümkündür.¹⁴⁷ Sosyal ve dini yönü olan ve karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan vakıf müesseseleri, Ankara toplum hayatında önemli bir yere sahiptir. Ankara’da yaygın olan vakıf uygulamalarının başında para vakıfları ve bunlarla ilgili işlemler gelmektedir. Ayrıca hemen hemen her mahallede kurulmuş olan mescit vakıfları ve avârız vakıfları da önemlidir. Bu vakıflar aracılığıyla mahalleli bir bakıma sosyal yardımlaşma örneği göstermişlerdir.¹⁴⁸

Yerli ve yabancı seyyahlar, şehrin vakıf eserlerle imar edildiğini görerak Ankara’yı bir vakıf şehri olarak anlatmışlardır. Seyyahların yaptığı Ankara gravürlerinde en belirgin üç eser vakıftır. Bunlar Hacı Bayram Camii, bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak kullanılan Mahmud Paşa Bedesteni ve Cenabi Ahmed Paşa Camii’dir. XVIII. yüzyıl’da Ankara’ya gelen İngiliz seyyah R. Poekoche, Ankara’da 100 kadar camiden söz etmektedir.¹⁴⁹

XV. yüzyılın ilk yarısında rastlanan Eyne Bey, Turasan Bey, Yeğen Bey, İsa Bey ve Karaca Bey vakıfları ile başlayan şehrin imar ve iskân edilmesi süreci, yüzyılın ikinci yarısında Mehmed Paşa, İshak Paşa ve Mahmud Paşa Vakıfları ile zirveye ulaşmıştır. Mahmud Paşa, Ankara’da bedesten, Penbe han, kervansaray ve tiftik ticaretinde faaliyet gösteren dokuz farklı çarşı yaptırmıştır. Mahmud Paşa Vakfı’nın binaları Ankara’daki toplam vakıf dükkânlarının %35’ini oluşturmaktadır.¹⁵⁰

Ankara’da ticaretin iyi bir düzeyde olduğu dönemlerde insanlar zengin ve şehir ise bayındır bir halde ve refah içindedir. Ankara içerisinde bulunan dükkânların yanı sıra büyük paralarla yaptırılan 13 adet vakıf han ve bedesten bulunmaktadır. Bugün bunlardan sadece Sulu Han ve Mahmud Paşa Bedesteni günümüze kadar ulaşabilmiştir.¹⁵¹ Netice itibariyle Ankara’da çeşitli vakıflara rastlamak mümkündür. Bu vakıflar, faaliyet alanları ve üstlenmiş

¹⁴⁶ Nazif Öztürk, “Ankara’nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü”, *Vakıflar Dergisi*, S. 20, Ankara 1988, s. 331.

¹⁴⁷ Gülen Taşçı, *H.1281/M.1864-1865 Tarihli Muhasebe Defterine Göre Ankara Sancağı’ndaki Vakıflar*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022, s. 19-29.

¹⁴⁸ Hüseyin Çınar, “1611-1612 Yıllarında Ankara’dan Bir Görünüm”, *Kebikeç*, S. 9, Ankara 2000, s. 105-107.

¹⁴⁹ Nazif Öztürk, “Ankara’nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü”, s. 331.

¹⁵⁰ Köç, “XV. Yüzyılda Ümerâ Vakıfları ve Ankara’nın Kentsel Gelişimi”, s. 185-189.

¹⁵¹ Öztürk, “Ankara’nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü”, s. 331.

oldukları hizmetler bakımından, Ankara'nın sosyal ve ekonomik hayatı üzerinde canlılık kazandırmıştır.¹⁵²

B. XIV-XIX. YÜZYILLARDA ANKARA'DA KADINLARIN KURDUKLARI VAKIFLAR VE HAYRATI

1. XIV. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar

1.1. Melike Hatun Vakfı

Ankara'da XIV. yüzyılda yaşadığı bilinen Melike Hatun bu dönemde yaptırdığı eserler ve onlara tahsis ettiği vakıf akarlarıyla ismi günümüze kadar ulaşan kadınlardan biridir. Ankara'da kadınların kurduğu vakıflar ve yaptırdığı hayrat içerisinde en çok ilgi çeken ve kaynaklarda ismine sıkça rastlanamı hiç şüphesiz Melike Hatun'dur. Ankara'nın Kirişçiyan Mahalesi'nde mescidi (cami) bulunan Melike Hatun bu mahallenin adının zamanla değişip Hatun veya Hatuniye olarak anılmasına neden olmuştur.¹⁵³ Melike Hatun, Osmanlı tahrir defterlerinde “*Mülkiye*” ve “*Melek*” isimleriyle de kaydedilmiştir.¹⁵⁴ Sultan Hatun olarak bilinen Melike Hatun'un her ne kadar ailesi ve hayatı hakkında kesin bir bilgi bulunmasa da babasının adı kayıtlarda Sultan Alâeddin olarak geçmektedir. Bundan dolayı kendisinin Selçuklu hanedanına mensup olduğu düşünülmektedir. Babasının ismi XVII. yüzyıla ait bir kayıta; “... *Ankara'da merhûm Sultan Alâeddin kızı merhûme Melike Hâtun...*” şeklinde kaydedilmiştir.¹⁵⁵

Melike Hatun'un ailesinden kimseler hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat 1463 Ankara tahrir defterinde karşılaşılan bir ibare Melike Hatun'un çocuklarından birisinin olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum şu şekilde kaydolunmuştur; “*Karye-i Milân? tâbi'-i Yabân Ovası, timar-ı Sevindik, Hüdâvendigâr zamanında Yakûb Beg atası Melike Hâtûn yirmiştir.*” Buna göre Yakub Bey Melike Hatun'un oğludur.¹⁵⁶ Yine 1463 Ankara tahrir defterinde Melike Hatun'un vakıf köyleri arasında yer alan Deliviran, Oyumiğde, Kışla, Ayvalıca, Karakeçili ve Yavsall köyleriyle Yağmurlu mezrasını önceden

¹⁵² Çınar, “1611-1612 Yıllarında Ankara'dan Bir Görünüm”, s. 108.

¹⁵³ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, 558/1571 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteri (AVTD), v. 10b; Hüseyin Çınar, “Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun”, *Vakıf Kuran Kadınlar*, Haz. Fahameddin Başar, VGM Yayınları, Ankara 2019, s. 37-39.

¹⁵⁴ Abdülkerim Erdoğan, *Ankara'da Bir Selçuklu Melikesi Melike Hatun*, Ankara Kalem Neşriyat, Ankara 2019, s. 9; BOA, MAD.d-9, 1b.

¹⁵⁵ AŞS, 703.0016.A.991; Bkz. Çınar, “Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun”, s. 37.

¹⁵⁶ BOA, MAD.d-9, 152b.

Ali, Hamza ve Ulubey tasarruf ederken sonrasında ise Necip oğulları Edhem, Mustafa, Hüseyin ve Hızır tasarruf etmişlerdir. Bahsettiğimiz ve ileride de yer vereceğimiz bu kişilerle Melike Hatun'un ne gibi bir münsebeti olduğu veya yakınlık derecesinin ne türlü olduğu aklı kurcalayan bir meseledir.¹⁵⁷

Melike Hatun, Ankara'da bir kervansaray, bir medrese ve bir mescid yaptırmış, bu yapıların devamlılığı ve giderlerini karşılamak için vakıf kurmuştur. Ayrıca Ankara'da bulunan diğer cami ve zaviyelere de vakfından tahsisat yapmıştır.¹⁵⁸ Melike Hatun'un Ankara'da mescidi, medresesi ve çeşmesi dışında içinde mezarının da bulunduğu bir vakıf bahçesi mevcuttu.¹⁵⁹ Bu bahçe Melike Hatun'un ismiyle de anılmaktaydı. Buranın geliri senelik 1.400 akçaydı. Bu bilgi XV. yüzyıla ait bir kayıta şu şekilde yer almıştır: “...Şehirde Melike yeriyle ma'rûf bir bağçe Melike Hâtun Türbesi'nin vakfidir. Mahsûl 1.400 akça.”¹⁶⁰ Mezarı ve bahçesi ile ilgili XVI. yüzyıla ait bir başka kayıt ise şu şekildedir: “Bağçe-i Melike Hâtun, vakf-ı mezâr-ı mezkûre, der nefis-i Ankara, yevmî bir cüz kıraat ola, el-ân der tasarruf-ı Muhyiddin bin Dede bâ berât-ı hümayûn deyü mukayyed der defter-i atık. Hâsıl 1500.”¹⁶¹ Bahsi geçen mezar, Ankara'da Hacı Doğan (Doğan Bey) Mahallesi'nde tarihi “Eyne Bey Hamamı”nın kuzey cephesindeki sokağın solunda, demir korkuluklarla çevrili bir mekândadır. Mezarın başına sekiz köşeli mermer bir sütun konmuştur. Bu sütunda üç satırlık Arapça bir kitabe vardır. Buradan yola çıkarak Melike Hatun'un H. 795 (M. 1393) yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır.¹⁶²

XV. yüzyılda Sultan I. Murad (Hüdavendigâr) zamanında Melike Hatun Bil-Ömer (Bel-Ömer) Köyü'nde bulunan Süleyman Bey'in timarını alıp öşrünü vakfetmiştir. Buradan arta kalan gelir ise has olarak tasarruf edilmiştir. Sonrasında buranın öşür vergisi Melike Hatun'un Ankara'daki mescidinin vakıf geliri olmuştur.¹⁶³ Melike Hatun Mescidi zaman içinde Öğle Camii olarak da anılmaya başlamıştır. Burası küçük bir mescit olmayıp aynı

¹⁵⁷ Çınar, “Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun”, s. 57.

¹⁵⁸ Erdoğan, *Ankara'da Bir Selçuklu Melikesi Melike Hatun*, s. 12.

¹⁵⁹ “Der Mahalle-i Kirişçiyân ve vakf-ı mezar el- mezbûr, berâ-yı kıraat-ı Kur'ân, be-hükm-i Pâdişâhi mukarrer şod der tasarruf-ı imâm-ı mescid ve huffâz-ı mezar el- mezbûr der defter-i atik hâliyâ yine mukarrer...” AVTD, 558/1571, v. 10b; Hüseyin Çınar, “Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar”, s. 291.

¹⁶⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), 867/1463 Tarihli Maliyeden Müdevver (MAD.d-9), v. 217a.

¹⁶¹ İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları, 928/1522 Tarihli Ankara Sancağı Vakıf Tahrir Defteri, v. 18b; AVTD, 558/1571, v. 35b; İbrahim Köse, *Ankara Evkaf Defteri (1571)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s. 151.

¹⁶² Çınar, “Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar”, s. 292.

¹⁶³ BOA, MAD.d-9, v. 1b.

zamanda cuma namazı kılınan bir camidir.¹⁶⁴ XV. yüzyılda Melike Hatun Mescidine senelik geliri 3.600 akça olan şehirdeki Saka Değirmeni de vakfedilmiş ve buranın geliri mescitteki hafızlara vazife ücreti olarak tahsis edilmiştir. Müteveli olarak Karaca Bey oğlanlarının zikredildiği vakfın kaydında Melike Hatun'un "Sultan" unvanı ile anıldığı görülmektedir.¹⁶⁵ Melike Hatun Ankara'nın merkezinde bulunan Eyne Bey Subaşı Hamamına 17.000 akça vakfetmiştir.¹⁶⁶ Melike Hatun hamamın gelirinden günde 4 akçasını kendi yaptırdığı Kirişçiler mahallesindeki mescide, 2 akçasını Seyyid Sinan'a, 2 akçasını ise Seyyid Mahmud'a ve 2 akçasını ise Kale'deki caminin imamına verilmek üzere vakfedilmiştir.¹⁶⁷

Melike Hatun Camii, H. 1269 (M. 1852) senesinde bir tamirattan geçmiştir.¹⁶⁸ H. 1326 (M. 1908) tarihli bir belgede Hatuniye Camii olarak bilinen Melike Hatun Camii'nin diğer adı Bey Ömer olarak geçmektedir. Buradaki kayıta, Koyun Pazarı Çarşısı'ndaki otuzbir numaralı bakkal dükkânı, Börekçiler içinde beş numaralı çilingir dükkânı, Dellallar Çarşısı'nda kırkbeş numaralı çancı dükkânı, aşçı dükkânı vd. dükkânların icar bedelleri Hatuniye Camii'ne vakfedilmiş olarak geçmektedir. Ayrıca Hatuniye Camii yanındaki çeşme ile Atpazarı'nda Palacılar sokağında bulunan musluğun tamir masraflarının da bu dükkânlardan sağlanan gelir ile karşılandığı belirtilmiştir.¹⁶⁹

Melike Hatun vakfına H. 1280 (M. 1864) senesinde Asım ve Ahmed, H. 1282 (M. 1865) senesinde ise Abdulhalim, Ahmed ve Mustafa müteveli olmuşlardır.¹⁷⁰ H. 1332 (M. 1914) yılına ait bir başka belgede Melike Hatun vakfının mütevellisi Asım Efendi'nin oğlu Hacı İzzet Ağa olarak geçmektedir. Hacı İzzet Ağa'dan önce babası Asım Efendi bu vakfın mütevellisidir. Asım Efendi'nin vefatıyla, Hacı İzzet babasından devraldığı mütevellilik vazifesini kırk sene boyunca kardeşleri İsmail ve Mustafa ile birlikte yürütmüştür. Bu ifadeden vakfın tevliyetinde 1865 yılında değişiklik olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen Abdulhalim, Ahmed ve Mustafa'dan sonra Hacı İzzet ve kardeşleri bu görevi yürütmüşlerdir.¹⁷¹

Melike Hatun'un Ankara'daki hayratından birisi de kendi adıyla da anılan medresesidir. Bu medrese Kara Medrese, Sevdâviye veya Sevâdiye olarak da bilinmekte ve Hacı Doğan (Doğan Bey) Mahallesi Taşçılar sokakta Melike Hatun Mescidi'nin yanında

¹⁶⁴ Kamil Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, S. 22, Ankara 1991, s. 78.

¹⁶⁵ BOA, MAD.d-9, v. 214b.

¹⁶⁶ AVTD, 928/1522, v. 38b; AVTD, 558/1571, v. 63b.

¹⁶⁷ AVTD, 928/1522, v. 18b; AVTD, 558/1571, v. 36a; Çınar, "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun", s. 61.

¹⁶⁸ VGMA, D.N. 1969, sayfa 81a.

¹⁶⁹ VGM, D.N. 607, sayfa 265, sıra 395.

¹⁷⁰ VGMA, D.N. 1974, sayfa 29a-165a.

¹⁷¹ VGM, D.N. 607, sayfa 244, sıra 367/1.

bulunmaktaydı.¹⁷² Kara Medrese olarak da bilinen Melike Hatun Medresesi Kocabey'in yaptırdığı tamiratta Yeni Medrese (Medrese-i Cedide) olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁷³ Melike Hatun Medresesi'nin müderrislik vazifesini farklı zamanlarda farklı kimseler icra etmiştir. Mesela 1463 tarihli deftere göre Mevlânâ Emir Çelebi Melike Hatun Medresesi'nin müderrisidir.¹⁷⁴ 1522 ve 1571 tarihli defterlere göre ise Melike Hatun Medresesi'nin müderrisi Mevlânâ Muhyiddin'dir.¹⁷⁵ H. 1137 (M. 1725) tarihli Melike Hatun Medresesi'nin "*Medrese-i Cedide*" olarak kaydedildiği bir belgede Hasan Efendi müderrisdir fakat bu zatın vefatıyla birlikte müderrislik görevi ulemadan Şaban Efendi'ye tevcih olunmuştur.¹⁷⁶ H. 1229 (M. 1814) tarihli Melike Hatun Medresesi'nin müderrisliği ile ilgili bir arzuhalde ise Abdurrahman isimli kimse medresenin müderrislik görevini icra etmektedir.¹⁷⁷ XVIII. yüzyılda Hasan ve Ali isimli kimseler mutasarrıf olarak kaydedilmişlerdir. Burada yer alan Hasan ve Ali isimli kimseler müderrislik yaptılar mı veya Hasan Efendi ile Hasan olarak kaydedilen aynı kişi midir?¹⁷⁸

Ankara'nın Kasaba nahiyesine bağlı Solfasıl olarak kayıtlarda yer alan Solfasol Köyü, Ankara'nın Murtazâbâd (Mürtedovası) kazasına bağlı, yıllık 8.130 akça vergi geliri olan Girindos Köyü, Çubuk kazasına bağlı Busaklar (Pursaklar) Köyü'nün yarı hissesi, Ravlı (Akyurt) ve Beyceğiz köyleri ile Kilisacık Mezraası Melike Hatun Medresesi'nin 1463 yılındaki vakıf köyleri arasındadır.¹⁷⁹ H. 1138 (M. 1725) yılına ait bir belgeye göre Melike Hatun Medresesi Kocabeyzade tarafından tamir ettirilmiştir.¹⁸⁰

Melike Hatun'un kendi yaptırdığı vakıf hayrat dışında şehirdeki bazı hayrata da ihtiyaçlarını karşılamak için vakıf gelirlerinden tahsis yapıldığını görmekteyiz. Bunlardan biri Ankara merkezde bulunan Yoğundıvar (Yoğundıvar) Mescidinin siracı (kandil) için 300 akça vakfedilmesidir.¹⁸¹ Melike Hatun Ankara Sancağı'nın Binârî (Pınârî) İli'ne bağlı Çardak Köyü'ndeki kendi mülkü olan Çırac Fakih elindeki beş müdlük yeri I. Murad zamanında vakfetmiştir. Çırac Fakih oğlu Yusuf ve Müslim'in mutasarrıf olduğu vakfın

¹⁷² Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", s. 78.

¹⁷³ Çınar, "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun", s. 55; Kadir Demirel, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Kızıl Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları*-, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s. 48.

¹⁷⁴ BOA, *MAD.d-9*, v. 221a.

¹⁷⁵ AVTD, 928/1522, v. 139a; AVTD, 558/1571, v. 106b.

¹⁷⁶ BOA, *AE.SAMD.III.*, gömlek 196, sıra 18996.

¹⁷⁷ BOA, *C. MF.*, gömlek 118, sıra 5880; BOA, *C. MF.*, gömlek 97, sıra 4814.

¹⁷⁸ VGMA, *Hurûfat Defteri 1068*, sayfa 133, sıra 1.

¹⁷⁹ Çınar, "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun", s. 51.

¹⁸⁰ BOA, *AE.SAMD.III.*, gömlek 196, sıra 18996.

¹⁸¹ AVTD, 558/1571, v. 20a.

geliri senede 340 akçadır. Buraya Çırac Fakih ve evladının mutasarrıf olması ve onlara vakfedilmesi Melike Hatun ile bu ailenin soy bağının olup olmadığını akla getirmektedir.¹⁸²

XV. yüzyıl vakıf kayıtları arasında Melike Hatun'a ait bir kervansaray rastlamaktayız. XV. yüzyıl içerisinde belgelerde “*Karbansaray*” olarak kaydedilen bu yapı, Çubuk kazası içinde gözükmektedir. Melike Hatun Kervansaray için Deliviran (Deliören), Kalpaklı, Kışla, Karakeçili, Oyumiğde, Yavsal, Ayvalıca köyleri ve Yağmurlu Mezraası'ndaki vergi gelirlerini vakıf olarak tahsis etmiştir.¹⁸³ Ayrıca Melike Hatun vakfi olarak kaydedilen Deliviran, Oyumiğde, Kışla, Ayvalıca, Karakeçili ve Yavsal köyleriyle Yağmurlu mezraasını önceden Ali, Hamza ve Ulubey tasarruf ederken sonrasında ise Necip oğulları Edhem, Mustafa, Hüseyin ve Hızır tasarruf etmişlerdir. XVI. yüzyıl tahrir defterinde bu kervansarayın adına ve daha evvel ismi geçen köyler ve mezraanın gelirleri vakıf olarak değil, timar olarak kaydedilmiştir. Bu durum da kervansarayın işlevini yitirdiğini ya da vakıf statüsünden çıkarıldığını göstermektedir.¹⁸⁴ Melike Hatun, geçmişten bugüne yaptığı hayırlarla yâd edilmiş ve ismini ölümsüzleştirmiştir. Ankara şehrine yaptığı katkılarla birlikte çağında ve günümüzde dahi toplumumuz içerisindeki her ferden örnek alabileceği önemli şahsiyetler içerisinde yer almaktadır.¹⁸⁵

1.2. Bacı Hatun Vakfı

XIV. yüzyılda yaşayan ve Ankara'da yaptığı vakıf ve hayratı ile şehrin kültürel gelişimine katkı sağlayan kadınlardan birisi de Bacı Hatun'dur. Bacı Hatun'un babası Emir Mahmud'dur. Bacı Hatun'a ait vakıflar XIV. yüzyıl ortalarına kadar tarihlenebilmektedir. Kendisine Ankara'da bulunan Yoncalık Değirmeni, Pınarlı Bahçe, Hazinedar Yeri ve Akköprü'de bir tarla miras olarak kalmıştır. Ayrıca Bacı Hatun, XIV. yüzyılda kardeşlerinden Ankara'da bulunan Kura Şeyhine Değirmeni olarak bilinen değirmeni, Gerge Hatun'dan Ankara'da bulunan Yol Kesen Değirmeni ve Ahi Halil isimli kimseden Ahi Halil Değirmenini satın almıştır. Yine Ankara'daki Yenice Hamamı'nın yarısı Bacı Hatun'un mülkü olup yarısı ise kardeşi Efendi'nin mülküdür. Bir de Çörtük adında üç müdlük bir yeri bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Bacı Hatun bir hayli varlıklı bir kimsedir.¹⁸⁶

¹⁸² BOA, *MAD.d-9*, v. 233a; *AVTD*, 928/1522, v. 83b; *AVTD*, 558/1571, v. 94b; Çınar, “Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun”, s. 42-43.

¹⁸³ BOA, *MAD.d-9*, v. 29a-b.

¹⁸⁴ Çınar, “Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun”, s. 57.

¹⁸⁵ Şahin, “Ankara'da Melike Hatun Vakıfları”, s. 80.

¹⁸⁶ BOA, *MAD.d-9*, v. 40a.

Varlıklı bir kimse olmasının yanı sıra hayırsever kişiliği ile de ön plana çıkan Bacı Hatun, Kakırdak yeri olarak bilinen mülkünün yarısını Mevlana Ahmed Çelebi'nin Ankara'da inşa ettiği camiye vakfetmiştir. Bacı Hatun'un bu vakfına oğlunu ve onun evladını mütevellî tayin etmiştir. Bacı Hatun'un bu vakfı bir taraftan bir hayrata tahsis edilmiş, diğer taraftan tevliyeti ailesine bırakılmış, yarı ailevî bir vakıftır.¹⁸⁷ Bacı Hatun'un birçok mescide de tahsisler yaptığı görülmektedir. Bunlar içerisinde Ankara merkezde bulunan Şemseddinzade Mescidi bulunmaktadır. Bu mescidin siracı (kandil) için 300 akça vakfetmiştir.¹⁸⁸ Yine Ankara'nın merkezinde bulunan Emre İshak Mahallesindeki mescidin siracı (kandil) için de 300 akça vakfettiği görülmektedir.¹⁸⁹ Bunlardan başka Ankara merkezde bulunan Yakub Harrât Mescidine, imamın kendisine dua etmesi şartıyla vakfettiği 500 akça da diğer bir vakfıdır.¹⁹⁰

Bacı Hatun, Ankara'da vakıf kuran diğer bir hayırsever kadın olan Paşa Hatun ile beraber Ankara merkezde bulunan Ahi Hacı Murad Mahallesindeki mescidin müezzine ve çerağına (lamba, kandil) 600 akça vakfetmiştir.¹⁹¹ Bacı Hatun ayrıca Ankara'da bulunan mescitlerden Yakub Na'al Mahallesindeki Mescidin siracına (kandil) 300 akça,¹⁹² merkezdeki Ahi Yakub Mahallesindeki Yenice Mescidinin siracına (kandil) 200 akça¹⁹³ ve Ankara'da Avancıklar adıyla meşhur olan Direklü Mahallesindeki Mescidinin siracına (kandil) ise 400 akça vakfettiği kayıtlarda yer almaktadır. Hangi tarihte doğup hangi tarihte vefat ettiğini bilemediğimiz Bacı Hatun, yaptığı vakıf ve hayratıyla Ankara'nın sosyal ve dini hayatına katkı önemli sağlamıştır.¹⁹⁴

2. XV. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar

2.1. Davud Bey Kızı Selçuk Hatun Vakfı

Selçuk Hatun'un doğum ve ölüm tarihi hakkında elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak yaptığı vakıf ve hayratdan anlaşıldığı üzere XIV. yüzyılın sonlarında veya XV. yüzyılın ilk yarısında hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Selçuk Hatun'un babası Davud Bey'dir. Bunun dışında soy bağı olan yakınları hakkında herhangi bir bilgiye

---

¹⁸⁷ BOA, MAD.d-9, v. 222a.

¹⁸⁸ AVTD, 558/1571, v. 12a; Köse, a.g.t., s. 104.

¹⁸⁹ AVTD, 558/1571, v. 12b; Köse, a.g.t., s. 105.

¹⁹⁰ AVTD, 558/1571, v. 17b; Köse, a.g.t., s. 116.

¹⁹¹ AVTD, 558/1571, v. 21b; AVTD, 928/1522, v. 9a; Köse, a.g.t., s. 125.

¹⁹² AVTD, 558/1571, v. 25a; Köse, a.g.t., s. 132.

¹⁹³ AVTD, 558/1571, v. 28a; Köse, a.g.t., s. 138.

¹⁹⁴ AVTD, 558/1571, v. 28b; Köse, a.g.t., s. 138.

ulaşılamamıştır. Selçuk Hatun vakfının kuruluşu, XIV. yüzyılın sonları ya da XV. yüzyılın ilk yarısı olarak tarihlenebilir. Ankara'nın hayırsever kadınları içerisinde bulunan Selçuk Hatun, Çubuk'ta bulunan bir caminin imamına üç günde bir kendi ruhu için Kur'ân okuması şartıyla Ankara'da bulunan İskender Bey Çarşısı'ndaki bir dükkânını vakfetmiştir. XVI. yüzyılda bu dükkânın senelik kira geliri 150 akçadır.¹⁹⁵

2.2. Ziyade Hatun Vakfı

Vakıf kurucusu bu kadının babasının ismi İbrahim Köse'nin *Ankara Evkaf Defteri (1571)* isimli yüksek lisans tezinde Haydar kızı Ziyade Hatun olarak geçmektedir.¹⁹⁶ Hüseyin Çınar'ın *Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar* isimli çalışmasında Cüneyd kızı Ziyade Hatun olarak yer almaktadır.¹⁹⁷ Dünyaya geldiği tarih ile vefat ettiği tarih hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Ziyade Hatun'un XIV. yüzyıl ikinci yarısı ya da en geç XV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu tahmin edilmektedir. Ziyade Hatun, Değirmi Bahçe (Demirli Bahçe?) olarak bilinen bahçesini ve Zekeriya Çarşısı'nda bir mülk ve yarım mülk dükkânı vakfetmiştir. İncelenen kaynaklarda hangisinin bir mülk ve hangisinin yarım mülk olduğu belirtilmemiştir. Ziyade Hatun, Taşluca yeri olarak bilinen yeri ve Kalaba (Galaba) Deresi'ndeki mezraanın dörtte birini Ahi Hasan Mescidi'nde üç cüz Kur'ân okunması şartıyla vakfetmiştir. Anlaşıldığı üzere bu vakfın akarları yukarıda bahsettiğimiz bahçe, bir mülk ve yarım mülk dükkânlardır. Hayratı ise Ahi Hasan Mescidi'dir. Ayrıca bu vakfa Mevlana Ahmed Çelebi oğlu Mevlana Emre (Emir) Çelebi oğlu oğlunun müteveli olması istenmiştir. Vakfın yönetiminin oğuldan oğula devredilmesinden ötürü bu vakfın niteliği açısından aile vakfi olabilme ihtimali akla gelmektedir.¹⁹⁸ Ziyade Hatun, bu vakfın toprağından sağlanan gallâtını¹⁹⁹ “*fukarâ-ı ehl-i ilim*” yani âlimlerin Kur'ân okuması amacını güderek vakfetmiştir. Buradan sağlanan mahsul 300 akçadır.²⁰⁰ En eski tahrir defteri olan Defter-i Köhne'ye yapılan atıftan dolayı Ziyade Hatun vakfının kuruluş tarihi en geç XV. yüzyılın ilk yarısına kadar gidebilir.²⁰¹

¹⁹⁵ AVTD, 928/1522, v. 84a; AVTD, 558/1571, v. 76b; Çınar, “Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar”, s. 296.

¹⁹⁶ Köse, *a.g.t.*, s. 170.

¹⁹⁷ Çınar, “Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar”, s. 293.

¹⁹⁸ AVTD, 928/1522, v. 29a; AVTD, 558/1571, v. 47a.

¹⁹⁹ Gelir, kira, topraktan sağlanan mahsul. Ahmet Akgündüz, “Galle”, *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 338.

²⁰⁰ BOA, *MAD.d-9*, v. 214a.

²⁰¹ Çınar, “Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar”, s. 294.

2.3. Fatma Hatun Vakfı (Hemşire Hatun)

Fatma Hatun veya diğer bir adıyla Hemşire Hatun, Yeğen Bey olarak meşhur olan Hızır Bâli'nin annesi, Turasan Bey'in ise kızkardeşidir. Turasan Bey'in kızkardeşi olduğu için *Hemşire* olarak meşhur olmuştur.²⁰² Gerek doğum gerekse vefat tarihi hakkında bir bilgi tespit edilmese de XIV ve XV. yüzyılda yaşadığı anlaşılmakta ve Turasan Bey'in hemşiresi olmasından dolayı vakfı, XV. yüzyılın ilk yarısı olarak tarihlenebilir. Turasan Bey'in vakfı 1420'li yılların başında tescil edilmiştir. Ankara'nın Hâcendi Mahallesi'nde Turasan Bey tarafından Hemşire Hatun adına bir mescit yaptırılmıştır. Bugün Ulucanlar Caddesi Oluk Sokakta bulunan Genegi Mescidine Hemşire Hatun Vakfı gelirlerinin bir kısmı vakfedilmiştir.²⁰³ 1522 Tarihli Ankara Vakıf Defteri'nde, "*Nefs-i Ankara'da Hâcendi Mahallesi'nde Turasan Bey hemşîresi Fatıma Hatun ki, Genegi demekle meşhûr mescidin müezzine vakf eylemiştir*" şeklinde geçmektedir.²⁰⁴ Mescidin yakınlarında yer alan dükkânların kirası, Karacakaya yakınlarında bulunan çiftliğin vergi geliri, Genegi Mescidi'ne vakfedilmiştir. Ayrıca üç dükkândan elde edilen senelik 122 akçelik kira geliri müezzine ve aydınlatma yağına vakfedilmiş; aydınlatma yağından artan gelire imam ve müezzin tasarruf etmiştir. Dükkânların birine ait 292 akçe kira geliri de imamın tasarrufuna vakıf olarak bırakılmıştır.²⁰⁵

Fatma Hatun'un Ankara'daki birçok müessesenin ihtiyaçları için tahsiste bulunduğu da görülmektedir. Fatma Hatun, XVI. yüzyıldaki bir kayda göre, Ankara'nın Yenişehir Mahallesindeki Turasan Bey Mescidinin imamı için 2.000 akça vakfetmiştir.²⁰⁶ Yine, Ankara'nın Helvayi Mahallesindeki Hacı Sindel Mescidine 1.000 akça vakfetmiştir. Bu vakfını yaparken imamın tasarruf etmesini ve kendisi için dua etmesini şart koşmuştur. Yine aynı mescidin siracına (kandil) 300 akça vakfetmiştir.²⁰⁷ Fatma Hatun Ankara'da bulunan Melike Hatun Mescidine de imamın günlük bir cüz okuması şartı doğrultusunda 3.000 akça ve Melike Hatun Mescidinin şem'i (mumu) için ise 500 akça vakfettiği vakıf kayıtlarında yer almaktadır.²⁰⁸

²⁰² AVTD, 928/1522, v. 58b; Hatice Beyza Çuhadar, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Turasan Bey ve Yeğen Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları-*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022, s. 100.

²⁰³ Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar"; Çuhadar, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Turasan Bey ve Yeğen Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları-*, s. 100.

²⁰⁴ AVTD, 928/1522, v. 70.

²⁰⁵ Çuhadar, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Turasan Bey ve Yeğen Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları-*, s. 101.

²⁰⁶ AVTD, 558/1571, v. 11b.

²⁰⁷ AVTD, 558/1571, v. 8b; Köse, *a.g.t.*, s. 97.

²⁰⁸ AVTD, 558/1571, v. 11a; Köse, *a.g.t.*, s. 102.

Fatma Hatun sadece para vakfetmekle kalmamıştır. Aynı zamanda Ankara’da bulunan Sabbağ Ali Mescidine Ankara Eskihal’de bulunan dükkânını vakfetmiştir.²⁰⁹ Fatma Hatun bu müesseseler dışında Ankara’daki Kiçülü (Giçiklü) Mahallesiindeki Mescid için 200 akça vakfetmiştir.²¹⁰ Yine Ankara’da bulunan Hâcendi Mescidinin siracına (kandil) 500 akça ve 200 akça olmak üzere toplamda 700 akça vakfetmiştir.²¹¹ Ankara’da bulunan Minare-i Belkıs isimli mahalledeki mescit için vakfettiği para miktarı ise 3.000 akçadır. Fatma Hatun bu 3.000 akçayı vakfederken imamın günde bir cüz Kur’ân okumasını istemiştir.²¹²

Fatma Hatun’un diğer vakıfları şu şekildedir; Ankara’da bulunan Avancıklar ismiyle meşhur olan Direklü Mahallesiindeki Mescid için 200 akça,²¹³ Ankara’daki Hacı Misafir Mescidine imamın pazartesi ve perşembe günleri bir cüz Kur’ân okuması için 1.800 akça,²¹⁴ Ankara’daki Bademli Mahallesiindeki mescide imamın yılda, kendi ruhu için bir Kur’ân hatmetmesi şartıyla 800 akça vakfetmiştir.²¹⁵

Ankara’nın Öksüzce Mahallesi’ndeki Mescide de yine imamın yılda bir Kur’ân hatmetmesi şartıyla 300 akça vakfetmiştir. Vakfedilen bu paradan elede edilen nema senede 30 akçadır.²¹⁶ Fatma Hatun bir göz mülk değirmeni de vakfetmiştir. Bu değirmen Kayaş mevkiinde Kayaş suyu ile dönen Deli Kayaş adı ile bilinen değirmendir. Bu değirmen Hacı Bayram Veli Türbesi’nde her gün bir cüz Kur’ân okunması şartıyla vakfedilmiştir.²¹⁷ XVIII. yüzyıla ait bir kayıta da Fatma Hatun’un Ankara’da İplikçi Camii’ni yaptırmış olduğu ve H. 1198 (M. 1783) yılında bu caminin vaizlik vazifesine İbrahim oğlu Mustafa Efendi’nin getirildiği kaydedilmiştir.²¹⁸

Fatma Hatun’un vakfının XVII. yüzyıldaki mütevellisi Seyyid Mehmed Efendi’dir. Onun vefatıyla bu vazifeyi Seyyid Ahi Şerafeddin üstlenmiştir. H. 1134 (M. 1722) yılından sonraki bir veya dört yıl sonrasına tekabül eden sicil kayıtlarında vakfın mütevellisi olarak Salih Efendi oğlu Zahremeddin Ağazade es-Seyyid el-Hacc Mehmed Efendi görünmektedir.²¹⁹

²⁰⁹ AVTD, 558/1571, v. 11a; Köse, *a.g.t.*, s. 103.

²¹⁰ AVTD, 558/1571, v. 14a; Köse, *a.g.t.*, s. 109.

²¹¹ AVTD, 558/1571, v. 24a; Köse, *a.g.t.*, s. 129.

²¹² AVTD, 558/1571, v. 24b; Köse, *a.g.t.*, s. 131.

²¹³ AVTD, 558/1571, v. 28b; Köse, *a.g.t.*, s. 138.

²¹⁴ AVTD, 558/1571, v. 28b; Köse, *a.g.t.*, s. 139.

²¹⁵ AVTD, 558/1571, v. 30b; Köse, *a.g.t.*, s. 142.

²¹⁶ AVTD, 558/1571, v. 26a; Köse, *a.g.t.*, s. 134.

²¹⁷ AŞS, MF, D.N. 845, sayfa 53, sıra A2; Çınar, “Osmanlı Döneminde Ankara’da Vakıf Kuran Kadınlar”, s. 302.

²¹⁸ BOA, C. MF., gömlek 171, sıra 8522; BOA, C. MF., gömlek 125, sıra 6248.

²¹⁹ Çuhadar, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Turasan Bey ve Yeğen Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları-*, s. 100.

3. XVI. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar

3.1. Cüneyd Bey Kızı Zehre (Zöhre) Hatun Vakfı

Zehre (Zöhre) Hatun XVI. yüzyılda yaşamış ve Ankara'da vakıf kuran kadınlar içerisinde yer almıştır. XVI. yüzyılda Ankara'da bulunan Panbukciyan Mahallesiindeki Mescide yoncalık vakfetmiştir. Vakfettiği bu yoncalığın hangi mevkide olduğu tespit edilemese de senelik gelirinin 300 akça olduğu bilinmektedir. Zehre Hatun'un yoncalığı vakfederkenki şartı ise imamın günlük bir cüz Kur'ân okumasıdır. Zehre Hatun'un oğlu Kasım Çelebi'dir. Kasım Çelebi ise annesinin yoncalık vakfettiği Panbukciyan Mahallesiindeki Mescidin müezzini ve imamına cüz okunması şartıyla her birine 1 akça vakfetmiştir.²²⁰

3.2. Emre Çelebi Kızı Hunze Hatun Vakfı

XVI. yüzyılda yaşamış Hunze Hatun'un doğduğu ve vefat ettiği tarih hakkında bir bilgi elde edilememiştir. Hunze Hatun'un babası Emre Çelebi'dir. Soyunun ise Kadıasker ya da Kadı Çelebi'ye dayandığı düşünülmektedir. Hunze Hatun bir adet değirmen ve bir adet muallimhane yaptırmıştır. Bahsi geçen muallimhanesi Ankara'nın Bacı Kazası'nın Şabanözü Köyü'ndedir. Değirmen ise aynı kazanın Karaöyük Köyü'ndedir. Değirmenin hissesinin yarısını oğlu Ali Bey'e temlik etmiş ve diğer kısmını da muallimhanede kim muallim olursa onun tasarrufuna bırakmıştır. Hunze Hatun'un vakfının kuruluşu XVI. yüzyıl öncesine değin gidebilmektedir. Ayrıca Hunze Hatun bu vakfın mütevellisinin oğlu Ali Bey olmasını istemiştir. Ali Bey'e bırakılan vakfın senelik hâsılı 500 akçadır.²²¹

3.3. Huri Hatun Vakfı

XVI. yüzyılda yaşadığı anlaşılan Huri Hatun'un doğum tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ankara'daki hayırsever kadınlar içerisinde yerini alan Huri Hatun, Ankara'da bulunan farklı müesseselerin birtakım ihtiyaçlarını karşılamak adına XVI. yüzyılda tahsisatta bulunmuştur. Bu müesseselerden birisi de Ankara'nın Buryacılar Mescididir. Bu mescidin siracı (kandil) ve tamir masrafları için 500 akça vakfetmiştir.²²²

²²⁰ AVTD, 558/1571, v. 13b; Köse, a.g.t., s. 108.

²²¹ AVTD, 928/1522, v. 125a; AVTD, 558/1571, v. 159a; Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar", s. 297.

²²² AVTD, 558/1571, v. 8a; Köse, a.g.t., s. 95.

Diğer bir müessese ise Ankara'nın Börekciyân Mahallesindeki Mescittir. Bu mescidin de siracına (kandil) 200 akça vakfetmiştir.²²³ Diğer bir müessese Şeyh İzzeddin Mahallesindeki Mescittir. Buranında siracına (kandil) 400 akça vakfetmiştir.²²⁴ Ankara Kalesindeki Sultan Alaeddin Camii için ise toplam 800 akça vakfetmiştir. Bu 800 akçanın 50 akçası imam için ve 30 akçası ise camiin siracı (kandil) için vakfedilmiştir.²²⁵ Diğer bir müessese ise Ankara'nın Civanlıklar Mahallesindeki Çeşme Mescididir. Buranın da siracı (kandil) için 500 akça vakfedilmiştir.²²⁶

3.4. Zeynep Hatun Vakfı

XVI. yüzyılda yaşadığı anlaşılan Zeynep Hatun'un doğum, vefat tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte ailesi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat yaptığı vakıfların XVI. yüzyıl içerisinde olmasından dolayı bu yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. İsimlerini zikrettiğimiz kadınlar gibi Zeynep Hatun da az çok demeden Ankara ve Ankara insanının yararı için birçok müessesenin ihtiyacını karşılayacak miktarlarda para vakfetmiştir. Zeynep Hatun'un bu tarz vakıfları içerisinde başta Ankara merkezinde bulunan Teke Ahmed Mahallesindeki mescit bulunmaktadır. Zeynep Hatun'un toplamda 1.200 akça malının var olduğu bilinmektedir. Bu mal varlığından 450 akçasını mescidin imamının Kur'ân okuması için vakfetmiştir. Ayrıca bunun 300 akçasını ise müezzinin Kur'ân okuması için vakfetmiştir. Aynı mescidin dört tane çerağı (lamba, kandil) için 150 akça vakfetmiştir. Ayrıca Sinan Dede'ye 300 akça vakfederek bir cüz Kur'ân okunmasını şart kılmıştır. Zeynep Hatun, bunun yanı sıra 30 akça Arslanhane Camii'ne²²⁷ vakfetmiştir. Zeynep Hatun aynı caminin rakabesi için 120 akça ve mütevellisi için de 450 akça vakfetmiştir. Ayrıca Medine-i Münevvere'ye de vakıflarda bulunmuştur. Medine-i Münevvere'ye vakfettiği bu vakfi Canhurder (Çeker Hurfet) Tepesindeki bahçenin 180 akça kirasıdır. Buradan senelik 150 akça gelir elde edilmektedir. Diğer vakıfları ise Kalaycılar Çarşısı'ndaki bir dükkândan elde edilen 60 akça ve Akköprü yakınlarındaki bir müdlük

²²³ AVTD, 558/1571, v. 23b; Köse, a.g.t., s. 128.

²²⁴ AVTD, 558/1571, v. 26b; Köse, a.g.t., s. 135.

²²⁵ AVTD, 558/1571, v. 27b; Köse, a.g.t., s. 137.

²²⁶ AVTD, 558/1571, v. 29a; Köse, a.g.t., s. 139.

²²⁷ Önceleri etrafında birçok arslan heykeli bulunduğu için halk arasında Arslanhane Cami olarak anılmıştır. Ahi Şerafettin Mahallesi Atpazarı yokuşu üzerindedir. Selçuklular döneminde II. Mesud zamanında ahi kardeşler tarafından 1290 yılında yaptırıldığı belirtilse de esasen tarihinin daha eski olduğu ileri sürülmektedir. Semavi Eyice, "Ahî Şerafeddin Camii", *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 531.

yerdir. Ayrıca Zeynep Hatun kendi vakfının mütevellisinin kardeşi ve kardeşinin oğullarının olmasını istemiştir.²²⁸

3.5. Sittî Hatun Vakfı

XVI. yüzyılda yaşadığı bilinen ve doğum ile vefat tarihi hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadığımız Sitti Hatun'un ailesinden bir tek babasının isminin Cafer olduğu anlaşılmaktadır. Babasının isminden başka Sitti Hatun'un ailesinden herhangi bir kimsenin hakkında bir bilgiye ulaşamamıştır. Fakat Sitti Hatun'un Ankara'da bulunan dini müesseselere bir takım vakıflar tahsis ettiği görülmektedir. Bu vakıfların amacı başta hayır yapmak ve bahsettiğimiz müesseselerin ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu müesseseler içerisinde Ankara merkezinde bulunan Balaban Mescidi bulunmaktadır. Sitti Hatun XVI. yüzyılda bu mescide 2.000 akça vakfetmiştir. Bu hayrı işlerken günlük bir cüz Kur'ân tilaveti yapılmasını şart koşturmuştur. Vakfettiği 2.000 akçadan elde edilen kazancı evladına meşrut etmiştir. Bu durum şu şekilde kaydedilmiştir. "... vakf itdüğü iki bin akçanın ribhını evlâdına meşrût idüb, evlâdından berat-ı Pâdişâhiyle Ali mutasarrıf ber müceb-i berât-ı âl-i şân defter-i cedide de kaydolundu."²²⁹ Ayrıca Sitti Hatun yine XVI. yüzyılda Ankara'daki Rüstem Na'1 Mahallesinde bulunan Mescide sirac (kandil) için 300 akça vakfetmiştir.²³⁰ Aynı yüzyılda Ankara'daki Yakub Herrat Mescidine imamın cuma ve pazartesi günü bir cüz Kur'ân okuması için ev ve koyun ağılı vakfetmiştir.²³¹ Sitti Hatun'un XVI. yüzyılda vakıfta bulunduğu bir başka müessese ise Ankara'daki Hankâh Mahallesindeki Seyf Mescididir. Bu mescide imamın yılda bir hatim okuması şartıyla 400 akça vakıfta bulunurken siracı (kandil) için ise 250 akça vakfetmiştir.²³² Yine XVI. yüzyıla sirac (kandil) için Ankara'daki Civancıklar Mahallesindeki Çeşme Mescidi olarak bilinen mescide 100 akça vakfederken²³³ Ankara'nın Konurca Mahallesindeki İbn Gökçe Mescidine 300 akça vakfetmiştir.²³⁴

3.6. Tûtî Hatun Vakfı

Tûtî Hatun'un Ankara'da bulunan dini müesseselere yaptığı tahsisat dışında kendini tanıyabileceğimiz kimliği hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat yaptığı

²²⁸ AVTD, 558/1571, v. 33a; Köse, a.g.t., s. 52-53.

²²⁹ Defter-i Cedide en yeni tahrir defteridir. AVTD, 558/1571, v. 9b; Köse, a.g.t., s. 99.

²³⁰ AVTD, 558/1571, v. 19b; Köse, a.g.t., s. 121.

²³¹ AVTD, 558/1571, v. 17b; Köse, a.g.t., s. 116.

²³² AVTD, 558/1571, v. 28a; Köse, a.g.t., s. 137-138.

²³³ AVTD, 558/1571, v. 29a; Köse, a.g.t., s. 139.

²³⁴ AVTD, 558/1571, v. 29b; Köse, a.g.t., s. 140.

tahsisat incelendiğinde XVI. yüzyılda yaşadığı ve faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Tûtî Hatun'un XVI. yüzyılda Ankara'nın Balaban Mahallesi Mescidi siracı (kandil) için 300 akça vakfettiği görülmektedir.²³⁵ Bundan başka Ankara merkezindeki Ahi Elvan Camii'ne siracı (kandil) için 100 akça vakfetmiştir.²³⁶ Vakıfta bulunduğu bir başka müessese Ankara'nın Minare-i Belkıs Mahallesi Mescididir. Buranın siracı (kandil) için 400 akça vakfetmiştir.²³⁷ XVI. yüzyılda 200 akça Ankara'daki Buryacılar Mahallesi Mescidinin siracı (kandil) için vakıfta bulunmuştur.²³⁸ Yine XVI. yüzyılda Ankara'nın Hacı Doğan Mahallesindeki Tac Ahmed Mescidinin siracı (kandil) için 200 akça vakfettiği görülmektedir.²³⁹ Aynı yüzyılda Ankara'nın Öksüzce Mahallesi Mescidine aşr okunması için vakıfta bulunmuştur. Fakat Öksüzce Mahallesi Mescidine vakıfta bulunduğu miktara rastlanmamıştır.²⁴⁰ Diğer vakıfları ise Ankara Kalesindeki Serrac Sinan Mescidinin siracı (kandil) için tahsis edilen 200 akça ile²⁴¹ Ankara'da bulunan Hankâh Mahallesindeki Seyf Mescidinin siracı (kandil) için tahsis edilen 100 akçadır. Tûtî Hatun'un doğum tarihi gibi vefat ettiği tarih de tespit edilememiştir.²⁴²

3.7. Hoca İbadullah Kızı Bula Hatun Vakfı

Kendisi Ankaralı hayırsever bir kadın olan Bula Hatun'un ailesi hakkında detaylı bir bilgiye rastlayamadık. Fakat belgelere bakıldığında babasının Hoca İbadullah olduğu anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıl başlarında Bula Hatun'un babasının hayatta olmadığı görülmektedir. Bu durum Bula Hatun'un vakfettiği emlak ve akarlarının yer aldığı H. 933 (M. 1527) tarihli vakfiyesinde "*Ankaralı Bula Hâtun binti merhum İbadullah*" şeklindeki ibareden anlaşılmaktadır. Ayrıca Hoca İbadullah'ın Hoca Mehmed olarak kayıtlı bir çocuğu daha vardır. Anlaşıldığı üzere bu şahıs Bula Hatun'un erkek kardeşidir.²⁴³

Bula Hatun'un daha evvelden bahsettiğimiz H. 933 (M. 1527) tarihli vakfiyesinde kaydedilmiş ilk vakfı Galaba (Kalaba) vadisindeki bahçenin tamamıdır. Bu bahçenin iki tarafı Çubuk Nehri, erkek kardeşi Hoca Mehmed'in bahçesi ve Hacızâde yeri ile sınırlıdır. Bu durum vakfiyesinde şöyle geçmektedir: "*Galebət vâdisinde kâin bahçenin tamamı olup*

²³⁵ AVTD, 558/1571, v. 10a; Köse, a.g.t., s. 100.

²³⁶ AVTD, 558/1571, v. 12a; Köse, a.g.t., s. 105.

²³⁷ AVTD, 558/1571, v. 24b; Köse, a.g.t., s. 131.

²³⁸ AVTD, 558/1571, v. 8a; Köse, a.g.t., s. 96.

²³⁹ AVTD, 558/1571, v. 17b; Köse, a.g.t., s. 117.

²⁴⁰ AVTD, 558/1571, v. 26a; Köse, a.g.t., s. 134.

²⁴¹ AVTD, 558/1571, v. 27a; Köse, a.g.t., s. 136.

²⁴² AVTD, 558/1571, v. 28a; Köse, a.g.t., s. 138..

²⁴³ VGM, D.N. 590, sayfa 29, sıra 20.

iki tarafı çubuksuyu namıyla meşhur nehir ile Hoca Mehmed bin Hoca İbadullah bahçesi ile ve Hacizâde yeri demekle maruf arz ile mahduddur.” İkinci vakfı Sultâne vadisinde bulunan ortasından nehir geçen bahçedir. Burası Öğle Hamamı²⁴⁴ harkı, Keçeci ve Hatip Hoca Bahçesi denilen bahçelerle sınırlıdır. Üçüncü ve dördüncüsü Akköprü çayırı ve Etlik yeri olarak bilinen arazi parçalarıdır. Beşincisi vakfı ise Ankara'nın Ahi Yakub Mahallesi'nde bulunan Hızır Şah Çelebi evleri olarak bilinen evlerdir. Ayrıca vakfiyede bunların aralarında yol ayrımı bulunduğu ifade edilmiştir. Bir diğer ifadeyle bunlar Yunus Bey, Mustafa Fakih ve Sarı Müderris mülkleriyle sınırlı olan evlerdir. Altıncı vakfı ise, ev altı olarak bilinen arazi parçasıdır. Bu vakıf Bentderesinden akan su, Hacı Mahmud arzı, yukarıda bahsedilen evler, Sahibe Hatun mülkü ile sınırlıdır. Vakfettiği yedinci vakfa gelecek olursak bu vakfı Çubukâbâd Kazasının Kâfırsarayı Köyü'ndeki bahçedir. Sekizinci olarak ise Çubuk Köyü'ndeki Yukarı Değirmen adı ile bilinen değirmen vakfedilmiştir. Bu vakfin evlatlık vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Bula Hatun vakfettikleri akarları oğullarıyla birlikte onların neslinden gelenlerin tasarrufuna bırakmıştır.²⁴⁵

Bula Hatun'un yukarıda bahsettiğimiz vakıflarının dışında Ankara'da bulunan mahallelerdeki mescitlerin ihtiyaçlarını karşılamak için belli miktarlarda para tahsis ettiği görülmektedir. Bu nitelikteki mescitlerden birisi de Mervarid Mahallesi'ndeki Mescittir. Bula Hatun bu mescide çerağ (lamba, kandil) için 300 akça vakfetmiştir. Bir diğeri ise Buryacılar Mescididir. Bu mescide 3.500 akça vakıfta bulunmuştur. Fakat Bula Hatun bu miktarı vakfederken yılda bir cüz Ku'ân okunmasını şart kılmıştır. Yine bahsettiğimiz bu mescidin çerağ (lamba, kandil) için 500 akça vakfetmiş ve buradan artanını müezzinin tasarrufuna bırakmıştır. Ayrıca aynı mescidin siracı (kandil) için 500 akça, şem' (mum) için 300 akça vakfetmiştir.²⁴⁶ Tahsisatta bulunulan bir diğer mescit ise Kiçülü (Giçiklü) Mahallesi'ndeki Mescittir. Bu mescidin siracı (kandil) için 1.700 akça vakfedilmiştir.²⁴⁷ Bunlardan başka Bula Hatun, Debbağan Mahallesi'ndeki Hızır İlyas Mescidinin siracı (kandil) için 300 akça²⁴⁸ ve Hâcendi Mescidinin siracı (kandil) için 200 akça vakfetmiştir.²⁴⁹ Bir de Yakub Na'l

---

²⁴⁴ Eyne Bey Hamamı ya da Öğle Hamamı olarak bilinen Eski Hamamdır. Denizciler Caddesi ile Gazi Lisesi'nin arasında açılan yolun kenarında yer almaktadır. Bkz. *Ankara Vakıf Eserleri*, Ankara Kalkınma Ajansı, Ankara 2015, s. 56.

²⁴⁵ VGM, D.N. 590, sayfa 29, sıra 20; Çınar, “Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar”, s. 298.

²⁴⁶ AVTD, 558/1571, v. 7a- 8a; Köse, *a.g.t.*, s. 94-97.

²⁴⁷ AVTD, 558/1571, v. 14a; Köse, *a.g.t.*, s. 109.

²⁴⁸ AVTD, 558/1571, v. 17a; Köse, *a.g.t.*, s. 116.

²⁴⁹ AVTD, 558/1571, v. 24a; Köse, *a.g.t.*, s. 129.

Mahallesi Mescidine müezzinin günlük bir cüz okuması için 1.500 akça ve²⁵⁰ kendi vakfına imamın haftada iki cüz okuması şartıyla 800 akça vakfetmiştir.²⁵¹

XIX. yüzyılda Bula Hatun Evkafının, Ahi Hüsameddin Evkafı ve Kazasker Çelebi Evkafı ve defterdeki diğer vakıflarla birlikte yer alan müsakkafat ve müstegallatının²⁵² ferağ ve intikalat hasılatı ile kâğıt ve kalemiye miktarı ait belgeler kayıtlarda mevcuttur.²⁵³ Bula Hatun'un Çubukâbâd Kazası, Çubuk Kasabası'nda bir zaviye vakfı vardır. Vakfın XIX. yüzyılda mütevellisi Mehmed Emin'dir. Geliri öşür bedeli olan bu vakfın yıllık geliri 2.000 kuruştur. Vakfın harcamaları içerisinde; zaviyede gelen-geçene (âyende ve revendeye) dağıtılan yemek masrafı, kâtibe ödenen ücret, muhasebe harcı ve tevliyet vazifesi için müteveli Mehmed Emin'e ödenen maaş yer almaktadır.²⁵⁴

3.8. Ayşe Hatun Vakfı

XVI. yüzyılda yaşayan Ayşe Hatun'un doğum ve vefat tarihi ile ailesi hakkında detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Ankara Esas Defterinde Ayşe Hatun Camii "*Ayşe Hâtun binti Hüseyin Camii Şerifi*" olarak kayıtlıdır. Buradan anlaşıldığı üzere Ayşe Hatun'un babasının ismi Hüseyin'dir.²⁵⁵ Ankara tarihine katkı sağlayan hayırsever kadınlardan biri olan Ayşe Hatun'un XVI. yüzyılda Ankara'da bulunan bir takım müesseselerin ihtiyaçlarını karşılamak için belli miktarlarda tahsisatta bulunduğu görülmektedir. Bunlardan biri Ankara'da bulunan Buryacılar Mahallesindeki Mescittir. Bu mescidin siracına (kandil) 500 akça vakfetmiştir. Ayşe Hatun'un tahsisatta bulunduğu bir diğer müessese ise Ankara'daki Yusuf Habbâz Mahallesindeki Mescittir. Bu mescidin siracına (kandil) 200 akça vakfetmiştir.²⁵⁶ Ayşe Hatun'un diğer bir vakfı ise Balaban Mahallesine vakfettiği 1.000 akçadır. Bu miktarı vakfederken pazartesi ve cumartesi günleri imamın bir cüz okumasını istemiştir.²⁵⁷ Ayşe Hatun da Fatma Hatun gibi Ankara'daki Melike Hatun Mescidine sirac (kandil) için 300 akça vakfetmiştir.²⁵⁸ Bunlar dışında Ayşe

²⁵⁰ AVTD, 558/1571, v. 25a; Köse, a.g.t., s. 132.

²⁵¹ AVTD, 558/1571, v. 72a; Köse, a.g.t., s. 195.

²⁵² Hayır kurumlarına gelir sağlayan ve genellikle üstü örtülü binalara müsakkafat ve onların dışında kalan bağ, bahçe, ürün vb. vakıf malları veya mülklere müstegallat denilmektedir. Bkz. <http://www.lugatim.com>

²⁵³ BOA, EV.d., gömlek belirsiz, nusha 4, sıra 20828.

²⁵⁴ VGMA, D.N. 1974, sayfa 54b; Taşçı, H.1281/M.1864-1865 Tarihli Muhasebe Defterine Göre Ankara Sancağı'ndaki Vakıflar, s. 61.

²⁵⁵ VGMA, D.N. 225, sayfa 60, sıra 139.

²⁵⁶ AVTD, 558/1571, v. 8a; Köse, a.g.t., s. 96.

²⁵⁷ AVTD, 558/1571, v. 9b; Köse, a.g.t., s. 99.

²⁵⁸ AVTD, 558/1571, v. 11a; Köse, a.g.t., s. 102.

Hatun Ankara’da bulunan mescitlerden Erzurum Mahallesindeki Hacı Şeyhî bin Necmeddin Mescidinin siracına (kandil) 300 akça vakfetmiştir.²⁵⁹

Yine XVI. yüzyılda Ayşe Hatun’un tahsisatta bulunduğu müesseselerden biriside Tiflisi (Mucib Oğlu/Mecidoğlu) Mescidi’dir. Buraya Ayşe Hatun tarafından avârız için 500 akça vakfedilmiştir.²⁶⁰ Bir diğeri ise Ayşe Hatun, Ankara’da bulunan Hacı Eshâb Mahallesindeki vakfa sirac (kandil) için tahsis ettiği 200 akçadır.²⁶¹ Yine Ayşe Hatun tarafından Hâcendi Mescidi içinde vakıf tahsis edilmiştir. Bu mescidin siracı (kandil) için tahsis edilen miktar 400 akçadır.²⁶² Minare-i Belkıs Mahallesindeki Mescit de Ayşe Hatun’un tahsisat yaptığı mescitlerden birisidir. Buraya da sirac (kandil) için 500 akça tahsis edildiği görülmektedir.²⁶³ Ayşe Hatun, vakfettiği bu menkul malların yanı sıra bir de Kuş Hisar Mahallesindeki Mescidin siracı (kandil) için dükkân kirasını vakfetmiştir. Bu dükkânın senelik kirası 60 akçadır.²⁶⁴ Bahsettiğimiz vakıflardan ziyade yine Ayşe Hatun tarafından Ankara Kalesindeki Serrac Sinan Mescidine sirac (kandil) için 200 akça vakfedilmiştir.²⁶⁵ Bundan başka Ankara’nın Öksüzce Mahallesinde bulunan Hacı Haydar Mescidine 500 vakfetmiştir. Bu vakfı yaparken imamın hatim okumasını şart kılmıştır.²⁶⁶ Ayşe Hatun’un bir diğeri vakfı da Ankara’nın Bademli Mahallesindeki Mescide imamın günlük yarım cüz Kur’ân okuması şartıyla 2.000 akça tahsis ettiği vakfidir.²⁶⁷

H. 1165 (M. 1752) tarihli bir belgede Ayşe Hatun Vakfının mütevellisinin Kasım Efendi’nin oğlu Fazilettin Efendi olduğu görülmektedir. Yine aynı belgede babalarının vefatıyla birlikte vakfın tevliyeti el-Hac Hafız Mehmed ve Kasım Efendilere geçtiği anlaşılmaktadır.²⁶⁸ H. 1262 (M. 1846) tarihli Ankara Bala Kasabası’nın Kara Ali Köyü’nde bulunan Ayşe Hatun Camii Vakfına ait belgede Ayşe Hatun’un Bala Kasabasında Kara Ali Köyü sakinlerinden olup burada bir cami yaptırdığı kaydedilmiştir. Bu caminin imamlık vazifesi Mehmed Efendi’ye verilmiştir ve bu vazife onun vefatıyla oğluna geçmiştir.²⁶⁹ Ayrıca bahsettiğimiz Ayşe Hatun Camii’nin H. 1296 (M. 1879) yılında hıfzıyyet görevine

²⁵⁹ AVTD, 558/1571, v. 16a; Köse, a.g.t., s. 113.

²⁶⁰ AVTD, 558/1571, v. 16b; Köse, a.g.t., s. 115.

²⁶¹ AVTD, 558/1571, v. 20a; Köse, a.g.t., s. 122.

²⁶² AVTD, 558/1571, v. 24a; Köse, a.g.t., s. 129.

²⁶³ AVTD, 928/1522, v. 14a; AVTD, 558/1571, v. 24b; Köse, a.g.t., s. 131.

²⁶⁴ AVTD, 558/1571, v. 18b; Köse, a.g.t., s. 119.

²⁶⁵ AVTD, 558/1571, v. 18b; Köse, a.g.t., s. 136.

²⁶⁶ AVTD, 558/1571, v. 30a; Köse, a.g.t., s. 141.

²⁶⁷ AVTD, 558/1571, v. 30a; Köse, a.g.t., s. 142.

²⁶⁸ “...mütevelli olan Fazilettin Efendi ibni Kasım Efendi tevliyet-i mezkûr mahlûl olmağın müteveffâ-ı mezbûrun sulbî kebir oğlu olup erbâb-ı istihâkdan olan bâis-i arz-ı ubudiyet el-Hac Hafız Mehmed ve Kasım Efendiler mahal ve müstehâk ve sezâvar inâyet-ı ra’iyyetleri olmağla tevliyet-i mezkûr babaları müteveffâ-yı merhum mahlûlâtını vazife-i muayyenesiyle oğulları mezbûra vireler...” BOA, C.MF., gömlek 185, sıra 9204.

²⁶⁹ BOA, C. EV., gömlek 67, sıra 3347. 002.

Ebu Bekir oğlu Hüseyin Efendi'nin tevcih edildiği Ankara Esas Defterinde kaydedilmiştir.²⁷⁰

3.9. Emine Hatun Vakfı

XVI. yüzyılda yaşayan Emine Hatun'un aynı yüzyılda vakıflarına rastlanmıştır. Emine Hatun, XVI. yüzyılda Ankara'daki vakıfları içerisinde Melike Hatun Mescidinin siracına (kandil) 300 akça vakfetmiştir.²⁷¹ Emine Hatun'un Ankara'nın Erzurum Mahallesiindeki Hacı Şeyhî bin Necmeddin Mescidine imamın bir cüz okuması için 2.000 akça ve aynı mescidin siracı (kandil) için 300 akça vakfettiği görülmektedir.²⁷² Bunların yanı sıra Ankara'nın bir başka mahallesi olan Hacı Doğan'daki Tac Ahmed isimli mescide sirac (kandil) için 200 akça vakfetmiştir.²⁷³ Ayrıca Emine Hatun sirac (kandil) için 300 akça da Hacı Halil Mahallesiindeki Mevlana Büyük Mescidine vakıf tahsis etmiştir.²⁷⁴ H. 1097 (M. 1686) senesinde Ankara Esas Defterinde bir cami yaptırdığı kaydedilmiştir.²⁷⁵ Ayrıca H. 1281 (M. 1865) tarihli kayıtlarda Musa Dede Zaviyesinin mütevellisi olarak kayıtlı bir Emine Hatun yer almaktadır.²⁷⁶

4. XVII. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar

4.1. Mehmed Kızı Hanife Vakfı

Babasının ismi Mehmed'dir. Fakat babası dışında aile fertlerinden herhangi bir kimse hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. Ankara'da bulunan Buryacı Mahallesi sakinelerindedir. Mehmed Kızı Hanife Vakfı XVII. yüzyıl ile tarihlenmektedir. Buryacı Mahallesinde bulunan evini vakfetmiştir. Bu evi vakfederken kendisi vefat edene dek oturmayı, sonrasında ise buranın satılmasıyla elde edilen gelirden 5 kuruşun mahallesinde bulunan mescidin müezzine verilmesini istemiştir. Müezzinin ise buradan elde ettiği parayı mescidin aydınlatma ihtiyaçları için kullanması bir diğer isteğidir.²⁷⁷

²⁷⁰ VGMA, D.N. 225, sayfa 60, sıra 139.

²⁷¹ AVTD, 558/1571, v. 11a; Köse, *a.g.t.*, s. 102.

²⁷² AVTD, 558/1571, v. 16a; Köse, *a.g.t.*, s. 113.

²⁷³ AVTD, 558/1571, v. 17a; Köse, *a.g.t.*, s. 117.

²⁷⁴ AVTD, 558/1571, v. 72a; Köse, *a.g.t.*, s. 195.

²⁷⁵ VGMA, D.N. 225, sayfa 34, sıra 123.

²⁷⁶ VGMA, D.N. 1974, sayfa 91a.

²⁷⁷ AŞS, MF, D.N. 773, sayfa 99, sıra 274.

4.2. Saliha Hatun Vakfı

Babası Ahmed Efendi'dir. Saliha Hatun'un vakfı XVII. yüzyıl ile tarihlenmektedir. Ankara'nın Kasaba Nahiyesi Bali Kuyumcu (Balıkuyumcu) Köyü'ndeki Nacakçı Değirmenini vasiyet yoluyla vakfetmiştir. Vakfın gelirinin bahsettiğimiz köydeki caminin hatibine tevcih edilmesi Cuma günleri ruhu için üç İhlas bir Fatiha okunması karşılığında şart kılınmıştır.²⁷⁸

5. XVIII. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar

5.1. İbrahim Kızı İsmihan Vakfı

Babasının ismi İbrahim'dir. Kendisi Ankara'nın Erzurum Mahallesi sakinlerindedir. Vakfı XVIII. yüzyıl ile tarihlenmektedir. Bu mahalledeki oturduğu evini avâriz için vakfetmiştir.²⁷⁹

5.2. Hacı İsa Kızı Esmâ Vakfı

Babası Hacı İsa'dır. Ankara'nın Hacı Halil Mahallesi'ndeki evini 80 kuruşa satarak buradan gelen miktarı mahallesinin avarızını için vakfetmiştir. Bahsettiğimiz bu vakfı XVIII. yüzyıl ile tarihlenmektedir.²⁸⁰

6. XIX. Yüzyılda Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar

6.1. Selahaddin Ağa Kızı Azime Hanım Vakfı

XIX. yüzyılda yaşayan Azime Hanım'ın babası Ahmed Efendi'nin oğlu Selahaddin Ağa'dır. Vakfiyesinde Ankara'nın Leblebici Mahallesiyle anılmıştır. Azime Hanım'ın eşi Dergâh-ı Âlî²⁸¹ Kapıcıbaşlarından Seyyid Abdurrahman Efendi ibn Seyyid Mehmed Efendi'dir. Bu vakfiyede Selahattin Ağa'nın eşinin ismi Şefika Hatun olarak geçmektedir.

²⁷⁸ AŞS, MF, D.N. 746, sayfa 10-11, sıra 30; Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar", s. 301.

²⁷⁹ AŞS, MF, D.N. 790, sayfa 33, sıra B1.

²⁸⁰ AŞS, MF, D.N. 825, sayfa 77-78, sıra 173; Çınar, "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar", s. 302.

²⁸¹ Osmanlılar'da *dergâh-ı âlî* veya *dergâh-ı muallâ* şeklinde kullanılan bu tabir padişah sarayını ifade ederdi. Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra hem saray hem de hükümet merkezini içine alan bir anlam kazanmış olmalıdır. XV ve XVI. yüzyıl belgelerinde "yüce dergâh" şeklinde yer almıştır. Sonraları padişaha bağlı olarak görev yapanların da bu tabirle anıldığı görülmüştür. Abdülkadir Özcan, "Dergâh-ı Âlî", *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 174.

Bu durum; “... *mûmâ ileyha Selahaddin Ağa'nın diğer karısı Şefika Hâtunun eczacı dükkânı ve bir taraftan Eşref Efendi'nin Terzi dükkânı...*” şeklinde kaydedilmiştir. Azime Hanım Balık Pazarı Çarşısı'nda bir ekmekçi dükkânı vakfetmiştir. Fakat bu dükkânı vakfederken dükkândan elde edilen yıllık 360 kuruş icarın (kira) harabe haldeki Kağrı pazarı denilen yere, cami ve altı odalı bir medreseye tahsis edilmesini şart kılmıştır. Cami ve medrese birbirine bitişiktir. Cami kendisi tarafından tamir ve inşa olunmuştur. Bu müesseselerin müderrisine aylık 25 kuruş, talebelere 15'er kuruş, imama aylık 25 kuruş, hatibe 15 kuruş, müezzine 10 kuruş, dört tane mum için 200 kuruş ve kandiller için 90 kuruş vakfetmiştir. Bu vakfın ailevi bir vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü vakfın yönetimi “evlad-ı evlad-ı evladına” tayin edilmiştir.²⁸²

6.2. Üveys Efendi Kızı Şerife Zahide Hanım Vakfı

XIX. yüzyılda yaşadığı anlaşılan Şerife Zahide Hanım'ın babası Üveys Efendi ve eşi ise Seyyid Abdülhâdi Efendi'dir. Şerife Zahide Hanım'ın ne zaman doğduğu ve ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Vakfiyesinde Ankara'nın Öksüzce Mahallesiyle zikredilmektedir. Şerife Zahide Hanım bir medrese yaptırmıştır. Bu medrese bugün Denizciler Caddesi'nin sol tarafında, Kağrı Pazarı Camii civarındadır. Şerife Zahide Hanım medreseye, “fende mâhir, âlim ve âmil” bir kişinin müderris olarak atanmasını ve ona ayda 5 kuruş, hücrelerde kalan talebelere de ayda 60 para verilmesini, Koyun Pazarı Camii'nin aydınlatılması için senelik bir kıyye (okka) şem'-i asel (balmumu) alınmasını şart kılmıştır. H. 1235 (M. 1820) tarihinde bir vakıf daha kurmuştur. Şerife Zahide Hanım'ın vakıf gelirleri arasında Ankara'nın çeşitli çarşı ve pazarındaki dükkânlar, han hissesi, konağı, Bâlâ Kasabasındaki Afşar Çiftliği, içindeki değirmen ve müştemilatı yer almaktadır. Ayrıca Şerife Zahide Hanım, vakfına Mehmed Efendi bin Mehmed'in müteveli olmasını istemiştir.²⁸³ H. 1292 (M. 1876) yılında Zahide Hatun Vakfı'ndan olan dükkânların tamirâtı için sarf olunan miktarın kabulü ve istifsarını konu alan evrakta rastladığımız üzere bu dönemde Zahide Hatun vakfının mütevellisi Ömer Efendi'dir. Zahide Hatun'un dükkânlarının tamirâtı için 39.040 kuruş Ömer Efendi'nin idaresinde tahrir edilmiştir.²⁸⁴

²⁸² VGMA, D.N. 585, sayfa 79, sıra 83.

²⁸³ VGMA, D.N. 580, sayfa 199, sıra 92; Çınar, “Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kur'an Kadınlar”, s. 303.

²⁸⁴ BOA, ŞD., gömlek 97, sıra 3; BOA, İ. ŞD., gömlek 30, sıra 1445 .

6.3. Seyyid Hacı Mehmed Mesud Ağa Kızı Şerife Müslime Hanım Vakfı

XIX. yüzyılda yaşayan ve vakıflarıyla Ankara'ya katkı sağlayan Şerife Müslime Hanım'ın Üsküdar'daki “*Şerife Müslime Hanım binti'l-merhûm es-Seyyid el-Hac Mehmed Mesud Ağa Vakfı*”nın H. 1280 (M. 1863) tarihli vakfiyesine ulaşılmıştır. Şerife Müslime Hanım'ın babası Mehmed Mesud Ağa ve eşi Mehmed Vecihi Paşa'dır. Mehmed Vecihi Paşa, 24 Mart 1838'de II. Mahmud'un kurduğu ve onun reformlarını planlayıp icrasını denetleyen İstanbul'da bulunan yasama ve yargı organı Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'ye üyedir.²⁸⁵

Şerife Müslime Hanım Ankara Sancağının Ayaş Kasabasında yol üzerinde bulunan kârgir (taş ya da tuğladan yapılmış yapı) hamam ve bir parça bahçesini vakfetmiştir. İcare-i vahideli bir vakıf olduğunu anladığımız Şerife Müslime Hanım'ın vakfettiği hamam ve bahçenin her sene 5.000 ve 1.500 kuruş kira bedeli ile kiralandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Şerife Müslime Hanım, kira gelirinden her sene elde edilen 1.500 kuruşun hamamın tamir ve onarımı için kullanılmasını şart kılmıştır. 1.500 kuruşun Ayaş Kasabasındaki es- Seyyid Mustafa Bünyaminî Ayaşî Kuddise Sırruhu'l-Âlî Hazretlerinin türbesine, kütüphane ve tekkenin tamiri, onarımı ve masraflarına harcamasını istemiştir. Bunun yanı sıra türbenin yanındaki bir medreseden bahsedilmiştir. Bahsedilen 1.500 kuruş içerisinde bu medresenin de tamir ve onarımının yapılması istenmiştir. Eğer ki hamamın senelik icar miktarı çoğalırca tamirat işleri ile araç gereç masraflarına harcanması ve görevlilerin masraflarına zam yapılmasını istemiştir.²⁸⁶

Vakfın mütevellisi bizzat Şerife Müslime Hanım'dır. Fakat kendisinin vefat etmesi gibi bir durumda bu vazifeyi damadı Mehmed İzzet Bey'e bırakmak istemektedir. Mehmed İzzet Bey'in de herhangi vefat etme gibi bir durumu karşısında oğullarından yaşça büyük, akıllı ve faydalı olanın mütevellî olmasını istemiştir. Görüldüğü üzere vakfın yönetimi aile bireylerine devredilmektedir. Buna göre vakfın ailevi bir vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın mütevellisi senelik 500 kuruş ile medreseye müderris, kütüphane görevlisi, müezzin ve kayyum vazifelendirmiştir. Mütevellî, müezzin, kayyum 300 kuruş ve cami imamı 200 kuruş karşılığı vazifelendirilmişlerdir. Eğer ki vakfın gidişatında bir aksaklık ya da gevşeme olursa vakfın gelirinin Müslüman fukaranın yararına harcanması talep olunmuştur. Şerife Müslime Hanım'ın hangi tarihte vefat ettiği bilgisi mevcut değildir.²⁸⁷

²⁸⁵ Ali Akyıldız, “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 250; VGMA, D.N. 607, sayfa 74, sıra 115.

²⁸⁶ VGMA, D.N. 607, sayfa 74, sıra 115.

²⁸⁷ VGMA, D.N. 607, sayfa 74, sıra 115.

III. BÖLÜM

ANKARA'DA KADINLARIN KURDUKLARI VAKIFLAR VE HAYRATIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATTA KADINLAR

1. Kadınların Lakap ve Unvanları

Unvan, bir kişinin resmi rütbesini veya görevini, konumunu belirten bir kelime ya da takma ad olarak tanımlanırken lakap ise bir kişiye sonradan verilen ikinci ad, şeref payesi, sultan veya halifenin hâkimiyet alameti manasına gelmektedir. Türkçede her iki kelime de birbirinin yerine kullanılmaktadır.²⁸⁸

Lakap, Arapça kökenli bir kelime olup çoğulu “*elkab*” dır. Dil bilimiyle uğraşan kimseler tarafından “*nebez*” kelimesi ile de açıklanmaktadır. Fakat nebez kelimesi birisine saklı kalmasını istediği bir ayıbıyla hitap etmek anlamına gelmektedir. Ancak sonraları kişiyi toplum içerisinde yücelten ad manasını taşıyan na't da lakap yerine kullanılmıştır. Bu yüzden lakap “*övgü veya yergi ifade eden isim ve sıfat*” anlamını kazanmıştır.²⁸⁹ Lakapların isimlerin önüne; unvanların ise sonuna geldiğini belirtmek gerekmektedir. Zira çalışmamızda vakıf kuram ve hayrat yapan kadınların, baba ve eşlerinin lakap ve unvanları tespit edilirken bu bilgi esas alınmıştır. Osmanlı'da bireyler mesleki, dini ve sosyal niteliklerine göre unvan ve lakaplarla anılmışlardır.²⁹⁰

Ankara'da vakıf ve hayrat sahibi kadınların 10 adet farklı lakap ve unvanla zikredildiği tespit edilmiştir. Bunlar; hatun, hanım, bacı, kadın, şerife, sultan, şah, paşa, hacı, han unvan ve lakaplarıdır. Bunlar içinde hatun başta gelmektedir. Anlamsal olarak bakıldığında tarih boyunca Türklerle karşılaşan bütün Asya ve Avrupa kavimlerinin dillerinde “*Türk hükümdarının eşi, Türk kadını, sayılan kadın, yöneten kadın*” anlamında kullanılmıştır.²⁹¹ Ankara'daki kadınlar için kullanılan hatun lakabı hür Müslüman kadına

²⁸⁸ Abdülkerim Özyayın, “Unvan”, *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 163.

²⁸⁹ Nebi Bozkurt, “Lakap”, *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 65.

²⁹⁰ Kıvrım, *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*, s. 61.

²⁹¹ Abdülkadir Özcan, “Hatun”, *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 499.

işaret etmek için kullanıldığını düşünüyoruz. Ankaralı kadınlar içerisinde 363 adet hatun unvanlı vakıf kuran ve hayrat yapan kadına rastlanmıştır. Bu sayı diğer lakap ve unvanların adedi ile kıyaslandığında %77'lik bir dilimi oluşturarak en çok kullanılan unvan olma özelliğine sahiptir. Raziye Hatun, Seleme Hatun, Mihrime Hatun, Safiye Hatun,²⁹² Ayşe Hatun, Huri Hatun, Hüsnü Hatun,²⁹³ Dilber Hatun, Selçuk Hatun²⁹⁴ örnek olarak gösterilebilir.

Unvan ve lakaplar içerisinde “şerife”de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber’in kızı Hz. Fatıma ile Hz. Ali’nin evliliğinden doğan torunlarıyla onların soyundan gelenlerden kadınlara şerife, erkeklere ise seyyid denilmiştir.²⁹⁵ Seyyidlik ve şeriflik için anne veya babadan birisinin bu statüye sahip olması yeterlidir. Osmanlıda bazen aynı aileden anne için seyyide, kızı çocukları için şerife veya aynı aileye mensup olan erkek ve kız çocuklarına her iki unvan da verilmektedir.²⁹⁶ Ankara’da vakıf ve hayrat sahibi kadınların içerisinde şerife lakaplı 3 (%1) kişi tespit edilmiştir. Bu kişiler ise Şerife Zahide Hanım,²⁹⁷ Şerife Müslime Hanım,²⁹⁸ Şerife Hatice Kadın’dır.²⁹⁹ Bu kadınların isimlerinin başında yer alan Şerife ismi bu kişilerin isimlerinden biri de olabilir. Bu konuda elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Tablo 1: Vakıf Kuran Kadınların Lakap ve Unvanları

No	Unvan veya Lakap	Adedi
1	Hatun	363
2	Hanım	6
3	Bacı	14
4	Kadın	6
5	Şerife	4
6	Sultan	5
7	Şah	15
8	Paşa	21
9	Hacı	15
10	Han	2
11	Unvansız/Lakapsız	12
Toplam		463

²⁹² AVTD., 558/1571, v. 7a; Köse, a.g.t., s. 93-94.

²⁹³ AVTD., 558/1571, v. 8a; Köse, a.g.t., s. 96-97.

²⁹⁴ AVTD., 558/1571, v. 8b; Köse, a.g.t., s. 97.

²⁹⁵ Kıvrım, a.g.e. s. 61; Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Seyid”, *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 40.

²⁹⁶ Sevda Fişne, *Osmanlı Dönemi Ankara’sında Sosyo- Ekonomik ve Demografik Açından Seyyide ve Şerifeler (M. 1786-1835)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2013, s. 12.

²⁹⁷ AŞS., D.N. 906, sayfa 7, sıra numarası belirsiz.

²⁹⁸ VGMA, D.N. 604, sayfa 205, sıra 300.

²⁹⁹ Bkz. Ek-2.

Kadınlara ait diğer unvan ve lakapdan birisi de “hacı”dır. Hac ibadetini gerçekleştiren kişilere hacı denilmektedir. Osmanlı döneminde gerek ulaşım açısından gerekse maddi olarak zahmetli ve güç olan hac ibadetini icra etmek hem kadınlar hemde erkekler açısından zordur. Bu yüzden hac ibadetini gerçekleştiren hacılar Osmanlı toplumu içerisinde oldukça saygındırlar.³⁰⁰

Bu yönde derin bir saygınlık ve hürmeti içeren hacı lakabına sahip 15 (%3) kişi mevcuttur. Hacı Tayyib Hatun,³⁰¹ Hacı Ledem Hatun,³⁰² Hacı Nur Paşa Hatun,³⁰³ Hacı Medine Hatun³⁰⁴ örnek olarak gösterilebilir.

Tespit edilen unvan ve lakaplar içerisinde “*bacı*” da yer almaktadır. Bilindiği üzere kadınlar, XIII. yüzyılda Anadolu’da Bacıyân-ı Rum teşkilatını oluşturmuşlardır. Bununla ilişkili olarak Anadolu’da bazı tarikat mensupları da şeyhlerinin hanımlarına “ana bacı” tabirini kullanmıştır. Bacı unvanının bu durum ile ilişkili olabilme ihtimali akıllara gelmektedir. Aynı zamanda kızkardeş manasına gelen bacı unvan ve lakabına 14 (%3) defa rastlanmıştır. Ayşe Bacı,³⁰⁵ Bacı Bula, Bacı Hatun,³⁰⁶ Bacım Sultan.³⁰⁷ Bununla birlikte diğer unvan ve lakaplardan hanım 6 (%1), kadın 6 (%1), sultan 5 (%1), şah 15 (%3), paşa 21 (% 4) ve lakapsız ve unvansız ise 12 (%3) kişi tespit edilmiştir.

2. Aile Bireylerinin Lakap ve Unvanları

Vakıf kuran ve hayrat yapan kadınların babalarının, kocalarının ve kardeşlerinin unvan ve lakaplarını tespit etmek mümkündür. Aynı zamanda vakıf kurucularının çoğunun birinin yakını (hanımı, kızı, kızkardeşi) olarak kaydedildiği görülmektedir. Bunlardan birkaçının bazen eşleri bazen ise bir başka yakınları ile ortak olarak vakıf kurdukları görülmektedir.³⁰⁸ Bunlardan bazıları kaynaklarda şu şekilde zikredilmektedir; Selahattin Ağa kızı Azime Hanım,³⁰⁹ Mustafa kızı Ayşe,³¹⁰ Köse Mustafa kızı,³¹¹ Hacı Kasım kızı

³⁰⁰ Kıvrım, a.g.e. s. 61.

³⁰¹ AVTD, 928/1522, v. 12b; Köse, a.g.t., s. 129.

³⁰² AVTD, 928/1522, v. 48a; Köse, a.g.t., s. 194.

³⁰³ AVTD, 558/1571, v. 10b; Köse, a.g.t., s. 101.

³⁰⁴ AVTD, 558/1571, v. 13a; Köse, a.g.t., s. 106.

³⁰⁵ AVTD, 558/1571, v. 24a; Köse, a.g.t., s. 129.

³⁰⁶ AVTD, 558/1571, v. 12a; Köse, a.g.t., s. 104-105.

³⁰⁷ VGMA, D.N. 225, sayfa 52, sıra 406; Ayrıca ismi Ankara esas defterinde şu şekilde kaydedilmiştir: VGMA, D.N. 225, sayfa 50, sıra 134.

³⁰⁸ Erdoğan Özünlü, “Vakıf ve Mekân İlişkisi Bağlamında Ankara’nın Hayırsever Kadınları Nasıl Anlamlandırılabilir?”, s. 227.

³⁰⁹ “...İffetlü Azime Hanım binti Selahattin Ağa...” VGMA, D.N. 585, sayfa 79, sıra 83.

³¹⁰ AVTD, 558/1571, v. 9b; Köse, a.g.t., s. 99.

³¹¹ AVTD, 558/1571, v. 22a; Köse, a.g.t., s. 126.

Fatma Hatun³¹², Üveys Efendi kızı Şerife Zahide Hanım (Abdülhadi Efendi Halilesi³¹³ Şerife),³¹⁴ Turasan Bey Hemşiresi³¹⁵ Fatma Hatun³¹⁶, Mehmed kızı Mümüne,³¹⁷ Seyyid Mehmed Efendi kızı Şerife Hatice Kadın (Şehsuvarzade es-Seyyid Mehmed Paşa Validesi),³¹⁸ Mehmed Mesud Ağa kızı Şerife Müslime Hanım (Mehmed Vecihi Paşa Halilesi),³¹⁹ Abdullah kızı Fidan Hanım,³²⁰ Selahaddin kızı Fidan Hanım (es-Seyyid Abdurrahman Efendi Zevcesi).³²¹

Ankara’da vakıf ve hayrat sahibi kadınların babalarının 19 adet farklı lakap ve unvanla zikredildiği görülmektedir. Bunlardan seyyid 1 (% 1), şah 5 (% 6), pir 1 (% 1), hacı 6 (% 7), hoca 1 (% 1), ağa 3 (% 4), bey 7 (% 9), efendi 1 (% 1), şeyh 3 (% 4), mevlâna 1 (% 1), hamamcı 2 (% 2), köse 2 (% 2), kara 2 (% 2), çelevi 2 (% 2), kasap 1 (% 1), baba 1 (% 1), çavuş 1 (% 1), hallaç 1 (% 1), ahi 3 (% 4) addettir. Ayrıca unvan ve lakapsız 38 (% 46) adet kişi tespit edilmiştir. Bu doğrultuda vakıf kuran ve hayrat yapan kadınların babalarından toplam 82 kişiye ulaşılmıştır.³²² Bu lakap ve unvanlardan yola çıkarak kadınların babalarının ve eşlerinin meslekleri ve toplumdaki statüleri belirlenebilir.

Unvan ve Lakaplar içerisinde bir kaçının manasına değineceğiz. Unvan ve lakaplar içerisinde yer alan “*efendi*” arapçada “seyyid” ve “mevla” kelimelerinin karşılığı olarak gelmektedir. XV. yüzyılın ikinci yarısından sonrasında itibar sahibi kişilere özgü bir tabir olarak kullanılmaya başlanmış ve ilmi, dini, sosyal, siyasi, ilmi ve tasavvufi çevrelerde yer edinmiştir.³²³

Bir diğeri “*celebi*” unvanıdır. Bu unvan Osmanlı’da XIV-XVIII. yüzyıllarda Divân-ı Hümâyün kâtipleri, divan şairleri, ilmiye ricali, kalem erbabı gibi genellikle okumuş, bilgi ve kültür sahibi yüksek tabakadan kimselere, hatta bazı gayrimüslimlere verilmiştir. İlk

³¹² AVTD, 558/1571, v. 11b; Köse, *a.g.t.*, s. 103.

³¹³ Zevce, nikâhlı kadın: <https://osmanlica.ihya.org/>, (Erişim Tarihi: 04.07.2023).

³¹⁴ AŞS, D.N. 906, sayfa 7, sıra numarası belirsiz.

³¹⁵ Farsça anlamı, aynı sütü emen kız kardeş, abla, bacı demektir: <https://www.luggat.com/>, (Erişim Tarihi: 04.07.2023).

³¹⁶ AVTD, 928/1522, v. 70a; Köse, *a.g.t.*, s. 237.

³¹⁷ VGMA, D.N. 224, sayfa 196, sıra 1836.

³¹⁸ VGMA kadın vakıf kurucuları genel listesinde bu isme rastlanmıştır. Fakat arşiv üzerinde herhangi belgeye ulaşamamıştır.

³¹⁹ VGMA, D.N. 604, sayfa 205, sıra 300.

³²⁰ VGMA, D.N. 605, sayfa 124, sıra 173.

³²¹ VGMA, D.N. 585, sayfa 79, sıra 83.

³²² Kıvrım, *a.g.e.*, s. 61.

³²³ Orhan Fuat Köprülü, “Efendi”, *DİA*, C. 10, İstanbul 1994, s. 455-456.

dönem şehzadeleri için de kullanıldığı görülmektedir. Bu konuda en iyi bilinen örnek Çelebi Mehmet'tir.³²⁴

Eski Türk topluluklarından beri kullanılan “*bey*” unvanı Ankara’da vakıf kuran ve hayır yapan kadınların babalarının unvan ve lakaplarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu unvan Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonrasında da anlamını yitirmeden devam edegelmiştir. Hatta Osmanlı’nın ilk hükümdarları başta olmak üzere Anadolu Beylikleri, Karakoyunlu ve Akkoyunlu hükümdarları hep bey unvanını kullanmışlardır.³²⁵

Vakıf ve hayrat sahibi kadınların babalarının lakap ve unvanları içerisinde kullanımına en çok rastladığımız bey unvanıdır. Örneğin, “*Cüneyd Bey kızı Zehre Hatun imamın günlük bir cüz okuması için yoncalık vakfetmiştir*”. Örnekte de görüldüğü üzere hatun kişi babasıyla birlikte anılmıştır. Buradan babasının hem ismi hem de unvanı ortaya çıkmaktadır.³²⁶

Ele alınabilecek diğer unvan ve lakaplar içerisinde “*ahi*” ve “*ağa*” vardır. Sanat erbabı içerisinde en dürüst ve en çok saygıya değer olan, muhtemelen yaşça da önde olan bir üstat teşkilatın reisi olanlara *ahi* denilmiştir.³²⁷ *Ağa* unvanını Anadolu’da ilk kullanan Moğollardır. Türkmen beyleri ise bu kelimeyi Moğollardan alarak kullanmışlardır. Osmanlı Devlet teşkilatının genişleme ve gelişmesiyle birlikte *ağa*, askeri teşkilatta en çok kullanılan unvan haline gelmiştir.³²⁸

Vakıf ve hayrat sahibi kadınların kardeşlerinin birer adet *pir* ve *bey* olmak üzere 2 farklı lakap ve unvanına rastlanmıştır. Bu kadınların kocalarının ise her biri birer adet; *kara*, *karnıyarık*, *boyacı*, *bey*, *çelebi*, *hoca*, *çavuş* ve iki adet *imam* lakap ve unvanı mevcuttur. Görüldüğü üzere Ankara’daki vakıf ve hayrat sahibi kadınların babaları hem halktan hem de yüksek tabakaya mensup kişilerden olabilmektedir. Bu durum lakap ve unvanlardan yola çıkarak tespit edilebilir ve kadınların ailelerinin sosyal statülerinin tespit edilmesine imkân sağlayabilir.³²⁹

³²⁴ Mehmet İpşirli, “Çelebi”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 459.

³²⁵ Orhan Fuat Köprülü, “Bey”, *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 12.

³²⁶ *AVTD*, 558/1571, v. 13b; Köse, *a.g.t.*, s. 108.

³²⁷ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 541.

³²⁸ Faruk Sümer, “Ağa”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 451-452.

³²⁹ *AVTD*, 928/1522, v. 1b-146a; *AVTD*, 558/1571, v. 7a-159a.

B. KADINLARIN KURDUKLARI VAKIFLARIN YERLEŞİM YERLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Mahalle

Devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerine mahalle denmektedir.³³⁰ Osmanlı şehirlerinde mahalle sakinleri birbirini tanıyan, belirli ölçülerde birbirlerinin davranışlarından sorumlu olan kimselerdir. Ayrıca bu ikamet alanları sosyal dayanışmaya sahip insanların yaşamlarını sürdürdükleri yerlerdir.³³¹ Müslüman-Türk mahalleleri, bir cami veya mescit, gayrimüslim mahalleleri ise bir kilise veya havranın çevresinde kurulmuşlardır. Cami, sadece bir ibadethane değil aynı zamanda mahallenin toplandığı bir alandır.³³²

Vakıflar, mahallenin ortak yaşam alanlarında ihtiyaç duyulan alt yapının oluşturulmasında etkilidir. Mahalledeki camiler, yollar, sokaklar, çeşmeler, su yolu gibi tesislerin yapımı, bakımı, tamir ve onarımı mahalle sakinlerinden varlıklı kişilerin kurduğu vakıflar ve mahalleli tarafından gerçekleştirilmiştir.³³³ Bu tarz örnekler olduğu gibi kendi inşa ettikleri gayrimenkul yapılara kendilerinden başkalarının da tamir için yardımda bulunduğu veya doğrudan tamir ettiği görülmüştür. Buna bir örnek olarak Ankara'da bulunan Melike Hatun tarafından yapılan medreseyi Kocabeyzade'nin tamir etmesi gösterilebilir.³³⁴

XVI-XIX. yüzyıllarda Ankara'da kadınların kurdukları vakıfların ve yaptıkları hayratın bulunduğu mahalle sayısı 72 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca bu mahallelerdeki diğer vakıflar için başta menkul cinsinden para olmak üzere ev, dükkân, değirmen gibi gayrimenkul mallarını da akar olarak vakfetmişlerdir. Kadınların kurdukları vakıflar ve yaptıkları hayratın XVI. yüzyılda mahallelere göre sayısı şöyledir; Ankara'nın Ahi Tura Mahallesi 12, Hacı Doğan Mahallesi 11, Erzurum Mahallesi 12, Mukaddemzâde Mahallesi 9, Debbağan Mahallesi 9, Yakub Harrât Mahallesi 10, Hallâc Mahmud Mahallesi 4, Kuş Hisar Mahallesi 12, Ali Bey Mahallesi 11, Helvayi Mahallesi 10, Hacı Eshab (Hacı Ashab) Mahallesi 8'dir. Yine Ankara'nın Mevdud

³³⁰ Ali Murat Yel, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Mahalle", *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 323.

³³¹ Abazi, *XVII. Asrın İlk Çeyreğinde Bursa'da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, s. 46.

³³² Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo- Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara 2018, s. 23.

³³³ Özcan, *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları*, s. 74.

³³⁴ BOA, *İ. EV.*, gömlek 52, sıra 5780.

Mahallesinde 13, Kazuran Mahallesinde 6, Ahi Hacı Murad Mahallesinde 11, Bostaniyân (Kureyş) Mahallesinde 16, Dibek Mahallesinde 6, Börekçiyan (Börekçiler) Mahallesinde 9, Hâcendi Mahallesinde 20, Hacı Musa Mahallesinde 2, Belkıs Mahallesinde 14, Yakub Na'l Mahallesinde 9, Rüstem Na'l Mahallesinde 5 adettir.³³⁵

XVI. yüzyılda Ankara'nın diğer mahalleleri, kurulan vakıf ve yapılan hayrat sayısı ise şöyledir; Halife Bayezid Mahallesinde 5, Konurca Mahallesinde 7, Öksüzce Mahallesinde 23, Şeyh İzzeddin Mahallesinde 11, Baklacı Mahallesinde 3, Hacı Mansur Mahallesinde 3, Mervarid Mahallesinde 3, Çakırlar Mahallesinde 4, Buryacılar Mahallesinde 13, Yusuf Habbâz Mahallesinde 10, Balaban Mahallesinde 9, Şemseddin Mahallesinde 9, Teke Ahmed Mahallesinde 4, Kirişçiyan Mahallesinde 12, Yenişehir Mahallesinde 4, Emre İshak Mahallesinde 5, Keyyâlîn Mahallesinde 5, Panbukciyan Mahallesinde 4, Kiçülü (Giçiklü) Mahallesinde 21, Tûlice Mahallesinde 7, Ahi Yakub Mahallesinde 13, Serrâc Sinan Mahallesinde 23, Teke Mahallesinde 1, Karacabey Mahallesinde 1, Süzenger Mahallesinde 1, Hankâh Mahallesinde 4, Hacı Halil Mahallesinde 8, Avancıklar (Direklü) Mahallesinde 6, Civancıklar (Çeşme Mescidi) Mahallesinde 5, İbni Gökçe Mahallesinde 6, Behlül Mahallesinde 5, Bademli Mahallesinde 5, Papani Mahallesinde 2, Sabunî Mahallesinde 1, Hoca Paşa Mahallesinde 2, Emre Mahallesinde 4, Koyun Pazarı Mahallesinde 2, Hacı İvaz Haddad Mahallesinde 2, Yoğundıvar Mahallesinde 4 adettir.³³⁶

XVII. yüzyılda Ankara'nın Erzurum, Buryacılar, Hacı Seydi, Hatun Mahallelerinin her birinde kadınların kurdukları vakıflara ve yaptıkları hayrata 1'er adet rastlanmıştır. Bu sayı XVIII. yüzyılda Erzurum, Direkli (Avancıklar), Hacı Musa, Hacı Halil Mahallelerinde 1'er ve İbni Gökçe Mahallesinde 2 adetken XIX. yüzyılda Erzurum, Kiçülü (Giçiklü)³³⁷, Kulubaş³³⁸, Göcekli³³⁹, Hatuniye³⁴⁰, Gülhaniye (Beypazarı Kasabası'nda)³⁴¹ Mahallelerinde 1'er ve Leblebici³⁴² ile Öksüzce Mahallelerinde 2'er adettir. Görüldüğü üzere ismini zikrettiğimiz mahalleleri ele aldığımız vakit kadınların kurdukları vakıf ve yaptıkları hayrat toplamda 496 adet olarak tespit edilmiştir.³⁴³ XVI-XIX. yüzyıllarda Ankara mahallelerinde

³³⁵ AVTD, 928/1522, v. 1b-14a; Köse, *a.g.t.*, s. 110-132.

³³⁶ AVTD, 558/1571, v. 7a-66b ; Köse, *a.g.t.*, s. 94-170.

³³⁷ AVTD, 558/1571, v. 8a-29b ; Köse, *a.g.t.*, s. 109-138.

³³⁸ BOA, MAD.d-9, v. 82b

³³⁹ BOA, MAD.d-9, v. 66b.

³⁴⁰ BOA, MAD.d-9, v. 29b.

³⁴¹ BOA, MAD.d-9, v. 134b.

³⁴² VGMA, D.N. 607, sayfa 265, sıra 395.

³⁴³ AVTD, 558/1571, v. 26a; Köse, *a.g.t.*, s. 133.

kadınların kurdukları vakıflar ve yaptıkları hayrata en çok XVI. yüzyılda rastlanmıştır. Bu durum araştırma esnasında konu ile alakalı ele geçen belgelerin daha çok XVI. yüzyıla ait belgeler olmasından kaynaklanmaktadır.

2. Köy

Köyler, sürekli iskân yerlerinin en küçüğü olan şehir ve kasabadan küçük yerleşim alanlarıdır. İncelediğimiz belgelerde genellikle köy yerine “*karye*” kelimesi kullanılmıştır. Köylerde ekonomik faaliyetler yoğun olarak tarım, hayvancılık ve el sanatlarına dayanmaktadır. Geleneksel bir hayat tarzına sahip köylerde nüfus en fazla binlerle sınırlıdır. Kendine ait bir adı ve kendine özgü bir toplumsal örgütlenmesi bulunur.³⁴⁴

Büyük köylerde bir cami veya mescit ve köy sakinlerinin su ihtiyaçlarını temin ettikleri bir çeşme mevcuttur. Köy olarak kurulmuş bir yer gelişime kapalı değildir. Bir köyün gelişimi ya kervan ve ticaret yolları üzerinde olduğu için yani mevki’inden kaynaklı ya da oradan yetişip mühim bir mevki’e gelmiş bir şahsın doğup büyüdüğü yeri kalkındırma isteği sonucunda tesis ettiği vakıflar dolayısıyla olabilmektedir.³⁴⁵ Örneğin, Hüna Hatun Öyük/Üyük ve Şabanözü köylerinde bir değirmen ve bir muallimhane³⁴⁶ bina etmiştir.³⁴⁷ Ayşe Hatun ise Bala Kasabası Kara Ali Köyü sakinlerindedir ve buraya bir cami yaptırmıştır.³⁴⁸

XVI-XIX. yüzyıllar arasında Ankara’da kadınların 44 farklı köyde vakıf ve hayratına rastlanmıştır. XV. yüzyılda Kilisacık, Emir Gazi, Belömer (Bil Ömer), Karacaviran, Mekki, Ravlı, Deliviran, Kışla, Beyceğiz, Kara Keçili, Virancık, Yavsili, Dastarluy Kâfiri, Uz Oğlu, Kalpaklı, Busaklar Tabi’-i Çubuk, Milan, Çiğir Tabi’-i Şorba, Ahi İsmail köylerinde 1’er³⁴⁹ ve Solfasol, Girindos, Ayvaluca, Oyum İğde köylerinde 2’şer adet kadın vakıf ve hayratı tespit edilmiştir.³⁵⁰ XVI. yüzyıla gelindiğinde Çardak Köyünde Tabi’-i Pınarlı³⁵¹, Balgad, Belömer (Bil Ömer), Ovacık³⁵², Kalaba (Galaba)³⁵³, Kafırsaray, Mekki köylerinde 1’er³⁵⁴,

³⁴⁴ Osman Gümüşçü, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Köy”, *DİA*, C. 2, Ankara 2019, s. 85.

³⁴⁵ Kütükoğlu, *Osmanlı’nın Sosyo- Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, s. 23.

³⁴⁶ Bir şeyin öğretildiği yer, okul: <http://www.lugatim.com/>, (Erişim Tarihi: 04. 07. 2023).

³⁴⁷ AVTD, 558/1571, v. 159a.

³⁴⁸ BOA, C. EV., gömlek 67, sıra 3347. 002.

³⁴⁹ BOA, MAD.d-9, v. 29b.

³⁵⁰ BOA, MAD.d-9, v. 18a-29b.

³⁵¹ AVTD, 558/1571, v. 94b.

³⁵² BOA, MAD.d-9, v. 1a-18a.

³⁵³ AVTD, 558/1571, v. 47a.

³⁵⁴ AVTD, 558/1571, v. 73a.

Solfasıl, Akçakavak, Zaveli, Kilisacık, Fatma Bacı, Eyük, Şabanözü, Busal, Emir Gazi köylerinde 2’şer ve Girindos’da 3 adet kadın vakıf ve hayratına rastlanmıştır.³⁵⁵ Bu durum diğer yüzyıllarda giderek azalmaya başlamıştır. Mesela XVII. yüzyıla bakıldığında sadece Karacaviran, Bâlî Kuyumcu köyleri ve ismi belirsiz olan bir köyde 1’er adet, XVIII. yüzyılda Girindos Köyü’nde 1 adet kadın vakıf ve hayratına rastlanmıştır. Bu oranın XIX. yüzyılda tekrardan ufak olsada artış gösterdiği görülmektedir. Bu yüzyılda ise Girindos,³⁵⁶ Örenköy,³⁵⁷ Kara Ali,³⁵⁸ Medacisi?, Tebrek (Teberek/Tebrik?), Sinesun?, Yenişeyh, Susuz, Dumluca köylerinde 1’er ve Sinan Köyü’nde 2 adet vakıf ve hayrat tespit edilmiştir.³⁵⁹

Kadınların kurdukları vakıf ve yaptıkları hayratın bahsettiğimiz yüzyıllar içerisinde mahalle ve köylerde gösterdikleri artış ve azalışın nedenleri içerisinde bizim diğer yüzyıllardan ziyade XV-XVI yüzyıllara ait arşiv belgelerine daha fazla ulaşmamızdan kaynaklanabilir. Fakat bu nedenden başka Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal durum etkili olabilir. Zira bahsettiğimiz bu yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nin altın çağını yaşadığını göz ardı etmemek gerekir.

C. VAKIF YÖNETİCİSİ OLAN KADINLAR

Vakıfların, üstlendikleri sosyal, dini ve hayri hizmetleri amaçlarına uygun olarak yürütebilmeleri ve vakfiyelerinde yazılı şartları hakkıyla yerine getirebilmeleri, öncelikle iyi yönetilmelerine bağlıdır.³⁶⁰ Her vakıfta müteveli, nazır vb. hizmetlilerden oluşan bir yönetici ve hizmet kadrosu bulunmaktadır.³⁶¹

1. Kadınların Kurdukları Vakıfların Mütevellileri

İslam Hukuku, mütevellileri, vakfın emanet edildiği birer yönetici olarak kabul eder.³⁶² Vakfın işlerini idare etmek için görevlendirilen müteveli tayininde vakfedenin iradesi esas alınmaktadır. İradesinin belirlenemediği zamanlarda yetki hâkime geçmektedir. Vâkıfın/ vâkıfenin isteğiyle tayin edilene “*meşrut müteveli*”, hâkim tarafından tayin edilene

³⁵⁵ AVTD, 558/1571, v. 36a-159a.

³⁵⁶ AVTD, 558/1571, v. 114a.

³⁵⁷ VGMA, D.N. 1969, sayfa 159b.

³⁵⁸ BOA, C. EV., gömlek 67, sıra 3347. 002.

³⁵⁹ AVTD, 928/1522, v. 1b-146a; AVTD, 558/1571, v. 7a-159a; VGMA, D.N. 1969, sayfa 38b.

³⁶⁰ Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar, s. 74.

³⁶¹ Kıvrım, Osmanlı Döneminde Ayntâb’da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar), s. 84.

³⁶² Çizakça, İslam Dünyasında Vakıflar, s. 35.

ise “mansub mütevellî” denilmektedir.³⁶³ Ankara kadın vakıfları içerisinde genel itibarıyla vâkıfenin isteğiyle tayin edilene yani “meşrut mütevellî” örneğine rastlanmıştır.

Mesela Şerife Müslime Hanım kendi vakfının mütevellisi iken kendisinin vefat etmesi durumunda damadı Mehmed İzzet Bey’in mütevellî olmasını istemiştir. Bu durum; “... vakf-ı mezkûruma ben lâbise-i libâs-ı hayat oldukça kendim bi’n-nefs mütevellîye olup bi-emri halik irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediğimde damadım mûmâ ileyh Mehmed İzzet Bey vakf-ı mezkûruma mütevellî ola” şeklinde kaydedilmiştir. Bunun gibi örnekler artırılabilir.³⁶⁴ Tespit ettiğimiz kadın vakıflarının mütevellileri aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Tablo 2: Kadın Vakıflarının Mütevellileri

No	Mütevellî Olunan Vakıf	Mütevellî	Açıklama
1	Mevlâna Mehmed Kızı Tayyibe (Hatun) Vakfı	Hacı Mehmed	AVTD, 558/1571, varak 34a ve AVTD, 928/1522, varak 17b de yer alan bilgidan anlaşıldığı üzere Hacı Mehmed mütevellî ve Muhyiddin’in nazır olması istenmiştir.
2	Haydar Kızı Ziyade Hatun Vakfı	Ahmed Çelebi oğlu Emre Çelebi oğlu oğluna	AVTD, 558/1571, varak 159a ve AVTD, 928/1522, varak 29b de yer alan bilgidan anlaşıldığı üzere Emre Çelebi bu vakfın mütevellîliğini oğluna, onun oğlu da kendi oğluna tayin etmiştir.
3	Elvan Çavuş kızı Şahi Hatun Vakfı	Salih birâder	AVTD, 558/1571, varak 96a ve AVTD, 928/1522, varak 86a da yer alan bilgidan anlaşıldığı üzere Şahi Hatun Emir Gazi’de olan bir camiye her cuma günü iki cüz okunması için 1000 akça vakfetmiştir. Defter-i atik’e atıfla Mütevellî Salih biradermiş diye kaydedilmiştir.
4	Emre Çelebi Kızı Hunze Hatun Vakfı	Ali Bey	AVTD, 558/1571, varak 159a ve AVTD, 928/1522, varak 125a da yer alan bilgidan anlaşıldığı üzere Bir değirmen bina etmiş. Ayrıca Şabanözü Köyü’nde bir okul (Muallimhâne) yaptırmıştır. Değirmenin yarısını oğlu Ali Bey’e temlik etmiştir. Okulda (Muallimhâne) ise öğretmen olacak kişi mutasarrıf olsun diyerek o kişinin tasarrufuna bırakılmıştır. Oğlu olan Ali Bey’in mütevellî olması ayrıca şart edilmiştir.

³⁶³ Nazif Öztürk, “Mütevellî”, *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 217.

³⁶⁴ VGMA, D.N. 607, sayfa 74, sıra 115.

5	Ümme Hatun Vakfı	Hacı Şah Kulu	AVTD, 558/1571, varak 14a da yer alan bilgidan anlaşıldığı üzere Ümme Hatun Hacı Mehmed'in kızıdır. Babasının bina ettiği okula (Muallimhâne) 18.800 akça vakfedip onu onbire muamele olmasını ve artanına ise Hacı Şah Kulu'nun müteveli olmasını istemiştir.
7	Zeynep Hatun Vakfı	Zeynep Hatun'un kardeşi	AVTD, 558/1571, varak 33a da yer alan bilgidan anlaşıldığı üzere mütevelinin ismi defterde zikredilmeyerek "...zıkr olan evkâfın mütevellisi mezbûre hârunun karındaşı ola..." diye kaydedilmiştir.
8	Melike Hatun Vakfı	Ali Efendi	BOA'dan ulaştığımız Cevdet Maarif, 27. Gömlek, 1320. Sırada bulunan, Ankara'da Melike Hatun'un bina ettiği yeni medrese evkafından Murtazaabad kazasına tabi Gerendus Köyü'ne musallat olan şahısların ait oldukları köylere iadesi konulu, H. 01.06.1134 (M. 19.03.1722) tarihli belgede mütevelinin ismi geçmektedir.
9	Zahide Hatun Vakfı	Ömer Efendi	BOA'dan ulaştığımız İrade-i Şûra-yı Devlet, 30. Gömlek, 1445. Sırada bulunan, Zahide Hatunun müsakkafatının tamir masraflarını konu alan, H. 28.01.1293 (M. 24.02.1876) tarihli belge ve BOA'dan ulaştığımız Şûra-yı Devlet Evrakı, 97. Gömlek, 3. Sırada bulunan belgede vakıf kayıtlarında mütevelinin ismi geçmektedir.
10	Ayşe Hatun Vakfı	Kasım Efendi oğlu Fazileddin Efendi	BOA'dan ulaştığımız Cevdet Maarif, 185. Gömlek, 9204. Sırada bulunan, Ankara'da Ayşe Hatun Vakfı tevliyatinin Ahi Hacı Murad Camii'nde tedris şartıyla tevcihi konulu H. 28.05.1165 (M. 13.04.1752) tarihli vakıf kaydında mütevelisinin ismi geçmektedir.
11	Bula Hatun Zâviyesi Vakfı	Mehmed Emin	VGMA, 1974 Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, varak 54b de mütevelinin ismi geçmektedir.
12	Melike Hatun'un tamir ettiği Koca Bey Medresesi Vakfı	Abdulhâlim, Ahmed ve Mustafa	VGMA, 1974 Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, varak 165a da mütevelillerin ismi geçmektedir.

13	Bacım Sultan Zaviyesi Vakfı	Hacı Mehmed	VGMA, 1974 Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, varak 15b de mütevellinin ismi geçmektedir.
14	Hava Binti Bâlî Nâm Hanımın Vakf Ettiği Bostân Yeri Vakfı	Mehmed ve Abdullah	VGMA, 1974 Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, varak 134b de mütevellinin ismi geçmektedir.
15	Melike Hatun Sultan Mescidi Vakfı	Karaca Bey Oğlanları	866/1462 Tarihli 9 Numaralı Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d-9), varak 214b de kaydedilmiştir.
16	Cüneyd Kızı Ziyade Hatun Vakfı	Mevlâna Ahmed Çelebi oğlu Mevlâna Emir Çelebi'yi oğul oğula	866/1462 Tarihli 9 Numaralı Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d-9), varak 214a da anlaşıldığı üzere ismi geçen kişiler kendileri mütevellî iken sonrası için mütevellîliği oğullarına tayin etmişlerdir.
17	Beyömer nam-ı diğer Hatuniye Camii Şerifi Vakfı (Melike Hatun Camii Vakfı)	Asım ve Ahmed	1974 Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, varak 29b de H. 1281 (M. 1864) senesinde vakfın mütevellisi Asım ve Ahmed olarak yer almaktadır.
18	Beyömer nam-ı diğer Melike Hatun Vakfı	Hacı İzzet Ağa, İsmail ve Mustafa	VGM 607 numaralı defterin, 367. Sırası, 244. Sayfasında, H. 23.06.1332 (M. 18.05.1914) tarihli belgeye göre; Hatuniye ve Ömer Beğ Vakfının mütevellisi Hacı İzzet Ağa'nın babası Asım Efendi'dir. Onun vefatıyla oğulları İsmail, Mustafa ve Hacı İzzet 40 sene boyunca mütevellî olmuşlardır.
19	Es-Seyyid el-Hac Mehmed Mesud Ağa kızı Şerife Müslime Hanım Vakfı	Şerife Müslime Hanım ve Mehmet İzzet Bey	VGM 607 numaralı defterin, 115. Sırası, 74. Sayfası H. 23.05.1280 (M. 05.11.1863) tarihli belgeye göre Şerife Müslime Hanımın kendi ölümünden sonra damadı Mehmet İzzet Bey'in mütevellî olmasını istemiştir.
20	Bacı Hatun Vakfı	Oğul oğula mütevellî kılmış	866/1462 Tarihli 9 numaralı Maliyeden Müdevver defter (MAD.d-9), varak 222a da anlaşıldığı üzere oğul oğula mütevellî olması istenmiştir.
21	Fatma Hatun (Hemşire Hatun)	Seyyid Mehmed Efendi ve Seyyid Ahi Şerafeddin	AŞS 538 numaralı defterin, 161. sayfa, 511. sırasında yer almaktadır.

2. Kadınların Mütevelli Oldukları Vakıflar

Osmanlı toplumunda kadınların yöneticilik yapabileceği tek hizmet sektörü vakıflardır.³⁶⁵ Kadın vakıflarının mütevellileri olduğu gibi kadınlar da yönetici olarak bazı vakıfların idarelerinde yer almışlardır. Vakıfların idaresinde yer alan kadınlardan bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: Kadınların Mütevelli Oldukları Vakıflar

No	Mütevelli Olunan Vakıf	Mütevelli	Açıklama
1	Dibek Mahallesiindeki Mescid Vakfı	Mehmed Kızı Hamad	AVTD, 558/1571, varak 22b ve AVTD, 928/1522, varak 11a da mütevellinin ismi geçmektedir.
2	Şabanzade Kemal Çelebi Vakfı	Bula Hatun	AVTD, 558/1571, varak 66b ve AVTD, 928/1522, varak 41b de mütevellinin ismi geçmektedir.
3	Kadıasker Zaviyesi Vakfı	Hunze Hatun	AVTD, 558/1571, varak 94b ve AVTD, 928/1522, varak 83b de yer alır. Bu dört çiflik yer olan vakıfta defter-i köhneye atıfla Ahmed Çelebi'nin mütevelli olduğu ve bu vazifenin de kendinden sonra oğluyla kızına geçtiği kayıtlıdır. 1522 Ankara vakıf defterinde oğlunun ismine yer verilmezken kızı Hunze Hatun olarak yer alır.
4	Ahi Ahmed Vakfı	Hunze Hatun	867/1463 Tarihli 9 Numaralı Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d-9), varak 40a'da Ahi Ahmed'in kendi hissesini bina ettiği medreseye vakfetmiştir. Kızı Hunze Hatun ise mütevellilik yapmıştır.
5	Musa Dede Zaviyesi Vakfı	Emine Hatun	VGMA, 1974 numaralı Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, varak 91b de H. 04.07.1281 (M. 03.12.1864) tarihinde mütevellinin ismi Emine Hatun olarak geçmektedir.
6	Mehmed Çelebi Kalender Hân Camii Vakfı	Fatma	VGMA, 1974 numaralı Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, varak 59b de H. 27.06.1281 (M. 27.11.1864) tarihindeki mütevellinin biri Fâtıma olarak geçmektedir.
7	Ahi Şerafettin Oğlu Ahi Arif Vakfı	Efendre Hatun	866/1462 Tarihli 9 Numaralı Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d-9), varak 225b de kaydedilmiştir.
8	Ahi el- Hâc Murad Camii	Ayşe Hatun	1969 numaralı Ankara Vakıf Muhasebe Defteri, varak 4a da kaydedilmiştir.

³⁶⁵ Yüksel, "Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI- XVII. Yüzyıllar)", s. 51.

3. Kadınların Kurdukları Vakıfların Nazırları

Nazır, vakıf müessesesinde mütevellinin vakıfla alakalı tasarruflarını denetlemekle görevli bir isimdir.³⁶⁶ Özellikle Osmanlı dönemi vakıf uygulamasında, mütevellinin vakıfa ilişkin tutumlarını kontrol etme ve gerektiğinde ona vakıfla ilgili meselelerde danışmanlık yapma görevini üstlenmiş kişiler için kullanılmıştır.³⁶⁷

Bir vakfın kurucusu, vakfının yönetimi için müteveli tayin ettiği gibi, onun tasarrufuna nezaret edecek bir nazır da tayin etmiştir. Hem nazır hem mütevellisi olan vakıflarda nazırın görüşü alınmadıkça, müteveli vakıf üzerinde tasarrufta bulunamamıştır. Tıpkı mütevelliler gibi nazırlar da berat ile göreve gelmişlerdir.³⁶⁸ Mesela Mevlana Mehmed kızı Tayyibe Hatun vakfında Hacı Mehmed'in müteveli ve Muhyiddin isimli kişinin nazır olması istenmiştir. Müteveli ve nazırın kim olacağı aynı anda şart edilmiştir. Bu durum şu şekilde kaydedilmiştir; *“beş bin akça vakf idüb, vakfnâmesinde böyle şart itmişki, istirbâh olsun ribhından hâsıl olan meblağdan mescid-i mezbûrede yevmi iki nefer huffâz iki cüz Kur'ân okuya, meblağ-ı mezbûreden hâsıl olan ribhı tasarruf ideler. Hacı nâm kimesne müteveli ola ve Muhyiddin nâm kimesne nâzır ola deyü vakfnâmesinde mukayyed deyü defteri köhnede mastûr. Hâliyâ müteveli Ahmed Çelebi 'nin mezbûredur deyü mukayyed der defter-i atik.”*³⁶⁹

D. ANKARA'DA KADIN VAKIFLARININ ÇEŞİTLERİ

1. Nitelikleri Açısından Kadın Vakıfları

1.1. Hayrî Vakıflar

Doğrudan tüm insanlığa veya belirli bir kesime mesela yolculara, evsizlere, fakirlere ve kimsesizlere yardım ve destek amacıyla kurulan vakıflara denilmektedir.³⁷⁰ Hayrî vakıflarda esas olan fakir ve kimsesizlerin, hatta hayvanların dâhi vakıflardan yararlanmasıdır. Cami ve mescid gibi ibadet yerleri, mektepler, medreseler, kütüphaneler,

³⁶⁶ Mehmet Genç, “Nazır”, *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 450.

³⁶⁷ Binark, *Vakıf Medeniyeti: İslâmiyet'te ve Türkler'de Vakıf ve Yabancı Gözü İle Osmanlı Vakıfları*, s. 21.

³⁶⁸ *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 77.

³⁶⁹ *AVTD*, 928/1522, v. 17b; *AVTD*, 558/1571, v. 34a; Köse, *a.g.t.*, s. 148.

³⁷⁰ Ali Em, *Türk Hukuk Sisteminde Vakıflar*, Turhan Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2011, s. 8.

hastaneler, yetimhaneler, köprüler, yollar, bentler, zaviyeler, tekkeler, hamamlar ve kervansaraylar gibi kamusal yapıların tamamı hayır amaçlı vakıflardır.³⁷¹

Vakıf yapan kişinin vakıftan elde ettiği gelirleri kendisinin kurduğu veya başkaları tarafından kurulmuş kamu kuruluşlarına tahsis ettiği vakıftır. Bu vakıflarda kurucusunun tek bir gayesi vardır o da Allah rızasını kazanmaktır. Vakfın kurucusu vakfettiği vakıf tescil edildiği andan itibaren hiçbir tasarruf hakkı gözetmemektedir ve vakıfla bir daha hiçbir münasebeti olmamaktadır.³⁷²

Tespitlerimiz doğrultusunda Ankara’da kurulan kadın vakıfları içerisinde hayrî vakıflar büyük bir oranda olup % 83’lük bir dilimi kaplamaktadır. Örnek vermek gerekirse, Yenişehir Mahallesiindeki Turasan Bey Mescidine Hacı Kasım kızı Fatma Hatun 2.000 akça, Hunze Hatun ve Örenkuş Hatun 500 akça vakfetmiştir. Bu durum şu şekilde kaydolmuştur; “... Zikr olan hâtunlar 4.000 vakfidüp, 3.000 akça için hışmı yevmi iki cüz okuya, hışmı münkariz olucak mescid-i mezbûre imâmı okuya deyü şart itmişler ve Atpazarında bir müslime 1.000 akçasını vakfitmişler...”³⁷³ Diğer bir örnek ise Usul Hatun, Bostaniyan Mahalesindeki Kureyş Mescidine hayır için 500 akça vakfetmiştir.³⁷⁴ Başka bir örnek ise Davud Bey kızı Selçuk Hatun Ankara’daki İskender Bey isimli çarşıdaki bir dükkânını Çubuktaki caminin imamına vakfetmiştir.³⁷⁵

1.2. Zürrî Vakıflar (Aile Vakfı)

Evlatlık, ehli ve aile vakıfları olarak da adlandırılan bu vakıfların geliri zengin veya fakir farketmeden vakfın kurucusunun, evladının veya yakın akrabalarının faydalanması için tasarruf edilmiştir. Herhangi bir sosyal amacı olmayan bu tür vakıflarda tevliyet hakkı aileye mahsus tutulmaktadır. Burdan elde edilen gelirin önemli kısmı uzun süre aile içinde kalmaktadır.³⁷⁶ Bu tür vakıflar bir nevi aile işletmesi olarak düşünülebilir.³⁷⁷

Ankara’da kurulan kadın vakıfları içerisinde zürrî vakıflar % 17’lik bir oranı kapsamaktadır. Aile vakıflarında “...kendülerinden/kendünden sonra batnen ba’de batnin

³⁷¹ Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar, s. 27.

³⁷² Yedi yıldız, XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi, s. 27.

³⁷³ AVTD, 558/1571, v. 11b.

³⁷⁴ AVTD, 928/1522, v. 9b.

³⁷⁵ AVTD, 928/1522, v. 84b.

³⁷⁶ Ahmet Akman, Eski Vakıflar Hukuku ve İdaresi, Adalet Yayınevi, Ankara 2019, s. 82-83.

³⁷⁷ Kıvrım, Osmanlı Döneminde Ayntâb’da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar), s. 113.

ve neslen ba'de neslin ebnâsına ve ebnâ münkariz olucak evlâdına ve evlâd münkariz olucak...”, “...batnen ba'de batnin ve ba'de neslin vakf-ı evlad idüb...”, “oğlu oğluna” vb. gibi ifadeler yer almaktadır. Örneğin, İbadulah kızı Bula Hatun vakfı da evlatlık bir vakıftır. Vakfiyesinde şu satırlarda bahsettiğimiz ifadeler yer almaktadır; “...oğullarına ve oğulları oğullarına sonra batnen bade batnin ve cilen bade cilin oğulları oğulları oğullarına sonra evladına ve evlad-ı evladına sonra neslen bade neslin ve karnen bade karnin evlad-ı evlad-ı evladına ve bunlardan bir kimse kalmamak suretiyle inkırazlarından sonra utekasına ...”³⁷⁸

Evlatlık diğer bir vakıf ise şöyledir; Mehmed Beğ oğlu Mustafa Çavuş ve Hatunu Ümmi Seyyid Eyne Hoca Mekki Köyü'nde Çubuk Kazasında bir cami bina ve Ankara merkezinde Yoğundivar yakınında bir bostanlık yer vakfetmişlerdir. Ayrıca kendileri hayatta oldukları süreç içerisinde kendilerinin müteveli olması ve bu vazifenin kendilerinden sonrada nesillerine aktarılmasını şart etmişlerdir.³⁷⁹

Yine bir başka örnek Gülhurriyun mezrasındaki üç çiftlik olan evlatlık vakıftır. Burası üç kardeş olduğunu anladığımız Şeyh Lütfullah, Pir Mehmed ve Bacı Cura Hatunun tasarrufundadır. Vakfın geliri 720 akçadır. Şöyle kaydedilmiştir: “Mezra'a-i Gülhurriyyun mezra'a-i mezbûrdan Ali vakfiyyü'l-ebnâ üç çiftlik yerdir, der tasarruf-ı Şeyh Lütfullah ve karındaşı Pir Mehmed ve hemşireleri Bacı Cura Hâtun Paşa-i Ali veehel- iştirâk tasarruf iderler...”³⁸⁰

Haydar kızı Ziyade Hatun'un vakfının da evlatlık vakıf olduğu görülmektedir.³⁸¹ Bundan başka bir örnek ise şu şekildedir: “Karye-i Bayındır, tımâr-ı Ahî Ahmed kendü hissesin Ankara Şehri'nde binâ ittigü medreseye vakfetmiş, kızı Hunze Hâtun'u müteveli kılmış...” Görüldüğü üzere ise burda da Ahi Ahmed'in kızı Hunze Hatun müteveli olmuştur. Kızı müteveli olduğu için bu vakfı da evlatlık olarak değerlendirdik. Bunun gibi kadınların kendilerinin kurmadığı ama ailelerinden kaynaklı olarak aile vakıflarının içerisinde yer alarak yönetime dâhil oldukları görülmüştür.³⁸²

³⁷⁸ VGMA, D.N. 590, sayfa 29, sıra 20.

³⁷⁹ AVTD, 558/1571, v. 73a.

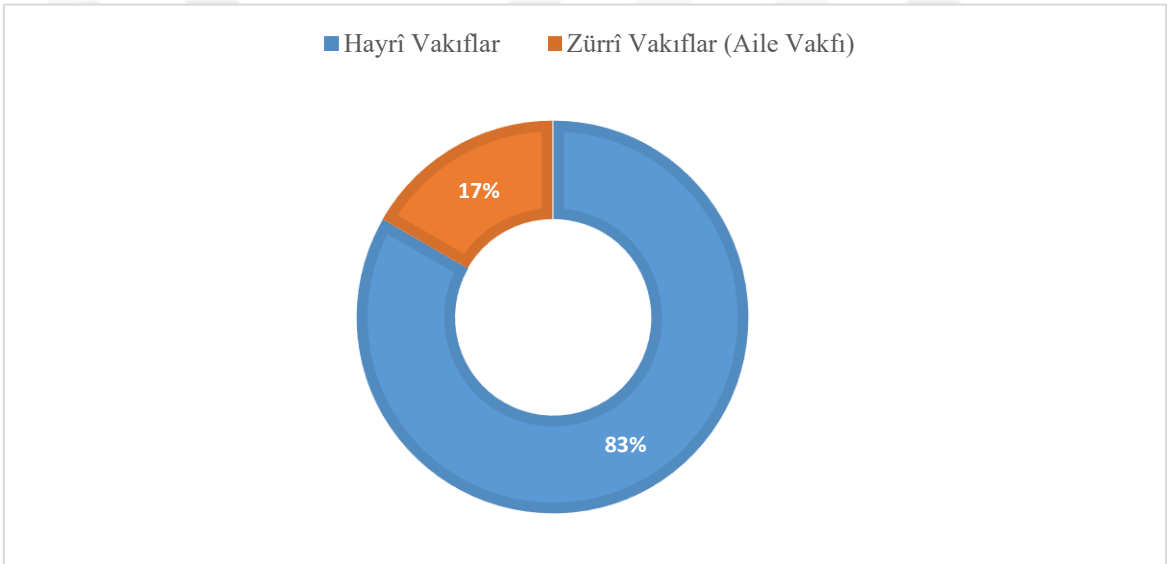
³⁸⁰ AVTD, 928/1522, v. 28b; AVTD, 558/1571, v. 45b.

³⁸¹ Bkz. Köse, a.g.t., s. 170.

³⁸² BOA, MAD.d-9, v. 40a.

Bacı Hatun'un vakfı da evlatlık vakıftır. Galaba Deresi'ndeki bağını vakfetmiştir. Tevliyet hakkını evladına şart kılmıştır.³⁸³ Bacım Hatun vakfı olarak yer alan bir vakıf da evlatlık vakıf olarak yer almaktadır. Önceki zikrettiğimiz Bacı Hatun ile isim benzerliğinden dolayı aynı vakıf olabilme ihtimali akla gelse de bu durum ikisinin de hem farklı yerlerde hem de farklı tarihlerde yer almalarından ötürü ihtimali çürütmektedir.³⁸⁴ Yine Şerife Zahide Hanım'ın³⁸⁵ ve Şerife Müslime Hanım'ın³⁸⁶ vakıfları da evlatlık vakıfların içerisinde girebilmektedir. Sonuç olarak, Ankara'da vakıf kuran kadınlar kurdukları vakıfların nitelikleri açısından değerlendirilmiştir. Büyük çoğunluğunu hayri vakıfların oluşturduğutespit edilmiştir. Bu vakıfların niteliğinin dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 1: Hayrî ve Zürrî Açısından Ankara'da Kadın Vakıfları

1.3. Kiraya Verilmeleri Bakımından Vakıflar

Kazanç sağlayan vakıflar işletilmeleri ve kiraya verilmeleri bakımından “icare-i vahideli”,³⁸⁷ “icare-i vahideli kademeli”, “icareteynli” vb. gibi çeşitli gruplara ayrılabilirler.³⁸⁸ İcare-i vahideli vakıflar, tek kira bedeli ya da bir defaya mahsus

³⁸³ “Galaba Deresi'nde Yeni Bağ'la ma'rûf bâğı vakfidiüb hakk-ı tevliyete evlâdını şart itmiş işbu mezkûrat bu minvalce vakf olunduğuna elinde Kadıasker Mevlâna Necmeddin Efendi'nin şer'i mektebi vardır...” BOA, MAD.d-9, v. 222a.

³⁸⁴ VGMA, D.N. 1969, sayfa 49a.

³⁸⁵ VGMA, D.N. 580, sayfa 199, sıra numarası belirsiz.

³⁸⁶ VGMA, D.N. 607, sayfa 74, sıra 115.

³⁸⁷ İcâre, yaygın olarak kiralamak anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Ali Bardakoğlu, “İcâre”, *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 379.

³⁸⁸ Özkaya, *Eski Vakıf Hukuku*, s. 105.

yapılan kira akdi anlamındadır. Müsakkafât ve müstegallât vakıf akarlarının belli bir süreye (ay ve yıl) tayin edilerek kiralınması demektir.³⁸⁹

Normal kira akdi ile işletilen ve bazı sebeplerle sonradan icareteynli vakıf hükmüne tabi tutulan vakıflara icare-i vahideli kademeli vakıflar³⁹⁰ ve icare-i muaccele (peşin kira), icare-i müeccele (her yıl alınan) kira bedeli yani çift kira bedeline icareteynli vakıflar denilmektedir.³⁹¹

Mesela Ankara'daki Ahi Mahmud Zaviyesinin yerinden bir kıt'a yeri Şah Bey kızı Safiyye Hatun yılda 100 akça icâra vermiştir.³⁹² Melike Cura Hatun ise Ankara Kalesinde bulunan dükkânını senelik 250 akçaya icâra vermiştir.³⁹³ Bir diğer örnek ise Ayşe Hatun vakfidir. Bu vakfında icareli bir vakıf olduğu vakfin icaresinin iki senelik muhasebe kaydının zikredilişinden anlaşılmaktadır.³⁹⁴

Ankara'da vakıf kuran kadınların vakıfları içerisinde *icare-i vahideli* vakıf bulunmaktadır. Mesela Mehmed Mesud Ağa'nın kızı Şerife Muslime Hanım'ın vakfı buna örnektir. Vakfiyesinde şöyle kaydedilmiştir; "... *hamam ve bağçe-i mezkûr icâre-i vâhide mümâsili olan beşbin kuruş beher sene bâ-yed-i mütevellî talibine icâr ve kabz-ı icâre olunub...*" hamam ve bahçesinin her sene 5.000 kuruşa kiralandığı anlaşılmaktadır.³⁹⁵

Bir diğer icareli vakfa rastladığımız yer ise Hatuniye Camii Şerifi Vakfının vakfiyesidir. Otuzbir Numaralı Bakkal Dükkânı, Kütükçüoğlu Ahmed Ağa Mağazası, Esad Efendizâde Tevfik Beğ Dükkânı, Beş Numaralı Çilingir Dükkânı, Leblebici Camii Şerifi Vakıf Dükkânı, Hacı Bayram Veli Vakıf Dükkânı, Kırkbeş Numaralı Çancı Dükkânı, Ellibeş Numaralı Ahçı Dükkânların icar ve icar bedellerini Hatuniye Camii'nin mütevellileri caminin çeşme, musluk ve ortaya çıkan diğer masraflarının kullanımına bırakmışlardır. Bu dükkânların gelirlerinin hepsi Hatuniye Camii'ne bağlıdır.³⁹⁶

³⁸⁹ Ahmet Akgündüz, "İcâre-i Vahide", *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 388.

³⁹⁰ Binark, *Vakıf Medeniyeti: İslâmiyet'te ve Türkler 'de Vakıf ve Yabancı Gözü İle Osmanlı Vakıfları*, s. 20.

³⁹¹ Özkaya, *a.g.e.*, s. 105.

³⁹² *AVTD*, 558/1571, v. 66a.

³⁹³ *AVTD*, 558/1571, v. 44b.

³⁹⁴ VGMA, D.N. 1969, sayfa 4a.

³⁹⁵ VGMA, D.N. 607, sayfa 74, sıra 115.

³⁹⁶ VGMA, D.N. 607, sayfa 265, sıra 395.

2. Vakfedilen Mallar Açısından Kadın Vakıfları

Mallar, en esaslı özellikleri olan harekete ve taşınmaya konu olup olmamasına göre menkul ve gayrimenkul (akar) şeklinde ikiye ayrılmaktadır.³⁹⁷

2.1. Menkul (Para) Vakıfları

Bir yerden başka bir yere taşınan şeylere menkul denmektedir. İslam hukukuna göre vakfedilen malın akar (ev, dükkân, tarla vs. gibi gelir getiren mülk) olması şarttır. Menkulattan olan bir malın vakfı sahih değildir. Ancak akarla birlikte menkulün vakfı sahih görülmüştür. Bununla beraber örf ve adete göre bazı menkul malların vakfedilebileceği kabul edilmiştir. Bu yüzden kürekler, kazanlar ve Kur'ân-ı Kerimler de vakfedilebilir.³⁹⁸

Para, sözlükte “parça, gümüş parçası” anlamındaki Farsça *pâreden* gelen bir kelimedir. Ödeme alanlarının genelini ifade eden bir kapsama sahiptir.³⁹⁹ Osmanlı devletinde resmi para birimi gümüşten kesilen ve “akçe” veya “akça” diye anılan sikkedir.⁴⁰⁰ Osmanlılar tarafından başlangıçta “gümüş sikke”, XV. yüzyıldan itibaren “para” karşılığı olarak kullanılan “akçe” veya “akça” kelimesi “beyaz, parlak, temiz” anlamına gelen ak kökünden türemiş olabilmektedir.⁴⁰¹

İslam hukukçuları tarafından menkul malların vakfı tartışma konusu olmuştur. Bu konuda Hanefi mezhebinin kurucusu Ebu Hanife gayrimenkule tabi olarak para vakfını caiz görmüştür. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise bunu bazı şartlara bağlı olarak uygun bulmuşlardır. İmam Züfer de destekleyici bir görüşe sahiptir. Onun dışında Ahmed bin Hanbel ise tam aksi bir görüşle paranın vakfedilmesini uygun bulmamıştır.⁴⁰²

Tartışmaların temelini vakıf paralarının işletilmesinden sağlanan kazancın faiz olup olmadığı mevzusu teşkil etmektedir. Osmanlı döneminin önde gelen ilim adamlarından

³⁹⁷ Hasan Hacak, “Menkul”, *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 145.

³⁹⁸ Kıvrım, *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*, s. 89.

³⁹⁹ Ali Akyıldız, “Para”, *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 163.

⁴⁰⁰ Fikret Yılmaz, “1624 Sikke Tashihinin Amasya’da Etkileri”, *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Ege 1988, s. 137.

⁴⁰¹ Halil Sahillioğlu, “Akçe”, *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 224.

⁴⁰² *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 178.

Rumeli Kazaskeri Çivizade Muyiddin Mehmed Efendi para vakıflarının işletim sisteminde faiz olduğu ve caiz olmadığı gerekçesiyle para vakıflarını yasaklamıştır.⁴⁰³

Ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen para vakfının ayırt edici niteliği vakfın mal varlığının tamamının veya bir kısmının nakit para olarak vakfedilmesidir.⁴⁰⁴ Osmanlıda ilk para vakıflarına II. Murad (1421- 1451) ve II. Mehmed (1451-1481) yıllarında rastlanmıştır. 1423'te Edirne'de kurulan Yağcı Hacı Musliheddin'in vakfı bilinen ilk para vakfidir.⁴⁰⁵

Osmanlı vakıf medeniyetine farklı bir boyut kazandıran para vakıfları, gayrimenkul vakıf kurmaya gücü yetmeyen fakat Allah rızasını kazanma gayesi güden kimselerin az bir parayla bile olsa vakıf kurabilmelerine imkân sağlamaktadır. Aynı zamanda bu vakıflar gayrimenkul vakıfların finansman desteğini sağlamak içinde kurulmuşlardır.⁴⁰⁶

Ankara'da vakıf kuran kadınlar içerisinde bu tarzda vakıf kuran 414 kadına rastlanmıştır. Para vakıflarında öncelik müesseselerin ihtiyaçlarının giderilmesidir. Bu yüzden imam, müezzin, hatip ve diğer cami görevlilerine ücret tayini ya da Kur'ân okutulması, tevliyet, nezaret gibi hizmetlerin yürütülmesi için gelir temin edilmektedir. Cami, mescid gibi müesseselerin temizlik, aydınlatma ve tamir gibi ihtiyaçları da bu yöndedir. Bu gelir kaynakları arasında nakit para, gayrimenkul ve sayıları az da olsa kira gelirleri bulunmaktadır.⁴⁰⁷

Ankara'da da her kadın kendi mali ve maddi durumu oranınca para vakfetmiştir. Mesela Arzu Hatun 1.000 akça vakfederken Hoş Hatun 300 akça para vakfetmiştir. Bu durum şu şekilde kaydedilmiştir; "*Arzu nam hâturn 1.000 akça vakfedub şart etmiş ki müezzin imam-ı mezkûr iki cüz Kur'ân okuya...*",⁴⁰⁸ "*Hoş Hâturn çerağı için 300 akça vakfokmuş...*"⁴⁰⁹, "*... İskender nam kimesnenin hâturnu mescid-i mezbure çerağ yağ için 500 akçe vakfetmiştir...*"⁴¹⁰ Bu mesele hakkındaki örnekler çoğaltılabilir.

⁴⁰³ Abazi, *XVII. Asrın İlk Çeyreğinde Bursa'da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, s. 58.

⁴⁰⁴ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, s. 10.

⁴⁰⁵ Kıvrım, *a.g.e.*, s. 90.

⁴⁰⁶ Kamut, *XVII. Asrın İkinci Yarısında Bursa'da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, s. 51.

⁴⁰⁷ Erdoğan Özünlü, "Vakıf ve Mekân İlişkisi Bağlamında Ankara'nın Hayırsever Kadınları Nasıl Anlamlandırılabilir?", s. 235.

⁴⁰⁸ AVTD, 928/1522, v. 14b.

⁴⁰⁹ AVTD, 928/1522, v. 12a.

⁴¹⁰ AVTD, 928/1522, v. 6a.

Kadınlar 1'er adet 1 akça, 4 akça, 26 akça, 270 akça, 280 akça, 350 akça, 354 akça, 700 akça, 750 akça, 840 akça, 900 akça, 1.050 akça, 2.400 akça, 2.800 akça, 3.100 akça, 3.500 akça, 5.000 akça, 7.000 akça, 8.000 akça, 18.800 akça ve 221.834 kuruş; 2'şer adet 2 akça, 20 akça, 30 akça, 1.200 akça, 1.400 akça, 1.800 akça, 4.000 akça ve 10.000 akça; 3'er adet 50 akça, 180 akça; 4 adet 400 akça; 5 adet 800 akça; 6'şar adet 100 akça, 150 akça, 2.500 akça; 7 adet 240 akça, 600 akça; 10 adet 250 akça; 11 adet 1.500 akça; 15 adet 3.000 akça; 26'şar adet 1.000 akça, 2.000 akça; 63 adet 500 akça; 82 adet 300 akça; 84 adet 200 akça vakfetmişlerdir.⁴¹¹

Kadınlar Ankara'nın mahalle ve köylerinde bulunan müesseselerin ihtiyaçları için para tahsis ederken bunu birtakım nedenler ve şartlar doğrultusunda yapmışlardır. Kadınların bu müesseselerin en çok aydınlatma ihtiyacı için para tahsis ettiği görülmektedir. Aydınlatma ihtiyaçları için toplamda 269 adet vakıf için para tahsis edilmiştir. Dikkati çeken diğer neden ise Kur'ân okunması için yapılan tahsisatdır. Bu neden doğrultusunda ise 113 adet para tahsis edilmiştir. Geriye kalan nedenlerden dua edilmesi için 18, Müslümanlara harcanması için 4, imam ve müezzin için 25, cami ve mescid tamiri için 4, avarız için 2 ve kabir için 2 adet para tahsisatında bulunulmuştur. Bu nedenler ve şartlar doğrultusunda ne sıklıkla para vakfında buldukları aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir.⁴¹²

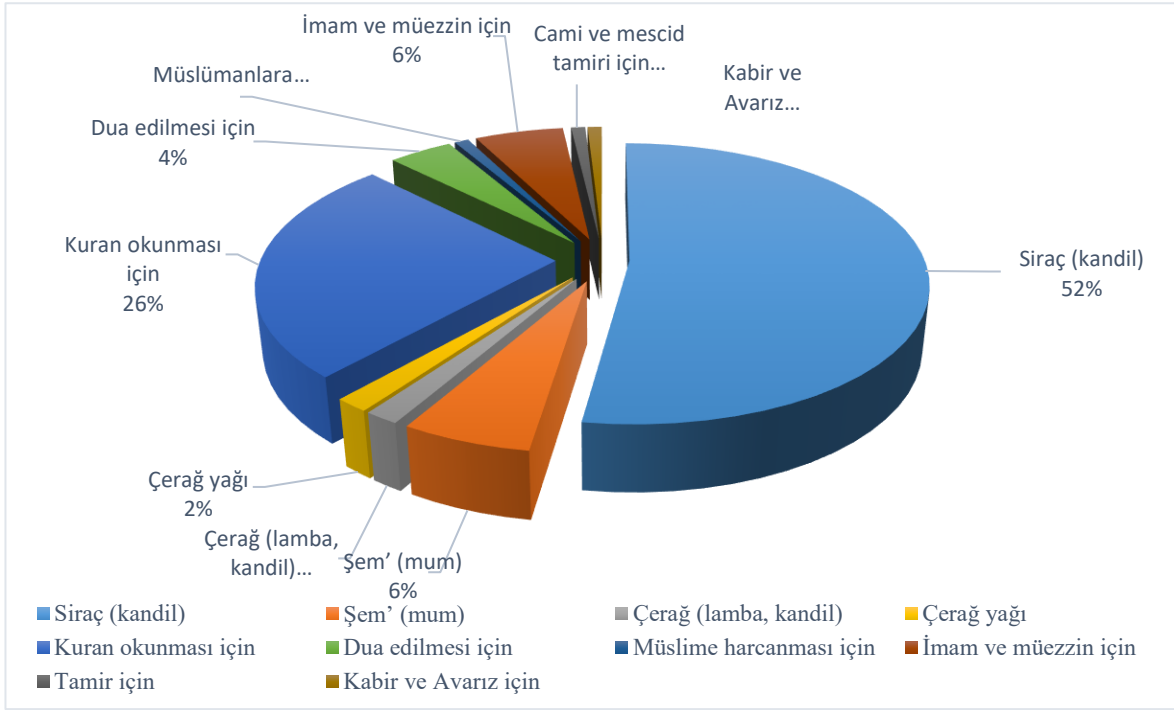
Tablo 4: Ankara'da Kadınların Para Vakfetme Nedenleri

No	Vakfetme Nedeni	Adedi
1	Sıraç (kandil)	229
2	Şem' (mum)	26
3	Çerağ (lamba, kandil)	7
4	Çerağ yağı	7
5	Kur'ân okunması için	113
6	Dua edilmesi için	18
7	Müslümanlara harcanması için	4
8	İmam ve müezzin için	25
9	Cami ve mescid tamiri için	4
10	Kabir için	2
11	Avarız	2
Toplam		466

⁴¹¹ AVTD, 928/1522, v. 1b-146a; AVTD, 558/1571, v. 7a-159a.

⁴¹² AVTD, 928/1522, v. 1b-146a; AVTD, 558/1571, v. 7a-159a.

Grafik 2: Ankara’da Kadınların Para Vakfetme Nedenlerinin Dağılımı

Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere cami, mescit gibi müesseselerin ihtiyaçlarını temin etmek için yapılan para vakıflarından % 62'lik bir oranı aydınlatma (sirac, şem', çerağ ve çerağ yağı) ihtiyacı ve % 38'lik bir oranı ise diğer ihtiyaçları (tamir, imam, müezzin vb.) oluşturmaktadır. Bunlardan incelediğimiz kaynaklarda vakfetme nedenleri içerisinde sirac (kandil) 229, Şem' (mum) 26, çerağ (lamba, kandil) 7, çerağ yağı 7, Kur'ân okunması 113, dua edilmesi 18, müslime harcanması 4, imam ve müezzin 25, tamir 4, kabir 2 ve avarız 2 adet olarak geçmektedir. Bunlardan sirac (kandil) % 52, Şem' (mum) % 6, çerağ (lamba, kandil) % 1, çerağ yağı % 2, Kur'ân okunması % 25, dua edilmesi % 4, müslime harcanması % 1, imam ve müezzin % 6, tamir % 1, kabir ve avarız % 1 oranındadır. Ayrıca kadınların 1 akçadan 18.800 akça arasında vakıf yaptıkları görülmektedir. Dönem farklılığından dolayı sadece 1 adet 221.834 kuruş vakfedildiğini belirtmek gerekir. Anlaşıldığı üzere az veya çok demeden Ankara'da kadınlar mali durumlarına göre vakıf kurmuşlardır.⁴¹³

2.2. Gayrimenkul Vakıflar

Bir yerden bir yere nakli mümkün olmayan mal ve mülklere gayrimenkul denilmektedir.⁴¹⁴ Cami, mescid, medrese, tekke, zaviye, kervansaray, çeşme, sebil, suyolu

⁴¹³ AVTD, 928/1522, v. 1b-146a; AVTD, 558/1571, v. 7a-159a.

⁴¹⁴ Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s. 188.

vb. halka karşılıksız hizmet sağlayan gayrimenkul vakıflardır.⁴¹⁵ Dar anlamda yalnız gayrimenkul malları kapsayan halk arasında kiraya verilmek suretiyle gelir sağlayan mülke akar denilse de İslam hukukunda “taşınmaz mal ve arazi” manasında da kullanılmıştır.⁴¹⁶ Ayrıca İslam Hukuku’nda mevkufâtın taşınmaz oluşu vakfın sürekliliğinin oluşmasını sağlamıştır. Bu sebeple vakfın akar ya da akar hükmünde bulunması şart kabul edilmiştir.⁴¹⁷ Bu bilgilerden yola çıkarak Ankara’da vakıf yapan kadınların gayrimenkul vakıfları aşağıdaki başlıklar doğrultusunda aktarmaya çalışacağız.

2.2.1. Dini ve Kültürel Hizmetler Açısından Kadın Vakıfları

2.2.1.1. Cami ve Mescit

Arapça cem’ kökünden gelen “bir araya getiren” anlamındaki *câmi*’ kelimesi, başlarda Cuma namazı kılınan büyük mescidler için kullanılan *el-mescidü’l-câmi*’nin kısaltılmışıdır. Başta tek başına kullanılan cami ve mescit kelimeleri sonrasında ayrı anlamda kullanılmıştır. Cuma namazı kılınan ve minber bulunan mescitlere cami, minberi bulunmayan ve cuma namazı kılınmayan küçük mâbedlere de mescid denilmiştir.⁴¹⁸

Osmanlı döneminde camiler, mescidler, tekke ve zaviyeler toplumun farklı kesimlerinin aynı amaç için bir araya geldikleri, aralarındaki her türlü farklılıkları kaldırarak birbirleriyle kaynaştıkları önemli mekânlardı. Ayrıca ibadet mekânı olan camiler bir eğitim müessesesi ve yönetenlerle yönetilenler arasındaki sosyal ve duygusal iletişimi sağlayan bir mekândı.⁴¹⁹ Diğer yandan cami ve mescid gibi yapıların devamlılığı ve verdikleri hizmetlerin yerine getirilmesi vakıflar vasıtasıyla olmaktadır. Tarih boyunca İslam medeniyetlerinde bu müesseselerin inşası, çalışanlarının, imamın, müezzinin ücretleri ayrıca buraların tamir, bakım ve onarım masrafları vakıflar aracılığıyla karşılanmaktaydı.⁴²⁰

Ankara’da cami, mescid gibi müesseselerin temizlik, aydınlatma, tamir ve bakımı gibi ihtiyaçlarını karşılanması noktasında kadınların yaptıkları yardımlar önemli olmuştur. İlk olarak sıklıkla cami ve mescitlerin aydınlatılması yani sirac (kandil), şem’(mum), çerağ

⁴¹⁵ Kütükoğlu, *Osmanlı’nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, s. 61.

⁴¹⁶ Ali Şafak, “Akar”, *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 221.

⁴¹⁷ Kamut, *XVII. Asrın İkinci Yarısında Bursa’da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, s. 47.

⁴¹⁸ Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 46.

⁴¹⁹ *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s. 237.

⁴²⁰ Öcalan, *İslâm Medeniyetinde Vakıf*, s. 190.

(lamba, kandil) ve çerağ yağı ve ikinci olarak imam ile müezzin vb. hususlar için gelirler tahsis etmişlerdir. Örneğin Yusuf Habbâz mahallesindeki vakıf mescidin sirac (kandil) için Ayşe Hatun 200 akça ve şem' (mum) için Turdu Hatun 200 akça, Haymanalı Hacı Hatun 200 akça, Hüsnü Hatun 200 akça, Şah Bula Hatun 300 akça vakfetmiştir. Bu şu şekilde kaydedilmiştir: "... *Vakf-ı Aişe Hâtun, berâ-yı sirâc, meblağ 200. Vakf-ı Turdu Hâtun, berâ-yı şem', meblağ 200. Vakf-ı Haymanalı Hacı Hâtun, berâ-yı şem', meblağ 200. Vakf-ı Hüsnü Hâtun, berâ-yı şem', meblağ 200. Vakf-ı Şah Bula Hatun, berâ-yı şem', meblağ 300...*"⁴²¹ "

Bir diğer örnek ise Panbukciyan mahallesindeki vakıf mescide yapılan hayırdır. Şah Ana Hatun buraya 1.000 akça vakfetmiştir. Bunun ise çerağ yağı, imam ve müezzin için kullanılmasını istemiştir. Bu durum şu şekilde kaydedilmiştir: "*Vakf-ı Şah Ana Hâtun, mezkûr 1.000 akça vakfidüb, ribhun imâm ve müezzin ve çerâğ yağına sarf olunur. İmam 25, müezzin 15, çerâğ yağına 50...*"⁴²² Bir başka örnek ise Ankara merkezinde bulunan Ahi Elvan Camii'ne yapılan hayırlardır. Bunlar şu şekilde kaydedilmiştir: "*Vakf-ı Gülşah nam Hâtun, 200, berâ-yı sirâc. Vakf-ı Tûtî Hâtun, 100, berâ-yı sirâc. Vakf-ı Turan Hâtun, 200, berâ-yı sirâc. Vakf-ı Bacı Bula, 180, berâ-yı sirâc. Vakf-ı Şirin Hâtun, 200, berâ-yı sirâc.*"⁴²³ "

Görüldüğü üzere Ankara'da vakıf kurucusu kadınların hayır yaptıkları kurumların başında mescitler gelmektedir. Bu mescitlerin Ankara'daki mahallelere isim verdikleri görülmektedir. Osmanlı'da mahallelerin bir dini yapının veya meslek gruplarının ya da aynı inanç ve gelenek etrafında toplananların bir araya getirdiği düşünüldüğünde çok sayıda mahallenin de ismini mescit, cami vb. dini yapılardan alması olağan görülebilir.⁴²⁴ Mesela, Bu bağlamda Ankara'da kadınların hayır yaptıkları 72 adet farklı vakıf mescit ve 2 farklı cami tespit edilmiştir. Bu mescit ve camilere yapılan hayırlar tahsis edilmiştir. Bu vakıf mescitlere hayır yapan toplam 374 ve camilere hayır yapan 19 adet kadın olmak üzere cami ve mescitlere toplamda 393 adet kadının tahsisat yaptığı tespit edilmiştir.⁴²⁵

Bu kadınlardan Hacı Mansur Mahallesindeki Mescide 3, Mervarid Mahallesindeki Mescide 3, Çakırlar Mahallesindeki Mescide 4, Buryacılar Mahallesindeki Mescide 13,

⁴²¹ AVTD, 558/1571, v. 8a.

⁴²² AVTD, 558/1571, v. 13b.

⁴²³ AVTD, 558/1571, v. 12a.

⁴²⁴ Bkz. Erdoğan Özünlü, "Vakıf ve Mekân İlişkisi Bağlamında Ankara'nın Hayırsever Kadınları Nasıl Anlamlandırılabilir?", s. 239.

⁴²⁵ AVTD, 928/1522, v. 1b-146a; AVTD, 558/1571, v. 7a-159a.

Yusuf Habbâz Mahallesiindeki Mescide 10, Helvayi Mahallesiindeki Hacı Sindel Mescidine 6, Balaban Mahallesiindeki Mescide 9, Şemseddin Mescidine 8, Teke Ahmed Mahallesiindeki Mescide 3, Melike Hatun Mescidine 10, Ali Sabbağ Mescidine 3, Yenişehir Mahallesiindeki Turasan Bey Mescidine 3, Şemseddinzade Mescidine 8, Emre Mahallesiindeki Mescide 5, Afi (Yavi) Mescidine 13, Keyyâlin Mahallesiindeki Mescide 5, Panbukciyan Mahallesiindeki Mescide 2, Koyun Pazarı (Bıçakçı) Mahallesiindeki Mescide 2, Kiçülü (Giçikli) Mahallesiindeki Mescide 7, Ahi Tura Mahallesiindeki Mescide 11, Hacı Doğan Mahallesiindeki Mescide 1, Tûlice (Nerdübanlu Mescidi) Mahallesiindeki Mescide 7 kişi tahsisat yapmıştır.⁴²⁶

Bunlar dışında Erzurum Mahallesiindeki Hacı Şeyhî bin Necmeddin Mescidine 12, Mukaddemzâde Mahallesiindeki Mescide 7, Tiflisi (Mucib Oğlu/Mecidoğlu) Mescidine 2, Debbağan Mahallesiindeki Hızır İlyas Mescidine 6, Yakub Harrat Mescidine 7, Hacı Doğan Mahallesiindeki Tac Ahmed Mescidine 3, Hallaç Mahmud Mescidine 4, Hacı İvaz Haddad Mahallesiindeki Mescide 2, Kuş Hisar Mahallesiindeki Mescide 8, Ali Bey Mescide 10, Kireki Mescidine 1, Helvayi Mahallesiindeki Mescide 2, Rüstem Na'1 Mahallesiindeki Mescide 5, Hacı Eshab Mahallesiindeki Mescide 7, Yoğundıvar Mescidine 4, Ahi Hasan Mescidine 1, Mevdûd Mahallesiindeki Mescide 3, Kazûrân Mahallesiindeki Mescide 7, Debbağan Mescidine 2, Ahi Hacı Murad Mahallesiindeki Mescidine 9, Bostaniyan Mahallesiindeki Kureyş Mescidine 10, Dibek Mahallesiindeki Mescide 4, Börekciyân Mahallesiindeki Mescide 8, Diğer Kureyş Mescidine 2, Hâcendi Mescidine ise 16 kadın tahsisler yapmıştır.⁴²⁷

Yine kadınlardan Hacı Musa Mescidine 1, Minare-i Belkıs Mescidine 7, Ahi Yakub Mescidine 3, Yakub Na'1 Mahallesiindeki Mescidine 7, Halife Bayezid Mescidine 1, Öksüzce Mahallesiindeki Mescide 12, Konurcılar Mahallesiindeki Mescide 1, Şeyh İzzeddin Mahallesiindeki Mescide 7, Ankara Kalesi'ndeki Serrâç Sinan Mescidine 9, Süzenger Mahallesiindeki Mescide 1, Hankâh Mahallesiindeki Seyf Mescidine 4, Ahi Yakub Mahallesiindeki Yenice Mescidine 7, Direklü (Avancıklar) Mahallesiindeki Mescide 6, Hacı Misafir Mescidine 1, Ankara Kalesi'ndeki Aşga Kapu Mescidine 5, Civancıklar (Avancıklar) Mahallesiindeki Çeşme Mescidine 5, Konurca Mahallesiindeki İbn Gökçe Mescidine 8, Behlül Mescidine 5, Öksüz Mahallesiindeki Hacı Haydar Mescidine 10,

⁴²⁶ AVTD, 928/1522, v. 1b-7a; AVTD, 558/1571, v. 7a-17b.

⁴²⁷ AVTD, 928/1522, v. 2b-12a; AVTD, 558/1571, v. 15b-23b.

Bademli Mahallesiindeki Mescide 4, Pâpânî Mahallesiindeki Mescide 2, Sabunî Mahallesiindeki Mescide 1, Belkıs Mahallesiindeki Hacı Sinan Mescidine 4, Baklacı Mescidine 1, Hacı Halil Mahallesiindeki Büyük Mevlâna Mescidine 8, Ankara Merkezindeki Ahi Elvan Camii'ne 5, Ankara Kalesi'ndeki Sultan Alaeddin Camii'ne 14 kişinin tahsisat yaptığı görülmektedir.⁴²⁸

2.2.1.2. Kervansaray

Kervansaraylar han, ribât olarak da anılmaktadır. Günümüzde şehir içinde konaklama ve ticaret imkânı sunan hanlar aynı zamanda üretim ve ticaret işlerinin yapıldığı yerlerdir. Şehirlerarasındaki yollar üzerinde yaptırılan ve kuruluşları bakımından çeşitli ihtiyaçları karşılayacak şekildekilere kervansaray denilmektedir.⁴²⁹ Ankara'da da kadınların vakıf yaptıkları yapılar içerisinde kervansaraylar da vardır. Bu yönde bir adet kervansaray tespit edilmiştir. Bu kervansaray Melike Hatun'a aittir. Bu kervansaray için şu köylerin vergi gelirleri Melike Hatun tarafından vakfedilmiştir: Deliviran (Deliören), Kalpaklı, Kışla, Ayvalıca, Karakeçili, Yavsal köyleri ve Yağmurlu Mezraası. Mesela Deliviran (Deliören), Kalpaklı Köyü'ndeki Melike Hatun Kervansarayı kayıtlarda "*Karye-i Delü Virân, Melike Hâtun Kârbân Sarayı'nın vakfidir...*" şeklinde geçmektedir.⁴³⁰

2.2.1.3. Medrese

Medrese, İslam tarihinde ders yapılan bir eğitim kurumuna verilen genel bir isimdir. Hz. Muhammed döneminde Medine'de Kur'ân öğretilen yere dârülkurrâ denilmiştir. Buranın medresenin doğuşunda bir başlangıç olduğu ileri sürülmüştür. Fakat ilk inşa edildiği tarihten bu yana eğitim kurumu olarak hizmet veren Mescid-i Nebevi'yi ve oradaki Suffe'yi medresenin ilk örneği olarak kabul etmek daha doğrudur.⁴³¹ Büyük Selçuklular'dan sonra Anadolu Selçukluları da Anadolu'nun çeşitli yerlerinde medreseler kurmuşlardır. Bu medreseler Osmanlı medreselerine örnek teşkil etmiştir. Vakıf müesseseleri sayesinde Anadolu medreselerinde görülen ve kurulan eğitim kurumları teminat altına alınmış ve Osmanlı'da ilmi faaliyetler kesintisiz olarak devam etmiştir.⁴³² Osmanlı döneminde mimari nitelikleri, fiziki koşulları, programı ve temsil ettiği bilinçle önemli gelişmeler

⁴²⁸ AVTD, 928/1522, v. 2b-17a; AVTD, 558/1571, v. 12a-34a.

⁴²⁹ Şebnem Akalın Eryavuz, "Kervansaray", *DİA*, C. 25, s. 299.

⁴³⁰ BOA, *MAD.d-9*, v. 18a.

⁴³¹ Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 323-324.

⁴³² Kıvrım, *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*, s. 106.

göstermiştir.⁴³³ Bu noktada ise Ankara’da Melike Hatun Medresesi dikkat çekmektedir. XIV ve XV. yüzyıllarla tarihlenen Melike Hatun Medresesi dışında herhangi bir kadının medrese vakfı tespit edilememiştir.⁴³⁴

2.2.1.4. Zaviye

Zaviye, herhangi bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek ve yatacak yer sağlayan yerleşme merkezlerinde veya yol üzerindeki binalardır. İslam kültür tarihinde önemli bir yer tutan zaviye birbirinden farksız olan tekke, hangâh ve dergâh gibi isimlerle anılmakla beraber tasavvuf düşüncesinin ve anlayışının işlendiği, halka anlatıldığı yerlerdir.⁴³⁵ Ayrıca zaviyeler birer vakıf tesisidir.⁴³⁶ Evliya Çelebi *Seyahatname*’sinde Osmanlı dönemi tekkeleriyle ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak tekkelerin ziraata elverişli yerlerde kurulduğu, zengin vakıflarla desteklendiği, sofa, odalar, mescid, hamam, değirmen, abdesthane, mutfak, ambar, kütüphane, misafirhane, ahır, bağ bahçe gibi birimlerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴³⁷ Bunlardan en çok dikkati çeken Bula Hatun Zaviyesi Vakfı’dır. Daha önce de bahsettiğimiz bu vakıf Çubukâbâd Kazası, Çubuk Kasabası’nda yer almaktadır. Vakfın XIX. yüzyılda mütevellisi Mehmed Emin’dir. Geliri öşür bedeli olan bu vakfın yıllık geliri 2.000 kuruştur. Vakfın harcamaları içerisinde; zaviyede gelen-geçene (âyende ve revendeye) dağıtılan yemek masrafı, kâtibe ödenen ücret, muhasebe harcı ve tevliyet vazifesi için müteveli Mehmed Emin’e ödenen maaş yer almaktadır.⁴³⁸ Bula Hatun Zaviyesi Vakfı dışındakiler genelde tahsisat yapılmış vakıflardır. Bu zaviyeler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5: Ankara’da Kadınların Zaviye Vakıflar

No	Zaviyeler	Adedi
1	Ankara Merkezindeki Ahi Mahmud Zaviyesi	1
2	Baba Yakup Zaviyesi (Şeyh Seydi Ali/ Cedit Vakfı)	2
3	Bula Hatun Zaviyesi Vakfı	1
Toplam		4

⁴³³ Mehmet İpşirli, “Medrese (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 327.

⁴³⁴ AVTD, 928/1522, v. 19a-86a-139b.

⁴³⁵ Kıvrım, *a.g.e.*, s. 108.

⁴³⁶ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 27.

⁴³⁷ Mustafa Kara, “Tekke”, *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 368.

⁴³⁸ VGMA, D.N. 1974, sayfa 54b; Taşçı, *H.1281/M.1864-1865 Tarihli Muhasebe Defterine Göre Ankara Sancağı’ndaki Vakıflar*, s. 61.

2.2.2. Binalar

2.2.2.1. Ev

Ailelerin içerisinde yaşadığı mekâna, “ev” veya “hane” denir. Evler, yapı malzemeleri ve planlar bakımından zaman içinde bazı değişiklikler göstermiştir.⁴³⁹ Ankara’daki Osmanlı evlerinde, inşaat malzemesi olarak genelde kerpiç ve ahşap kullanıldığı görülmektedir.⁴⁴⁰ Osmanlı döneminde Ankara’da kadınlar bazı müesseseler için ev de vakfetmişlerdir. 4 adet kadının vakıf mescitlere ev vakfettiği görülmüştür. Örneğin Debağın Mahallesindeki Hızır İlyas Vakıf Mescidi imamı için Şems Hatun bir ev vakfetmiştir. Bunun gibi vakıflar aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴⁴¹

Tablo 6: Ankara’da Ev Vakfeden Kadınlar

No	Ev			Adedi	Geliri
	Vâkıfe	Vakfedilen Yer	Vakfetme Nedeni		
1	Sitti Hatun	Yakub Harrat Vakıf Mescidi	İmamın cuma ve pazartesi günü bir cüz okuması için	1	
2	Şems Hatun	Debağın Mahallesindeki Hızır İlyas Vakıf Mescidi	İmam için	1	24 akça
3	Selime Hatun	Melike Hatun Vakıf Mescidi		1	60 akça
4	Mahbube	Konurca Mahallesindeki İbn Gökçe Vakıf Mescidi		1	
Toplam				4	84

2.2.2.2. Dükkân

Dükkân, esnaf veya küçük zanaat sahiplerinin imalat, satış yaptıkları, farklı ticari faaliyetlerin yapıldığı kapısı doğrudan çarşıya, caddeye, sokağa veya bir pasaja ticaretin yapıldığı en küçük birimdir. Dükkânlar bir sokağın iki tarafında açık olarak yer aldığı gibi, arasta, han ve bedesten gibi ticari binalarda kapalı olarak da yer alabilmektedir.⁴⁴² Bedesten ile kentin ticari potansiyeli anlaşılabilir. Ayrıca kentin ticaret bölgesinin merkezi yapısıdır. Dükkânların, bedesten ve hanların cephelerini sarmaları ve üstü kapalı veya açık bir sokak

⁴³⁹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 9-10.

⁴⁴⁰ Muzaffer Karaaslan, “Ankara’da Resimli Bir Ev: Dede Bayrak Evi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 1, Haziran 2016, s. 14.

⁴⁴¹ AVTD, 928/1522, v. 4a.

⁴⁴² Kıvrım, *Osmanlı Döneminde Ayntâb’da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*, s. 77.

etrafında bir araya gelerek arasta ve çarşıları oluşturmaları bu yönde önemlidir.⁴⁴³ Ankara’da 8 adet kadının dükkân vakfettiği tespit edilmiştir.⁴⁴⁴ Örnek verecek olursak, Cüneyd kızı Ziyade Hatun Zekeriya Çarşısındaki bir mülk ve yarım mülk dükkânını, Taluca Yeri olarak bilinen yerini ve Galaba deresindeki mezraanın dörtte birini Ahi Hasan Mescidine vakfetmiştir.⁴⁴⁵ Bunlar aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

Tablo 7: Ankara’da Dükkân Vakfeden Kadınlar

No	Dükkânlar			Adedi	Geliri
	Vâkıfe	Vakfedilen Yer	Vakfetme Nedeni		
1	Ayşe Hatun	Kuş Hisar Mahallesiindeki Vakıf Mescit	Çerağ (lamba, kandil) için	1	
2	Bula Hatun	Hacı Halil Mahallesiindeki Büyük Mevlâna Vakıf Mescidi	Cüz okunması için	2	
3	Bula Hatun	Mukaddemzâde Mahallesiindeki Vakıf Mescit	Cüz okunması için	1	
4	Huriş Hatun	Ankara Kalesi’ndeki Sultan Alaeddin Camii		1	
5	Melike Cura Hatun	Hızır Şah Çelebi Tasarrufundaki Emre Çelebi Evkafı	Çocukları için	1	
6	Fatma Hatun	Ali Sabbağ Vakıf Mescidi		1	84 akça
7	Haydar/Cüneyd Kızı Ziyade Hatun	Ahi Hasan Vakıf Mescidi	Üç cüz Kur’ân okunması için	1	
8	Davud Bey kızı Selçuk Hatun	Davud Bey kızı Selçuk Hatun Vakfı	Ruhuna bir cüz Kur’ân okunması için	1	
Toplam				9	84

2.2.2.3. Değirmen

Tarım ürünlerinden buğday, arpa gibi tahılların işlendiği küçük sanayi işletmelerine değirmen denilmekteydi. Ekonomisi tarıma dayanan Osmanlı’da buğdayın ve arpanın öğütülüp un haline getirilmesi su ile çalışan değirmenler aracılığı ile

⁴⁴³ Tuba Akar, “Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten- Han- Arasta- Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 7, S. 13, Mayıs 2009, s. 269.

⁴⁴⁴ AVTD, 928/1522, v. 19a-86a-139b.

⁴⁴⁵ BOA, MAD.d-9, v. 214a.

gerçekleştirilmekteydi.⁴⁴⁶ Ankara’da kadınlardan 3’ünün hayır için değirmen vakfettiği görülmüştür. Örneğin Yusuf kızı Yund Hatun Baba her sene ramazanda kendi ruhuna Kur’ân okunması için bir adet değirmen vakfetmiştir. Bu durum şu şekilde kaydedilmiştir: “*Yund Hâtun binti Yusuf Karye-i Busal’da bir haraçlu mülk değirmeni mezar-ı mezbûr mescidinde kendü rûhiçün her sene Ramazan’da iki hatm Kelâmullah okumak için asiyâb-ı mezkûrun haracından gayrısını tasarruf ide deyü şer’i hücceti var deyü defter-i köhnede mastûr. Yine kemakân mukarrer.*”⁴⁴⁷ Bahsettiğimiz vakıflar aşağıdaki taboda verilmiştir.

Tablo 8: Ankara’da Değirmen Vakfeden Kadınlar

No	Değirmen			Adedi
	Vâkife	Vakfedilen Yer	Vakfetme Nedeni	
1	Yusuf kızı Yund Hatun	Baba Yakup Zaviyesi (Şeyh Seydi Ali/ Cedit Vakfi)	Kendi ruhu için her sene Ramazan'da iki hatim Kur’ân okunması için	1
2	Emre Çelebi kızı Hunze Hatun	Eyük Köyü’ndeki Emre Çelebi kızı Hunze Hatun Vakfi		1
3	Melike Hatun	Sultan Mescidi		1
Toplam				3

2.2.2.4. Hamam

Hamam, suyun ısıtılmasıyla insanların yıkanması için yapılmış bir tesistir. İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren çeşitli medeniyetlerde hamam binaları meydana getirilmiştir.⁴⁴⁸ İslam dini temizliği emrettiği için Arap memleketlerinde İslamiyetin kabulünden sonra çok sayıda hamam inşa edilmiştir.⁴⁴⁹ Selçuklular devrinde, ardından Beylikler devrinde her kentte hamam yapıları yapılmıştır. Osmanlılar devrinde ise hamam yapıları hem mimarı açıdan hem de teknik bakımdan zirveye ulaşmıştır. Başta Bursa, Edirne, İstanbul olmak üzere çeşitli yerlerde hamam inşa edilmiştir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁶ Kıvrım, *a.g.e.*, s. 78. Semavi Eyice, “Hamam”, *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 402.

⁴⁴⁷ AVTD, 928/1522, v. 18b.

⁴⁴⁸ Semavi Eyice, “Hamam”, *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 402.

⁴⁴⁹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 151.

⁴⁵⁰ Alidost Ertuğrul, “Hamam Yapıları ve Literatürü”, *Türk Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 7, S. 13, Mayıs 2009, s. 265.

Türk hamamları, dini ve ticari yapılarla birlikte şehir hayatının çekirdeğini oluşturmuşlardır. Hamamlar, han ve dükkân gibi gelir getirici türden yapılardır. Cami, medrese ve hastahane gibi sosyal yapıların yaşatılması için hamamlar yapılarak gelirleri bu tarz yerlere vakfedilmiştir.⁴⁵¹

Hülya Taş'ın XVII. Yüzyılda Ankara isimli eserinde bu konu hakkında dikkate değer bilgiler bulunmaktadır. Mesela Cemaloğlu Hatunu olarak bilinen Fatma isimli bir kadın yaklaşık 20 yıl kadar bir süre harap durumda olan Ak Medrese Evkafından Kaledibi Hamamı'nı 36.000 akça harcamak suretiyle tamir ettirmiş ve hamamın zaptını da kendisi devralmıştır.⁴⁵²

Hamamla ilgili bir hatunun ismine rastlanmıştır. Sultan hamamı isimli bir hamam Cura Hatun'un tasarrufundadır. Şu şekilde kayıtlıdır: “*Zemin-i an hââmâm-ı rical ki Sultan Hamâmi dimekle ma'rûftur. Alâ vakf-ı ebnâ der tasarruf-ı Cura Hâtun el- mezbûre deyu mastûr der defter-i atik. Hâsıl 2.000.*”⁴⁵³

2.2.3. Tarım İşletmeleri

Osmanlı devletinin ekonomisinin toprak üzerindeki temelini iktisadi faaliyetlerin bütünü olan tarıma dayandırmak mümkündür. Toprakta sağlanan gelirlerle halkın geçimi, devletin ve ordunun iâşesi sağlanabilmektedir.⁴⁵⁴ Tarım işletmeleri vakıfların en önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır.⁴⁵⁵ Tarım arazisi bulunan kişilerin toprağı satma, işletme veya vakfetme gibi tasarruf hakları bulunmaktadır.⁴⁵⁶

Ankara'da kadınların hayır için çiftlik yer, bostan yeri ve yoncalık vb. vakfettikleri tespit edilmiştir. Mesela Fatma Hatun Kireki Mescidinin müezzinine bir çiftlik yer vakfetmiştir. Bu durum şöyle kayıtlıdır: “*Bir çiftlik yerli Mansur oğulları elinde. Der nefsi-i Ankara'da Hâcendi Mahallesinde Turasan Beğ Hemşiresi Fatıma Hatun ki, Kireki dimekle meşhûr mescidin müezzinine vakfeylemiştir deyu mukayyed der defter-i atik. Haliyâ yine*

---

⁴⁵¹ Kıvrım, *a.g.e.*, s. 81.

⁴⁵² Erdoğan Özünlü, “Vakıf ve Mekân İlişkisi Bağlamında Ankara'nın Hayırsever Kadınları Nasıl Anlamlandırılabilir?”, s. 242.

⁴⁵³ AVTD, 558/1571, v. 44a.

⁴⁵⁴ Abazi, *a.g.t.*, s. 55.

⁴⁵⁵ Kıvrım, *a.g.e.*, s. 66.

⁴⁵⁶ Kamut, *XVII. Asrın İkinci Yarısında Bursa'da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, s. 51.

mukarrer. Hâsıl ani'l- galle ve gayrihi 200."⁴⁵⁷ Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Tespit edilen tarım arazileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

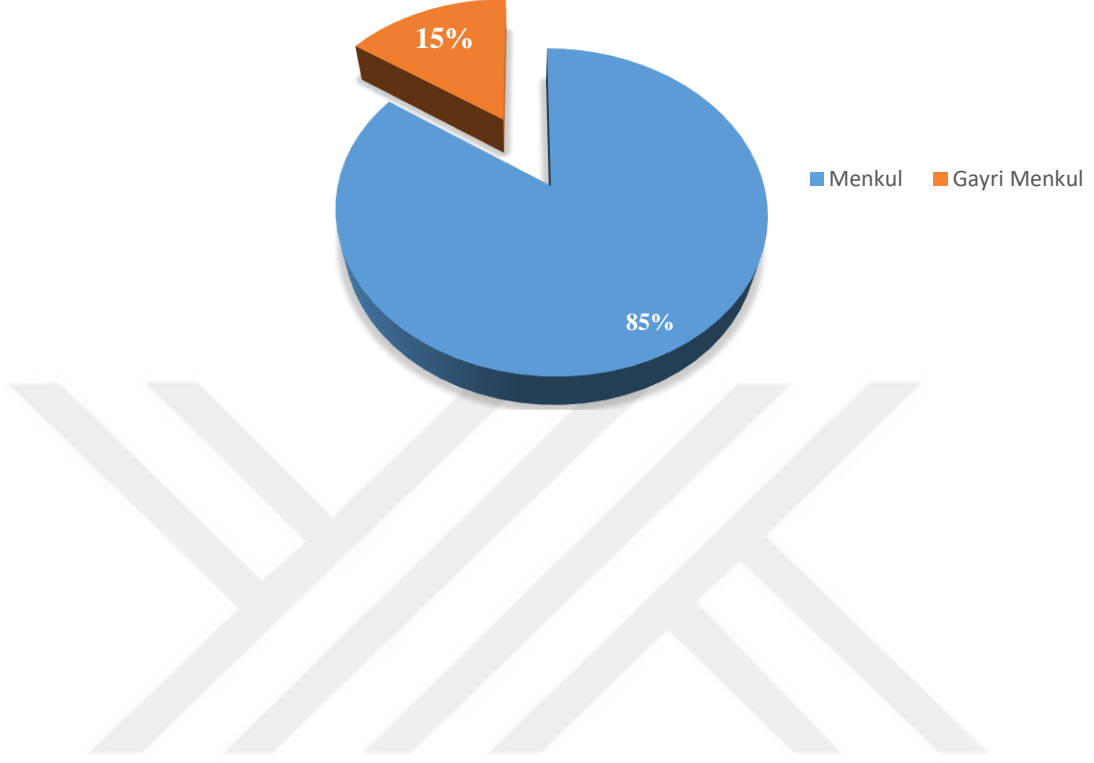
Tablo 9: Ankara'da Tarım Arazileri Vakfeden Kadınlar

No	Tarım İşletmeleri			Açıklama ve Adedi
	Vâkife	Vakfedilen Yer	Vakfetme Nedeni	
1	Fatma Hatun (Hemşire Hatun)	Akçavak Köyü'ndeki Kireki Mescidi	Müezzin için	Bir çiftlik yer
2	Melike Hatun	Ayvaluca Köyü		Dört çiftlik (koyun kışlası) ve üç çiftlik yer
3	Melike Hatun	Çardak Köyü'nde tabi' Pınarlu		Beş müdlük yer
4	Melike Hatun	Şeyh Elvân Mezrası		Beş müdlük yer
5	Mehmed Beğ oğlu Mustafa Çavuş ve Hâtunu	Balluca Oğlu Ahicek Vakfı	Kendilerinin müteveli olması ve nesilden nesile aktarılması için	Yoğundivar yakınında bir bostanlık yer
6	Bâlî kızı Havva Hanım	Ankara Eyâleti'ne bağlı Beybâzârı Kasabası'nda Gülhâniye Mahallesi		Bostan yeri
7	Cüneyd Bey Kızı Zehra	Panbukciyan Mahallesi Vakfı	İmam, müezzin, cüz okunması için	Yoncalık (senelik geliri 300 akça

Sonuç olarak Ankara'da kadınlar menkul ve gayrimenkul olmak üzere az veya çok demeden kendi maddî güçleri doğrultusunda belli bir amaca hizmet etmek ve toplum yararındaki müesseselerin ihtiyaçlarını karşılamak gibi birçok sebepten dolayı vakıf yapmışlardır. Araştırmamız doğrultusunda bu vakıfların geneli hesaba katıldığında yapılan geneli para vakfı olan menkul vakıflar % 85'lik bir dilimi ve gayrimenkul vakıflar ise % 15'lik bir dilimi kapsamaktadır.

⁴⁵⁷ AVTD, 558/1571, v. 114b.

Grafik 3: Kadınların Kurmuş Oldukları Menkul ve Gayrimenkul Vakıflar

SONUÇ

Vakıf müesseseleri eğitim, dini, kültürel ve sosyal olmak üzere birçok alanda insanların faydası için hizmet vermiştir. Osmanlı toplumunda kadın ve erkek ayrımı gözetmeksizin toplum adına faydalı işler yapmak, sadaka-ı cariyeye bırakmak, Allah rızasını kazanmak gibi gayeler doğrultusunda birçok vakıf kurulmuştur. Osmanlı döneminde idari, içtimai, hukuki, mali, mimari, sosyal ve kültürel açıdan zirveyi yaşayan vakıflar gerek şehirlerin gelişiminde gerekse toplumdaki denge ve eşitliğin sağlanması noktasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu minvalde tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Ankara şehri vakıflar ile bezenen Osmanlı şehirleri içerisinde yer almıştır.

Ankara'da vakıf kuran veya vakıfların devamlılığının sağlanması noktasında katkı sağlayan pek çok kadın bulunmaktadır. Ankara'da kadınlar XIV-XIX. yüzyıllarda cami, medrese, mektep, kervansaray, zaviye vb. yaptırıp vakfetmişler ya da bunların devamlılığı için tahsisler yapmışlardır. Bu kadınlar içerisinde Melike Hatun, Bula Hatun, Bacı Hatun, Ziyade Hatun, Huri Hatun, Zeynep Hatun, Sitti Hatun, Hunze Hatun, Şerife Müslime Hanım, Şerife Zahide Hanım ve daha nice yer almaktadır. Osmanlı toplumu içerisinde ailenin biricik ve önemli bir parçası olan kadınlar Ankara'nın dini, idari, mimari, sosyal ve kültürel hayatında önemli bir yerde bulunarak aktif bir rol oynamıştır.

Kadınlar, Ankara köy ve mahallelerindeki cami ve mescitlerin ihtiyaçlarını karşılamak için genellikle para vakfetmişlerdir. Ayrıca vakfettikleri müesseselerin aydınlatma ve tamir masraflarını karşılamak için tahsisatta bulunmuşlardır. Kadınlar kurdukları vakıflarda cami ve mescitlerin aydınlatma ihtiyacı için % 62; tamir, imam ile müezzin ücretlerinin ödenmesi gibi diğer ihtiyaçlar için ise % 38'lik bir tahsisat yapmışlardır. Kadınlar para vakfederken belli bir takım şartları kayıt altına aldırılmışlardır. Bunlar genellikle Kur'ân okunması, dua edilmesi, Müslümanlar için harcanması gibi şartlardır. Görüldüğü üzere bu şartlar manevi yöndedir. Burada manevi yönü gelişmiş, toplumun yararı için çalışan, daima gelişime ve çevresini geliştirmeye açık, sosyal bilince sahip ve sosyal becerileri olan bir Osmanlı kadını profili öne çıkmaktadır.

Kadınların vakfettikleri para miktarından maddi güçleri de anlaşılabilir. XVI. yüzyılda bu kadınların vakfettikleri para miktarı, 1 akça ile 18.800 akça arasında seyretmektedir. Yine bu yüzyılda sıklıkla 1.000 akça vakfedildiği görülmektedir. Ankara'da XIV-XIX yüzyıllarda kadınların para vakıflarının sayısı 401'dir. Bu rakam K. Abazi'ye göre

XVII. yüzyılda Bursa’da 249 adettir. Ankara’da kadınların vakfettikleri mallar açısından para vakıfları ilk sıradayken Bursa’da ikinci sırada yer almaktadır.

XIV-XIX. yüzyıllarda toplamda 458 adet kadın vakıf ve hayratına rastlanmıştır. Bu kadınların sayıları belirlenirken aynı kadına ait birden fazla vakıf ve hayratın olabileceği gözardı edilmemelidir. Bahsettiğimiz bu sayı sadece kadın vakıf kurucusuna ait olmayıp yapılan birden fazla tahsisat, vakıf ve hayratı kapsamaktadır.

Vakıf ve hayratın genellikle Ankara’nın mahallelerindeki dini müesseselere tahsis edilen vakıflar olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ankara genelinde kadınların vakıf ve hayratı XVI. yüzyılda % 31, XVIII ve XIX. yüzyıllarda ise % 8 olarak tespit edilmiştir. XVI. yüzyılda kadın vakıflarına daha fazla rastlanırken, bu oran sonraki dönemlerde giderek azalmaya başlamıştır. Buna gerekçe olarak büyük oranda Osmanlı Devleti’nin bu dönemde idari, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda altın çağını yaşaması gösterilebilmektedir. Zira toplumun refah düzeyinin yüksek olması vakıflar gibi insanların yaşam kalitesini yükseltecek alanların gelişmesine olanak tanıyabilmektedir. Heleki bahsedilen dönemde Osmanlı kadınının çağdaşlarına bakıldığında vakıf kurabilecek ve hatta vakıflarda yöneticilik yapabilecek statüye sahip olması hem Osmanlı Devleti’nin refah düzeyini hem de toplum içerisinde kadının statüsünü gözler önüne sermektedir.

Ankara’da vakıf kuran ve hayrat yapan kadınlar ile ailelerinin unvan ve lakaplarından sosyal statüleri anlaşılabilir. Ankara’da vakıf ve hayrat sahibi kadınlar 10 adet farklı unvan ve lakapla zikredilmişlerdir. Bunlar; hatun, hanım, şerife, bacı, kadın, sultan, şah, paşa, hacı, han gibi unvan ve lakaplarla anılmışlardır. Bunlar içerisinde en çok % 77’lik oranla hatun unvanlı kadına rastlanmıştır. Kadınlardan bazıları babalarının isimleri, unvan ve lakapları ile kaydedilmişlerdir. Kadınlarının babalarının unvan ve lakapları da dikkat çekmektedir. Bu unvan ve lakaplar içerisinde örnek olarak; seyyid, şeyh, şah, hacı, ağa, efendi, pir, hamamcı, köse, çelebi, hallaç, ahi gösterilebilir. Kadınların babalarından unvan ve lakaplarına bakıldığında herhangi bir unvan ve lakaba sahip olmayanlara daha çok rastlanmıştır.

Kadınlar kurdukları vakıfların yanı sıra başta kendi vakıfları olmak üzere farklı vakıfların yönetiminde de yer almışlardır. Mesela, Şabanzade Kemal Çelebi Vakfının mütevellisi Hacı Bula Hatun’dur. Ayşe Hatun Ahi el-Hâc Murad Camii’nin ve Hunze Hatun ise Kadıasker Zaviyesi Vakfının mütevellisi olarak görev yapmıştır. Öyle ki Ankara’da vakıf

kuran ve hayrat yapan kadınlar vakıflar sayesinde idari alanlarda görev yapmışlardır. Buradan anlaşıldığı üzere Osmanlı kadını idarecilik yapabilecek bir konumda olmuş bu fırsattı da vakıflar vasıtasıyla bulabilmiştir.

Ankara’da kadınlar çoğunlukla hayır amaçlı vakıf ve hayrat yapmışlardır. Bu yüzden Ankara’da kurulan kadın vakıflarının %83’ü hayrî nitelikli vakıflardan oluşmaktadır. Ayrıca kadınlardan bazılarının vakıflarını kendi neslinden kimselerin yönetimine ve tasarrufuna bıraktığı görülmektedir. Vakıf kurucularının vakfettikleri bu tarz vakıflara evlatlık, ehli ve ailevi vakıflar denilmiştir. Kadınların Ankara’da kurdukları vakıfların %17’sini ailevi vakıflar teşkil etmektedir. Bu oran Bursa’da N.G. Kamut’a göre % 44, K. Abazi’ye göre % 55, Yediyıldız’a göre Mardin’de ailevi ve yarı ailevi olmak üzere % 70, İ. Kıvrım’a göre Ayntâb’da yarı ailevi % 57,75, ailevi % 3,76’dır. Ayrıca Ankara’da kadınların kurdukları vakıflara ve yaptıkları hayrata menkul ve gayrimenkul açıdan bakıldığında % 85 gayrimenkul ve % 15 ise menkul nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Ankara’da vakıf ve hayrat sahibi birçok kadının ev, dükkân, hamam ve tarım işletmelerine varıncaya kadar vakıflarına rastlamak mümkündür. Osmanlı Ankara’sında yaşayan kadınlar sosyal, kültürel, idari ve ekonomik hayatın içerisinde yer almış ve şehrin fiziki olarak gelişimine katkı sağlamışlardır. Ankara’da yaptıkları vakıf ve hayrat bunun en iyi göstergesi olmuştur. Ankara’da vakıf kuran ve hayrat yapan kadınlar Osmanlı kadınına yakışır bir şekilde günümüz kadınlarına örnek teşkil edecek bir bilinçle hareket etmişlerdir. Kısacası bir dişi kuş misali yaşadıkları şehri ve toplumu güzelleştirmek, korumak, geliştirmek ve birleştirmek için olabildiğince çaba göstermişlerdir. Öyleki bizlere örnek teşkil eden ve Ankara’nın gelişmesi, imar ve abad edilmesi adına emek vermiş hayırsever tüm kadınları rahmet ve minnet ile yadederiz.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları, 928/1522 Tarihli Ankara Sancağı Vakıf Tahrir Defteri.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, 979/1571-1572 Tarihli 558 Numaralı Ankara Vakıf Tahrir Defteri.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

867/1463 Tarihli 9 Numaralı Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d-9), Ankara Livası Mufassal Defteri, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi.

BOA, Ali Emiri Sultan Ahmed III (AE. SAMD. III), gömlek 196, sıra 18996.

BOA, Cevdet Maarif (C. MF), gömlek 185, sıra 9204.

BOA, Cevdet Maarif (C. MF), gömlek 171, sıra 8522.

BOA, Cevdet Maarif (C. MF), gömlek 125, sıra 6248.

BOA, Cevdet Maarif (C. MF), gömlek 118, sıra 5880.

BOA, Cevdet Maarif (C. MF), gömlek 97, sıra 4814.

BOA, Cevdet Maarif (C. MF), gömlek 27, sıra 1320.

BOA, Cevdet Evkaftı (C. EV.), gömlek 67, sıra 3347. 002.

BOA, Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD.), gömlek 97, sıra 3.

BOA, İrade Evkaf (İ. EV.), gömlek 52, sıra 5780.

BOA, İrade-i Şûra-yı Devlet (İ. ŞD.), gömlek 30, sıra 1445.

BOA, *Evkaf Defteri (EV. d.)*, gömlek belirsiz, nusha 4, sıra 20828.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Defter no: 224, 225, 580, 585, 590, 604, 605, 607.

Hurûfat Defteri

Hurûfat Defteri 1068.

Şer'îye Sicili (AŞS)

Ankara Şer'îye Sicili(AŞS) 538, 746, 773, 790, 825, 845, 906, 703.0016.A.991.

Ankara Vakıf Muhasebe Defteri

Defter No: 1974, 1969.

ESER, MAKALE VE TEZLER

Abazi, Kübra, *XVII. Asrın İlk Çeyreğinde Bursa'da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2016.

Akar, Tuba, "Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten- Han- Arasta- Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 7, S. 13, Mayıs 2009, s. 267-292.

Akgündüz, Ahmed, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013.

----- *Eski Vakıflar Hukuku ve İdaresi*, Adalet Yayınevi, Ankara 2019.

Akman, Filiz Barın, *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını*, Kopernik Yayınevi, İstanbul 2011.

Ankara Vakıf Eserleri, Ankara Kalkınma Ajansı, Ankara 2015.

Aslan, Ömer, *İslâm Hukukuna Göre Vakıf Mallarında Vakıf Hükmünün Sona Ermesi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van 2011.

Atalay, Elifnur, *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Kadın ve Kadının Sosyal Hayattaki Rolü*, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2020.

Aydın, Suavi- Emiroğlu, Kudret- Türkoğlu, Ömer- Özsoy, Erdi D., *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

Ballar, Suat, *Yeni Vakıflar Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara 2008.

Bayartan, Mehmet, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 10, S.1, Aralık 2008, s. 157-175.

Berki, Ali Hikmet, "Hukuki ve İctimai Bakımdan Vakıf", *Vakıflar Dergisi*, S. 5, Ankara 1962, s.9-13.

Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar, Editör: Mehmet Kurtoğlu, VGM Yayınları, Ankara 2014.

Binark, İsmet, *Vakıf Medeniyeti: İslâmiyet'te ve Türkler 'de Vakıf ve Yabancı Gözü İle Osmanlı Vakıfları*, Zâhir Yayınları, İstanbul 2015.

Coşkun, Tuğçe, *Hurûfât Defterlerindeki Bilgilere Göre Ankara*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2020.

Çizakça, Murat, *İslam Dünyasında Vakıflar*, KTO Karatay Üniversitesi Yayınlar, Konya 2017.

Çınar, Hüseyin- Koyuncu Kaya, Miyase, *Vakıflar Kaynakçası*, VGM Yayınları, Ankara 2015.

----- "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hâtun", *Vakıf Kuran Kadınlar*, Haz. Fahmeddin Başar, VGM Yayınları, Ankara 2019

----- “Osmanlı Döneminde Ankara’da Vakıf Kuran Kadınlar”, *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Editör: Yılmaz Kurt, C. 1, Ankara 2012.

----- “Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar”, *Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Kadın*, Editörler: Bedriye Yılmaz, Miyase Koyuncu Kaya, Berikan Yayınevi, Ankara 2022.

----- “1611-1612 Yıllarında Ankara’dan Bir Görünüm”, *Kebikeç*, S. 9, Ankara 2000, s. 97-122.

Çuhadar, Hatice Beyza, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Turasan Bey ve Yeğen Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları-*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022.

Demircan, Melike, *19. Yüzyılda Şorba Kazası*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022.

Demirel, Kadir, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Kızıl Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları-*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021.

Doğan, Mehmet, “Osmanlılar Döneminde Arnavutluk’ta Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıflar”, *Osmanlı’da İktisadi Hayat ve Vakıflar*, Editörler: Kerim İlker Bulunur, Ömer Faruk Can, Kronik Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2021.

Dolu, Alaattin, “18. Yüzyılda Kudüs’te Kadın ve Kadın Vakıf Kurucuları”, *4. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarlar Kongresi*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, İstanbul 2017.

Döndüren, Hamdi, *İslam Hukukuna Göre Günümüzde Vakıf Meseleleri*, Erkam Yayınları, İstanbul 2016.

Em, Ali, *Türk Hukuk Sisteminde Vakıflar*, Turhan Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2011

Erdoğan, Abdülkerim, *Adım Adım Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

----- *Ankara'da Bir Selçuklu Melikesi Melike Hatun*, Ankara Kalem Neşriyat, Ankara 2019.

----- *Ankara Kalesi ve Alâaddin Camii*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

----- Günel, Gökçe- Kılıcı, Ali, *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

Erdoğan Özünlü, Emine, “Vakıf ve Mekân İlişkisi Bağlamında Ankara'nın Hayırsever Kadınları Nasıl Anlamlandırılabilir?”, *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Temmuz 2020, s.217-243.

Ergenç, Özer, “XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 1, S. 1, Haziran 1980, s.85-108.

----- *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

Erzen, Afif, *İlkçağda Ankara*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman, C. 2, YKY Yayınları, İstanbul 2008.

Eyice, Semavi, “Bizans Döneminde Ankara”, *Anadolu Araştırmaları*, S.6, Ocak 2011, s.243-264.

Fişne, Sevda, *Osmanlı Dönemi Ankara'sında Sosyo- Ekonomik ve Demografik Açından Seyyide ve Şerifeler (M. 1786-1835)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2013.

Galanti, Avram, *Ankara Tarihi I-II*, Çağlar Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2005.

Gerber, Haim, “Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo- Ekonomik Statüsü (1600-1700) ”, (Çev.) Hayri Erten, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 8, Haziran 1998.

- Gözübenli, Beşir, “Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Mallarının Faizli İşletilmesi Hakkında Tahlili Bir Değerlendirme”, *XI. Vakıf Haftası Kitabı*, VGM Yayınları, Ankara 1994.
- Gümüşel, Günseli, *Ankara Tarihinin İzinde: Jeolojik Zamanlardan Ankara Tarihinin Bilinmeyenlerini Tespit Etme Denemesi*, Atılım Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018.
- Gündüz, Ahmet, “Çelebi Mehmed’in Kızı Selçuk Hatun Vakıfları”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C. 17, S. 3, Temmuz 2018, s.1154-1173.
- *Kırşehir’de Vakıflar ve Vakfiyeleri(H.670-1335/M. 1271-1916)*, Kırşehir Valiliği Yayınları, Kırşehir 2009.
- “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, C. 5, S.5, Ekim 2012, s.129-148.
- Güneş, Gülcan Avşin- Güneş, Hasan Hüseyin, “XVI. Yüzyıl Kudüs’ünün Vakıfları Bir Osmanlı Şehrinin Tarihsel Vakıf Ağı”, *Osmanlı’da Şehir, Vakıf ve Sosyal Hayat*, Editörler: Kerim İlker Bulunur, Fatih Bozkurt, Mahmut Cihat İzgi, Mahya Yayınları, İstanbul 2017.
- İbn Bîbî, *Selçuknâme*, (Çev.) Mükrimin Halil Yinanç, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010.
- İnalcık, Halil, “Vakıf Medeniyeti”, Editörler: Hüseyin Çınar, Fatih Müderrisoğlu, *Vakıflar Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı*, Ankara 2019.
- Kamut, Nida Gür, *XVII. Asrın İkinci Yarısında Bursa’da Kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları Ve İşleyişleri*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2022.
- Karaaslan, Muzaffer, “Ankara’da Resimli Bir Ev: Dedeboyrak Evi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 1, Haziran 2016, s. 13-22.

- Kayaoğlu, İsmet , “Vakfın Menşei Hakkında Görüşler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 11, Ankara 1978.
- Kaya, Perihan Hazel, “Ankara’nın Sof Üretimini Osmanlı Devleti Ticaretindeki Yeri ve Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 24, S. 1, Nisan 2021, s. 83- 91.
- Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK Yayınları, Ankara 2003.
- Kırpık, Güray- Erdoğan, Abdülkerim- Akyol, Hasan -Kılcı, Ali- Çam, Mevlüt, *Şehr-i Kadîm Ankara*, C. 1, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2015.
- Kıvrım, İsmail, *Osmanlı Döneminde Ayntâb’da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*, Editör: Hüseyin Çınar, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2017.
- “Osmanlı Döneminde Gümüşhane ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları”, *History Studies Dergisi*, C. 2, S. 3, 2010, s. 231-243.
- Köç, Ahmet, “XV. Yüzyılda Ümerâ Vakıfları ve Ankara’nın Kentsel Gelişimi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 22, Aralık 2009, s.179-191.
- Köprülü, Bülent, “Tarihte Vakıflar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 3, Ankara 1951, s.479-518.
- Köse, İbrahim, *Ankara Evkaf Defteri (1571)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.
- Kurban, Yasin, *Tarihten Günümüze Vakıflar Hukuku*, Kültür Eğitim Yayınları, Erzurum 2019.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı’nın Sosyo- Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara 2018.

- Maydaer, Saadet, “Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar ve Mal Varlıklarının Kaynakları”, *Vakıf Kuran Kadınlar*, Haz. Fahmeddin Başar, VGM Yayınları, Ankara 2019.
- Metin, Tülay, “Selçuklular Çağında Şehir Hayatı”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Editör: Refik Turan, Grafiker Yayınları, Ankara 2016.
- Nurdan, Semiha, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.
- Oktar, Tiğince, *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı; Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1998.
- Okuyan, Abdurrahman, “Şehir Tarihi Açısından Anadolu Selçuklu Şehirlerinin Sosyal ve Fiziki Yapısı”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, Haziran 2019, s. 39-64.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.
- Öcalan, Hasan Basri, *İslâm Medeniyetinde Vakıf*, Gaye Kitabevi, İstanbul 2019.
- Öngül, Ali, *Anadolu Selçukluları*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2017.
- Özbaş, Hayrunisa, *Vakıf Eser ve Vakfiyeler Işığında XIII-XV. Yüzyıllarda Ankara*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.
- Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK Yayınları, Ankara 2003.
- *Vakıf Medeniyeti ve Para Vakıfları*, Editör: Feyzullah Akben, Türkiye Finans Katılım Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Özdemir, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Özel, Mehmet, *Ankara*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991.

Özkaya, Eraslan, *Eski Vakıf Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.

Özmen, Fatih, *Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi 'nde Ankara*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

Öztürk, Nazif, “Ankara'nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü”, *Vakıflar Dergisi*, S. 20, Ankara 1988, s.329-346.

----- “İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, S. 29, VGM Yayınları, Ankara 2005, s.7-20.

----- *Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, VGM Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1983.

Roberts, John Morris, *Dünya Tarihi*, (Çev.) İdem Erman, C. 1, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2015.

Sağdıç, Ozan, *Bir Zamanlar Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2013.

Sargın, Haluk, *Antik Ankara*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2012.

Şensoy, Fatma, “Kıbrıs Sicillerinden Kadınların Kurduğu Vakıf Örnekleri”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, C. 2, S. 4, Şubat 2019, s. 61-74.

Taşçı, Gülen, *H.1281/M.1864-1865 Tarihli Muhasebe Defterine Göre Ankara Sancağı'ndaki Vakıflar*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022.

Taş, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1965.

----- *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

Turan, Refik, “Türklerin Anadolu’ya Akınları ve Malazgirt Zaferi’nden Önce Anadolu’da Türk Varlığı”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Editör: Refik Turan, Grafiker Yayınları, Ankara 2016.

Turğut, Vedat, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Coğrafyasında Vakıflar ve Şehirleşme(16.yy. Bilecik ve Çevresi)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Orhan Bey Vakfiyesi”, *Belleten*, C.5, S.19, Ankara 1941.

Yakın, Burçak- Aydoğan, Enver, “Osmanlı’da Kadınların Ekonomik Hayata Katkısı”, *Türk Bilim Araştırma Vakfı*, C. 12, S. 4, Ankara 2019, s. 26-44.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

Yılmaz, Fikret, “1624 Sikke Tashihinin Amasya’da Etkileri”, *Ege Üniversitesi Tarih İncmeleri Dergisi*, Ege 1988.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Zeyrek Soyer, Özlem, *XVIII. Yüzyılda Kütahya Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Hayata Katkıları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2015.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

Akalın Eryavuz, Şebnem, “Kervansaray”, *DİA*, C. 25, s. 299-300.

Akgündüz, Ahmet, “Galle”, *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 338-339.

----- “İcâre-i Vahide”, *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 388-389.

Akyıldız, Ali, “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 250.

----- “Para”, *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s.163-166.

Aydın, Mehmet Akif, “İslâm’da Kadın”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 86-94.

----- “Mehir”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 389-391.

Bardakoğlu, Ali, “İcâre”, *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 379-388.

Bozkurt, Nebi, “Lakap”, *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 65-67.

----- “Medrese”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 323-327.

Erdem, Sargon, “İslam Öncesi Ankara”, *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 201-203.

Eyice, Semavi, “Ahî Şerafeddin Camii”, *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 531- 532.

----- “Hamam”, *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 402-430.

Genç, Mehmet, “Nazır”, *DİA*, C.32, İstanbul 2006, s. 449-450.

Gümüşçü, Osman- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Köy”, *DİA*, C. 2, Ankara 2019, s.85- 87.

Günay, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *DİA*, C.42, İstanbul 2012. s. 475-479.

Hacak, Hasan, “Menkul”, *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s.145-146.

Harman, Ömer Faruk, “Kadın”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 82-86.

İpşirli, Mehmet, “Çelebi”, *DİA*, C.8, İstanbul 1993, s.459.

----- “Medrese (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 327-333.

Karadeniz, Feriha, “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış”, *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 450- 457.

Kara, Mustafa, “Tekke”, *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 368-370.

Kazıcı, Ziya, “Ahilik”, *DİA*, C.1, İstanbul 1988, s. 540- 542.

Köprülü, Orhan Fuat, “Bey”, *DİA*, C.6, İstanbul 1992, s. 11-12.

----- “Efendi”, *DİA*, C.10, İstanbul 1994, s.455- 456.

Kurt, Abdurrahman, “Osmanlı’da Kadının Sosyo- Ekonomik Konumu”, *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 434-449.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Seyid”, *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 40-43.

Önkal, Ahmet- Bozkurt, Nebi, “Cami”, *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 46.-56.

Özaydın, Abdülkerim, “İslâmi Dönem”, *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 203-204.

----- “Unvan”, *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 163-166.

Özcan, Abdülkadir, “Dergâh-ı Âlî”, *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s.174.

----- “Hatun”, *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 499-500.

Özdemir, Rifat, “Osmanlılar Devri”, *DİA*, C.3, İstanbul 1991, s. 204-209.

Roded, Ruth M., “Osmanlı Tarihine Cinsiyet Açısından Bakılması”, *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 418-427.

Sahillioğlu, Halil, “Akçe”, *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 224-227.

Sümer, Faruk, “Ağa”, *DİA*, C.1, İstanbul 1988, s.451-452.

Şafak, Ali, “Akar”, *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 221.

Yediyıldız, Bahaeddin, “Vakıf”, *DİA*, C.42, İstanbul 2012, s.479- 486.

Yel, Ali Murat- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Mahalle”, *DİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 323-326.

Yüksel, Hasan, “Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI- XVII. Yüzyıllar)”, *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 49-55.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://osmanlica.ihya.org/>, (Erişim Tarihi: 04.07.2023).

<https://www.luggat.com/>, (Erişim Tarihi: 04.07.2023).

EKLER

EK-1. Ankara'da Vakıf Kuran Kadınların Listesi (867/1463 Tarihli Ankara Livası Mufassal Defteri (MAD 9), 928/1522 ve 979/1571-1572 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defterlerine Göre)

No	Vâkıfe/Vakfı Kuran Kadın	Vakfedilen Yer/Hayrat	Vakfedilen Mal (Menkul-Gayrimenkul)	Vakfın Hizmet Alanı
1	Raziye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Hacı Mansur	300 akça	Sıraç (kandil) için
2	Seleme Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Hacı Mansur	1.000 akça	Sıraç (kandil) için
3	Mihrime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Hacı Mansur	250 akça	Sıraç (kandil) için
4	Safiye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mervarid	180 akça	Çerağ (lamba, kandil) için
5	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mervarid	300 akça	Çerağ (lamba, kandil) için
6	Sefer Hemşire	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mervarid	250 akça	Çerağ (lamba, kandil) için
7	Ayşe Hatun binti Halil Paşa	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Çakırlar	3.000 akça	Mescitte imam olanın günlük bir cüz Kur'ân okuması için
8	Rukiye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Çakırlar	1.200 akça	Mescitte imam olanın haftada iki cüz okuması için
9	Fadik Bula	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Çakırlar	400 akça	Şem' (mum) için
10	Hacı Ahmed Hatunu	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Çakırlar	200 akça	Şem' (mum) için
11	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	500 akça	Çerağ (lamba, kandil) yağından arta kalanına yılda bir hatim okunması için
12	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	3.500 akça	3.000 akçası imamın bir cüz okuması, 500 akçası çerağ (lamba, kandil) yağı ve artanı müezzinin tasarruf etmesi için
13	Hümâyün Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	3.000 akça	Bir cüz okunması için

14	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	500 akça	Sıraç (kandil) için
15	Fatıma	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	250 akça	Sıraç (kandil) için
16	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	500 akça	Sıraç (kandil) için
17	Şah Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	200 akça	Sıraç (kandil) için
18	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	300 akça	Sıraç (kandil) için
19	Hümâyün Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	500 akça	Sıraç (kandil) için
20	Hûri	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	500 akça	Tamir için
21	Hûri Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	500 akça	Sıraç (kandil) için
22	Tûti Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	200 akça	Sıraç (kandil) için
23	Kaya Paşa	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Buryacılar	8.000 akça	Cüz okunması için
24	Ağnisa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	1000 akça	Müezzinin yılda üç hatim okuması için
25	Hayran Kadın	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	500 akça	Müezzinin kendi ruhuna dua etmesi için
26	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	200 akça	Sıraç (kandil) için
27	Turdu Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	200 akça	Şem' (mum) için
28	Haymanalı Hacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	200 akça	Şem' (mum) için
29	Hüsnü (Hüsniye) Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	200 akça	Şem' (mum) için
30	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	300 akça	Şem' (mum) için
31	Nimedan Kızı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	Bir dükkân parası senede 50	Şem' (mum) için
32	Şah Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yusuf Habbâz	1.000 akça	Ferid Halife ruhuna dua edilmesi için

33	Fatıma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sindel Der Mahalle-i Helvayî	1.000 akça	İmamın tasarruf edip dua etmesi için
34	Fatıma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sindel Der Mahalle-i Helvayî	300 akça	Sıraç (kandil) için
35	Dilber Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sindel Der Mahalle-i Helvayî	200 akça	Sıraç (kandil) için
36	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sindel Der Mahalle-i Helvayî	200 akça	Sıraç (kandil) için
37	Server Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sindel Der Mahalle-i Helvayî	200 akça	İmamın ikinci namazı sonrası Amme Sûresini okuması için
38	Hüseyin, Sagir Hatun, Tûtî Hatun ve diğerleri	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sindel Der Mahalle-i Helvayî	400 akça	Sıraç (kandil) için
39	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	1000 akça	Pazartesi ve cumartesi günleri imamın bir cüz okuması için
40	Mustafa kızı Ayşe	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	200 akça	Sıraç (kandil) için
41	Müslime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	300 akça	Sıraç (kandil) için
42	Sittî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	2.000 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
43	Cafer kızı Sittî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	2.000 akça	Günlük bir cüz tilâvet okunması için
44	Tûtî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	300 akça	Sıraç (kandil) için
45	Hacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	150 akça	Sıraç (kandil) için
46	Dürdane Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	150 akça	Sıraç (kandil) için
47	Firdevs	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Balaban	200 akça	Sıraç (kandil) için
48	Selime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddin	500 akça	Sıraç (kandil) için
49	Naime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddin	200 akça	Sıraç (kandil) için
50	İsmişah Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddin	300 akça	Sıraç (kandil) için
51	Müslime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddin	200 akça	Sıraç (kandil) için

52	Tayyibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddin	150 akça	Sıraç (kandil) için	
53	Mükrimе Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddin	200 akça	Sıraç (kandil) için	
54	Cennet Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddin	240 akça	Sıraç (kandil) için	
55	Mahbube Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddin	100 akça	Sıraç (kandil) için	
56	Hunze Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Teke Ahmed	1.000 akça	Yılda üç hatim okunması için	
57	Hatice Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Teke Ahmed	1.000 akça	Yılda üç hatim okunması için	
58	Hacı Nur Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Teke Ahmed	2.000 akça	Mescitte imam olanın günlük bir cüz okuması için	
59	Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	3.000 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için	
60	Hantaş Hatun	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	1.000 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için	
61	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	500 akça	İmamın yılda iki hatim okuması için	
62	Saryar Kızı	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	500 akça	Sıraç (kandil) için	
63	Şahdane Hatun	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	500 akça	Sıraç (kandil) için	
64	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	500 akça	Sıraç (kandil) için	
65	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	300 akça	Sıraç (kandil) için	
66	Emine Hatun	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	300 akça	Sıraç (kandil) için	
67	Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Melike Hatun	500 akça	Sıraç (kandil) için	
68	Hasibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Sabbağ Ali	300 akça	Sıraç (kandil) için	
69	Katun Hatun	Vakf-ı Mescid-i Sabbağ Ali	300 akça	Sıraç (kandil) için	
70	Hacı Kasım kızı Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Turasan Bey Der Mahalle-i Yenişehir	2.000 akça	İmam için	Üç hatunda 4.000 akçe vakfetmiştir. 3.000 akçesi imamın günlük iki cüz okuması için ve
71	Hunze Hatun	Vakf-ı Mescid-i Turasan Bey Der Mahalle-i Yenişehir	500 akça	Sıraç (kandil) için	
72	Örenkuş Hatun	Vakf-ı Mescid-i Turasan Bey Der Mahalle-i Yenişehir	500 akça	Sıraç (kandil) için	

				1.000 akçesi de Atbazarı'nda bir müslime için
73	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddinzade	2.400 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
74	Oğul Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddinzade	600 akça	Sıraç (kandil) için
75	Hatice Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddinzade	1.500 akça	İmamın dua etmesi için
76	Bacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddinzade	300 akça	Sıraç (kandil) için
77	Rukiye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddinzade	180 akça	Sıraç (kandil) için
78	Kadı Ayaş Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddinzade	2.000 akça	Cüz okunması için
79	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddinzade	500 akça	Tamir için
80	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Şemseddinzade	1.000 akça	Dua edilmesi için
81	Gülşah Hatun	Vakf-ı Cami-i Ahi Elvan Der Nefs-i Ankara	200 akça	Sıraç (kandil) için
82	Tûtî Hatun	Vakf-ı Cami-i Ahi Elvan Der Nefs-i Ankara	100 akça	Sıraç (kandil) için
83	Turan Hatun	Vakf-ı Cami-i Ahi Elvan Der Nefs-i Ankara	200 akça	Sıraç (kandil) için
84	Bula Hatun	Vakf-ı Cami-i Ahi Elvan Der Nefs-i Ankara	180 akça	Sıraç (kandil) için
85	Şirin Hatun	Vakf-ı Cami-i Ahi Elvan Der Nefs-i Ankara	200 akça	Sıraç (kandil) için
86	İshak kızı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Emre	2.000 akça	Mescidin işlerine harcanması için
87	Mihirime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Emre	200 akça	Sıraç (kandil) için
88	Bacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Emre	300 akça	Sıraç (kandil) için
89	Kerime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Emre	200 akça	Sıraç (kandil) için
90	Hacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Emre	1.200 akça	Tamir için

91	Habibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	400 akça	Sıraç (kandil) için
92	Karnı Yarık Karısı Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	500 akça	İmam için
93	Seyhacı Hamza Kızı Fatma	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	400 akça	Müezzinin hizmeti için
94	Hacı Medine Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	300 akça	Sıraç (kandil) için
95	İri Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	150 akça	Sıraç (kandil) için
96	Hüsnü (Hüsniye) Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	200 akça	Sıraç (kandil) için
97	Çokmar Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	600 akça	Sıraç (kandil) için
98	Mihrime	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	300 akça	Sıraç (kandil) için
99	Erzi hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	150 akça	Kabir için
100	Mihrime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	240 akça	Sıraç (kandil) için
101	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	300 akça	İmam dua etmesi için
102	Dudi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	150 akça	Kabir için
103	Hacı Seyyid Ahmed ve Haydi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yavi Nâm-ı Diğer Afi	1.000 akça	Mescidin yakınındaki çeşmenin tamiri için
104	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Keyyâlin	200 akça	Sıraç (kandil) için
105	Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Keyyâlin	250 akça	Sıraç (kandil) için
106	Haymâni Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Keyyâlin	300 akça	Sıraç (kandil) için
107	Ayni Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i akçe Berâ-yı sirâc Keyyâlin	200 akça	Sıraç (kandil) için
108	Haymâneci Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Keyyâlin	600 ve 400 akça	Dua edilmesi için
109	Sabiha Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Panbukciyan	1.500 akça	Dua edilmesi için
110	Cüneyd Bey kızı Zehra	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Panbukciyan	Yoncalık, senede 300 akça	İmam, müezzin ve cüz okunması için
111	Şah Ana Hâtun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Bıçakçı An Mahalle-i Koyun Pazarı	1.000 akça	İmam, müezzin ve çerağ (lamba, kandil) yağına sarf

				olunması için “ İmam 25, müezzin 15, çerağ yağına 50”
112	Ana Şah Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Bıçakçı An Mahalle-i Koyun Pazarı	500 akça	Müslim için
113	Selcik Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kiçülü (Giçiklü)	2.000 akça	Sıraç (kandil) için
114	Hüsnü (Hüsniye) Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kiçülü (Giçiklü)	2.000 akça	Sıraç (kandil) için
115	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kiçülü (Giçiklü)	1.700 akça	Sıraç (kandil) için
116	Muhsi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kiçülü (Giçiklü)	500 akça	Sıraç (kandil) için
117	Hüsnü (Hüsniye) Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kiçülü (Giçiklü)	200 akça	
118	Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kiçülü (Giçiklü)	200 akça	
119	Selim Şah Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kiçülü (Giçiklü)	200 akça	
120	Serçe Mehmed ve Hatunu	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	1.500 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
121	Havva Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	1.000 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için
122	Hacı Kızı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	200 akça	Sıraç (kandil) için
123	Cihan Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	200 akça	Sıraç (kandil) için
124	Gülşah Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	100 akça	Sıraç (kandil) için
125	Seleme Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	500 akça	Sıraç (kandil) için
126	Seher Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	500 akça	Müezzininin bir hatim okunması için
127	Hüma Şah Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	300 akça	Sıraç (kandil) için
128	Güllü Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	200 akça	Sıraç (kandil) için
129	Güllü Hatun diğer	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	30 akça	Sıraç (kandil) için

130	Ümmi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Tura	18.800 akça	Babası Hacı Mehmed'in inşa ettiği muallimhâne ve Hacı Şah Kulu'nun müteveli olması için.
131	Zahide Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Hacı Doğan	2.000 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
132	Gülşah Kızı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Tülce (Nerdübanlu Mescidi)	2.000 akça	İmamın bir cüz okuması için
133	Nefise Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Tülce (Nerdübanlu Mescidi)	200 akça	Sıraç (kandil) için
134	Habibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Tülce (Nerdübanlu Mescidi)	200 akça	Sıraç (kandil) için
135	Mihri Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Tülce (Nerdübanlu Mescidi)	300 akça	Sıraç (kandil) için
136	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Tülce (Nerdübanlu Mescidi)	300 akça	Sıraç (kandil) için
137	Müslim Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Tülce (Nerdübanlu Mescidi)	400 akça	Müezzinin bir hatim okuması için
138	Haymanalı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Tülce (Nerdübanlu Mescidi)	240 akça	Sıraç (kandil) için
139	Sâmine Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	400 akça	Sıraç (kandil) için
140	Sultan Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	500 akça	İmamın bir hatim okuması için
141	Şahdane Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	400 akça	Sıraç (kandil) için
142	Hacı Karı	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	1.500 akça	İmamın iki hatim okuması için
143	Emine Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	2.000 akça	İmamın bir cüz okuması için
144	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	300 akça	Sıraç (kandil) için
145	Kirişci Karı	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	200 akça	Sıraç (kandil) için

146	İmam Hatunu	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	250 akça	Sıraç (kandil) için
147	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	200 akça	Sıraç (kandil) için
147	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	240 akça	Sıraç (kandil) için
149	Ümmi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	1.000 akça	Müezzinin sabah bir Yâsin okuması için
150	Emine Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Şeyhî bin Necmeddin Der Mahalle-i Erzurum	300 akça	Sıraç (kandil) için
151	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mukaddemzâde	1 dükkân ve 1.000 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
152	Ehil Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mukaddemzâde	500 akça	Çerağ (lamba, kandil) ve müezzin için, çerağ 30, müezzin 20
153	Dürdane Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mukaddemzâde	500 akça	Çerağ (lamba, kandil) ve müezzin için
154	Ayşe Bacı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mukaddemzâde	1.000 akça	İmamın pazartesi ve cumartesi günü bir cüz okuması için
155	Dürşend Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mukaddemzâde	300 akça	Sıraç (kandil) için
156	Seleme Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mukaddemzâde	1.000 akça	İmamın bir cüz okuması için
157	Nefise Hatun	Vakf-ı Mescid-i Tiflîsî (Mucib Oğlu/Mecidoğlu Mescidi)	1.400 akça	İmamın pazartesi ve cumartesi günü bir cüz okuması için
158	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Tiflîsî (Mucib Oğlu/Mecidoğlu Mescidi)	500 akça	Avâriz için
	Şems Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hızır İlyas Der Mahalle-i Debbağan	Ev (senelik 24 akça geliri var)	İmam için
159	Hamamcı Cafer kızı Usul	Vakf-ı Mescid-i Hızır İlyas Der Mahalle-i Debbağan	İmam 50, müezzin 20, sıraç 20, beratı için 50.	Debbâğlar Mahallesi'nde olan Dibek Mescidi imâmına,

				müezzinine ve çerağına bir berâya vakfedilmiştir. İmam, müezzin ve çerağ (lamba, kandil) için
160	Han Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hızır İlyas Der Mahalle-i Debbağan	300 akça	Sıraç (kandil) için
161	Selime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hızır İlyas Der Mahalle-i Debbağan	300 akça	Sıraç (kandil) için
162	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hızır İlyas Der Mahalle-i Debbağan	300 akça	Sıraç (kandil) için
163	Selver Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yakub Harrât	4.000 akça	İmanın günlük bir cüz okuması için
164	Sitti Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yakub Harrât	Ev ve koyun ağılı	Cüz okunması için
165	Bacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yakub Harrât	500 akça	İmanın dua etmesi için
166	İklim Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yakub Harrât	500 akça	İmanın dua etmesi için
167	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yakub Harrât	200 akça	İmanın dua etmesi için
168	Fatma İmam Hatunu	Vakf-ı Mescid-i Yakub Harrât	300 akça	İmanın her gün Yasin okuması için
169	Şehzade Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yakub Harrât	300 akça	İmam 20, sirac 15 “İmam ve Sıraç için (kandil)”
170	Nesibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Tac Ahmed Der Mahalle-i Hacı Doğan	300 akça	Sıraç (kandil) için
171	Tûtî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Tac Ahmed Der Mahalle-i Hacı Doğan	200 akça	Sıraç (kandil) için
172	Emine Hatun	Vakf-ı Mescid-i Tac Ahmed Der Mahalle-i Hacı Doğan	200 akça	Sıraç (kandil) için
173	Şerbetçi Hamza kızı Ayşe	Vakf-ı Mescid-i Hallâç Mahmud	500 akça	Sıraç (kandil) için
174	Ümmi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hallâç Mahmud	2.000 akça	İmanın günlük bir cüz okuması için
175	Sancar Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hallâç Mahmud	200 akça	Sıraç (kandil) için
176	Hacı Karı	Vakf-ı Mescid-i Hallâç Mahmud	300 akça	Sıraç (kandil) için
177	İklim Hatun	Vakf-ı İklim Hatun	10.000 akça	İki cüz Kur’ân okunması için

178	Şah Beğ kızı Safiyye Hatun	Vakf-ı Zâviye-i Ahî Mahmud Der Nefs-i Ankara	100 akça	
179	Hacı Ledem Hatun	Vakf-ı Hacı İbrahim bin Hacı Mehmed	2 akça (günlük)	İmam, müezzin ve günlük bir cüz okunması için
180	Cemal Kızı Ümmi	Vakf-ı Ümmi binti Cemal	1.000 akça	Günde iki cüz okunması için
181	Küçük Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Hacı İvaz Haddad	2.000 akça	İmanın ruhu adına yılda elli hatim okuması için
182	İnan Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Hacı İvaz Haddâd	500 akça	İmanın ruhu adına yılda bir hatim okuması için
183	Turasan kızı Şah Bula	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kuş Hisar	2.500 akça	İmanın günde bir cüz okuması için
184	Hacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kuş Hisar	2.000 akça	İmanın günde iki cüz okuması için
185	İskender Hatunu	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kuş Hisar	500 akça	Çerağ (lamba, kandil) yağı için
186	Çokmar Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kuş Hisar	3.000 akça	İmanın günde bir cüz okuması için
187	Habibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kuş Hisar	300 akça	Sıraç (kandil) için
188	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kuş Hisar	Dükkân	Çerağ (lamba, kandil) yağı için
189	Yörük Ali Kızı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kuş Hisar	300 akça	Sıraç (kandil) için
190	Diraz Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kuş Hisar	200 akça	Sıraç (kandil) için
191	Mihrime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	2.000 akça	İmanın iki günde bir cüz okuması için
192	Selçuk Kadın	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	350 akça	Çerağ (lamba, kandil) yağı için
193	Eylen Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	200 akça	Çerağ (lamba, kandil) için
194	Ehil Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	300 akça	Müezzin ve bir çerağ (lamba, kandil) için
195	Devlet Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	200 akça	Sıraç (kandil) için ve müezzin için
196	Şahi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	300 akça	Sıraç (kandil) için ve müezzin için
197	Hatice Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	200 akça	Müezzinin ruhuna dua etmesi için
198	Ümmi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	300 akça	Sıraç (kandil) ve müezzin için

199	Mihriye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	2.000 akça	İmamın iki günde bir cüz okuması için
200	Zeynep Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ali Bey	200 akça	Çerağ (lamba, kandil) için
201	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Helvayî	500 akça	İmamın bir hatim okuması için
202	Sultan Kızı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Helvayî	600 akça	Çerağ (lamba, kandil) için ve çerağdan artanı müezzinin tasarrufuna
203	Sâfi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Rüstem Na'l	200 akça	Sıraç (kandil) için
204	Cansuz Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Rüstem Na'l	200 akça	Sıraç (kandil) için
205	Usul Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Rüstem Na'l	200 akça	Sıraç (kandil) için
206	Şerbet Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Rüstem Na'l	300 akça	Sıraç (kandil) için
207	Sitti Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Rüstem Na'l	300 akça	Sıraç (kandil) için
208	Hunze Hatun	Vakf-ı Mahalle-i Hacı Eshâb	7.000 akça	Eczaya, çerağ (lamba, kandil) ve müezzin için "İmama bir cüz 300, eczahan günlük bir cüz 300, müezzinine ve çerağına 100."
209	Mısırlı Hatun	Vakf-ı Mahalle-i Hacı Eshâb	1.400 akça	İmamın pazartesi ve perşembe günü bir cüz okuması için
210	Şah Paşa Hatun	Vakf-ı Mahalle-i Hacı Eshâb	500 akça	Sıraç (kandil) için
211	Hatice Hatun	Vakf-ı Mahalle-i Hacı Eshâb	500 akça	Sıraç (kandil) için
212	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mahalle-i Hacı Eshâb	200 akça	Sıraç (kandil) için
213	Müezzin Hatunu	Vakf-ı Mahalle-i Hacı Eshâb	200 akça	Sıraç (kandil) için
214	Paşa Hatun	Vakf-ı Mahalle-i Hacı Eshâb	200 akça	Sıraç (kandil) için
215	Üveys Kızı Ümmi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yoğundıvar	3.000 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
216	Cansuz Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yoğundıvar	500 akça	Sıraç (kandil) için

217	Ürfiye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yoğundıvar	400 akça	Sıraç (kandil) için
218	Melike Hatun	Vakf-ı Mescid-i Yoğundıvar	300 akça	Sıraç (kandil) için
219	İpci Balı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mevdûd	2.000 akça	İmamın bir cüz Kur'ân okuması için
220	Ümmi Seleme Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mevdûd	2.500 akça	2.200 akçesine bir cüz Kur'ân okunsun diye ve 50 akçesi de çerağ (lambda, kandil) için
221	Münevver Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Mevdûd	200 akça	Sıraç (kandil) için
222	Turan Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kazûrân	3.000 akça	İmamın bir cüz Kur'ân okuması için
223	Şahdane Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kazûrân	500 akça	Sıraç (kandil) için
224	Tura Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kazûrân	200 akça	Sıraç (kandil) için
225	Hacı Nene Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kazûrân	200 akça	Sıraç (kandil) için
226	Sultan Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kazûrân	500 akça	Sıraç (kandil) için
227	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kazûrân	200 akça	Sıraç (kandil) için
228	Sultan Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Kazûrân	1.000 akça	Haftada iki cüz okunması için.
229	Eyyüb Kızı	Vakf-ı Mescid-i Debbâğân	300 akça	Sıraç (kandil) için
230	Bahsayış Hatun	Vakf-ı Mescid-i Debbâğân	300 akça	Sıraç (kandil) için
231	Paşa ve Bacı Hatunlar	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	600 akça	Müezzin ve Çerağ (lambda, kandil) için
232	Han Bula	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	1.500 akça	İmamın pazartesi ve perşembe günleri bir cüz okuması için
233	Fatma	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	1.500 akça	İmamın haftada iki cüz okuması için
234	Elif Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	300 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için
235	Fatıma	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	300 akça	Sıraç (kandil) için

236	Aluca Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	300 akça	Sıraç (kandil) için
237	Hacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	200 akça	Sıraç (kandil) için
238	Ümmi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	300 akça	Sıraç (kandil) için
239	Paşa Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Ahî Hacı Murad	750 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için.
240	Usul Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	500 akça	Mescide harcanması için
241	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	500 akça	Ruhuna imamın günde bir aşr okuması için
242	Minhâ Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	500 akça	İmam olanın günde bir aşr okuması için
243	Tahire Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	500 akça	Ruhuna imamın dua etmesi için
244	Köse Mustafa Kızı	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	500 akça	Sıraç (kandil), imâm ve müezzin için
245	Şah Eslem Balı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	1.000 akça	İmam 50, müezzin 20, rakabe 30, “İmamın yılda bir hatim okuması için”
246	Sultan Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	300 akça	Sıraç (kandil) için
247	Gülizar Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	300 akça	Sıraç (kandil) için
248	Gülizar Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	300 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
249	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Der Mahalle-i Bostaniyân	200 akça	İmam müezzinin dua etmesi için
250	Humar Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Dibek	2.500 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
251	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Dibek	2.000 akça	İmamın pazartesi ve cumartesi

				günleri bir cüz okuması için
252	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Dibek	200 akça	Sıraç (kandil) için
253	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Dibek	200 akça	Sıraç (kandil) için
254	Dürdane Balı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Börekciyân	300 akça	Sıraç (kandil) için
255	Dürdane Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Börekciyân	354 akça	Çerağ (lamba, kandil) için
256	Hoş Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Börekciyân	300 akça	Sıraç (kandil) için
257	Nefise Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Börekciyân	2.000 akça	İmamın günlük bir cüz okuması için
258	Hacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Börekciyân	300 akça	Sıraç (kandil) için
259	Rukiye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Börekciyân	400 akça	Sıraç (kandil) için
260	Ziyâde Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Börekciyân	200 akça	Sıraç (kandil) için
261	Huri Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Börekciyân	200 akça	Sıraç (kandil) için
262	Hatice Hatun	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Diğer	300 akça	Sıraç (kandil) için
263	Karamanlı Bula	Vakf-ı Mescid-i Kureyş Diğer	500 akça	Çerağ (lamba, kandil) ve imam için
264	Sultan Balı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	1.500 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
265	Hacı Tayyib Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	Kârbân-sarâyın(kervansaray) yarısı ve 2.000 nakit akça	İmamın günde bir cüz okuması için
266	Safiye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	2.500 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
267	Mersâmi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	1.500 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
268	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	200 akça	Sıraç (kandil) için
269	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	200 akça	Sıraç (kandil) için
270	Cihan Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	26 akça	
271	Cihan Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	30 akça	
272	Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	500 akça	Sıraç (kandil) için

273	Ayşe Bacı	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	400 akça	Sıraç (kandil) için
274	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	400 akça	Sıraç (kandil) için
275	Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	200 akça	Sıraç (kandil) için
276	Sencer Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	200 akça	Sıraç (kandil) için
277	Cüra Balı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	400 akça	Sıraç (kandil) için
278	Diğer Ayşe	Vakf-ı Mescid-i Hâcendi	500 akça	Sıraç (kandil) için
279	Kara Hasan Kızı	Vakf-ı Mescid-i Hacı Musa	3.000 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
280	Abdülkerim ve kız kardeşi Hatice	Vakf-ı Mescid-i Minare-i Belkıs	2.500 akça	Bir cüz okuması için
281	Seleme Hatun	Vakf-ı Mescid-i Minare-i Belkıs	500 akça	Sıraç (kandil) için
282	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Minare-i Belkıs	500 akça	Sıraç (kandil) için
283	Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Minare-i Belkıs	3.000 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
284	Haymanalı Kızı	Vakf-ı Mescid-i Minare-i Belkıs	200 akça	Sıraç (kandil) için
285	Tütî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Minare-i Belkıs	400 akça	Sıraç (kandil) için
286	Ümmi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Minare-i Belkıs	840 akça	Müezzinin yılda üç hatim okuması için
287	Müslime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ahî Yakub	250 akça	Sıraç (kandil) için
288	Hacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ahî Yakub	300 akça	Sıraç (kandil) için
289	Ayan Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Ahî Yakub	300 akça	Sıraç (kandil) için
290	Piri Mehmed Kızı Şah Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yakub Na'1	1.500 akça	Müezzinin günde bir cüz okuması için
291	Arzu Balı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yakub Na'1	1.000 akça	İmamın yılda iki cüz okuması için
292	Nefise Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yakub Na'1	250 akça	Sıraç (kandil) için
293	Akındık Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yakub Na'1	500 akça	Sıraç (kandil) için
294	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yakub Na'1	300 akça	Sıraç (kandil) için
295	Bacı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yakub Na'1	300 akça	Sıraç (kandil) için

296	Rukiye Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Yakub Na'1	300 akça	Sıraç (kandil) için
297	Çerçi Ahmed ve Kızı	Vakf-ı Mescid-i Halife Bayezid	4.000 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
			2.000 akça	Çerağ (lamba, kandil) yağı için
298	Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	300 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için
299	Kassâb Hamza Beğ küçük kızı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	2.000 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
300	Tayyibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	500 akça	Sıraç (kandil) için
301	Pâdişâh Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	500 akça	Sıraç (kandil) için
302	Beyrek Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	300 akça	Sıraç (kandil) için
303	Mehir Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	300 akça	Sıraç (kandil) için
304	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	240 akça	Sıraç (kandil) için
305	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	200 akça	Sıraç (kandil) için
306	Kumru Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	300 akça	Sıraç (kandil) için
307	Cemile Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	200 akça	Sıraç (kandil) için
308	Hatice Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	200 akça	Sıraç (kandil) için
309	Tûtî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Öksüzce	600 akça	Aşr okunması için
310	Dane Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Konurcılar	3.000 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
311	Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Şeyh İzzeddin	3.000 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
312	Efendi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Şeyh İzzeddin	2.500 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
313	Rum Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Şeyh İzzeddin	3.000 akça	İmamın yılda bir cüz okuması için
314	Huri Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Şeyh İzzeddin	400 akça	Sıraç (kandil) için

315	Hatice Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Şeyh İzzeddin	200 akça	Sıraç (kandil) için
316	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Şeyh İzzeddin	300 akça	Sıraç (kandil) için
317	Hacı Ali kızı	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Şeyh İzzeddin	200 akça	Sıraç (kandil) için
318	Habibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	1 akça	İmamın pazartesi ve cumartesi günleri bir cüz okuması için
319	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	2 akça	İmamın pazartesi ve cumartesi günleri bir cüz okuması için
320	Arap Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	1.000 akça	İmamın pazartesi ve cumartesi günleri bir cüz okuması için
321	Şah Sultan Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	2.000 akça	İmamın bir cüz okuması için
322	Mirsad Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	200 akça	Sıraç (kandil) için
323	Tûtî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	200 akça	Sıraç (kandil) için
324	Şah Sultan Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	200 akça	Sıraç (kandil) için
325	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	200 akça	Sıraç (kandil) için
326	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Serrac Sinan Der Kal'a-i Ankara	3.000 akça	Cüz okuması için
327	Karınca Hatun	Vakf-ı Câmi-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	300 akça	Sıraç (kandil) için
328	Humar Paşa Hatun	Vakf-ı Câmi-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	500 akça	İmam ve sıraç (kandil) için "imam 25, sirac 25"
329	Hanife Hatun	Vakf-ı Câmi-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	500 akça	İmam ve sıraç (kandil) için "imam, sirac 470"

330	Hatice Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	400 akça	İmam ve siraç (kandil) için "imam 30, siraç 10"
331	Hafsa Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	200 akça	Siraç (kandil) için
332	Huri Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	800 akça	İmam ve siraç (kandil) için "imam 50, siraç 30"
334	Huriş Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	Dükkân	
335	Humar Hatun diğer	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	200 akça	Siraç (kandil) için
336	Ümmi Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	500 akça	İmam ve siraç (kandil) için "imam 25, siraç 25"
337	Bula Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	1.000 akça	İmam ve siraç (kandil) için "imam 70, siraç 30"
338	Balgat Köyü'nden bir hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	240 akça	Siraç (kandil) için
339	Şah Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	250 akça	Siraç (kandil) için
340	Habi Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	1.000 akça	İmamın pazartesi ve cumartesi günleri bir cüz okuması için
341	Katun Molla Hatun	Vakf-ı Câmî-i Şerif-i Sultan Alaeddin Der Kal'a-i Ankara	300 akça	İmamın bir hatim okuması için
342	Tanrıvermiş kız Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Süzenger	1.000 akça	İmamın hatmetmesi için
343	Sittî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Seyf An Mahalle-i Hankâh	400 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için
344	Tayyibe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Seyf An Mahalle-i Hankâh	300 akça	Siraç (kandil) için
345	Sittî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Seyf An Mahalle-i Hankâh	250 akça	Siraç (kandil) için

346	Tûtî Hatun	Vakf-1 Mescid-i Seyf An Mahalle-i Hankâh	100 akça	Sıraç (kandil) için
347	Eslem Hatun	Vakf-1 Mahalle-i Ahî Yakub Mescid-i Yenice	500 akça	İmamın yılda bir cüz okuması için
348	Gülşah Hatun	Vakf-1 Mahalle-i Ahî Yakub, Mescid-i Yenice	400 akça	İmamın dua etmesi için
349	Habibe Hatun	Vakf-1 Mahalle-i Ahî Yakub, Mescid-i Yenice	600 akça	İmamın dua etmesi için
350	Gülbahar Hatun	Vakf-1 Mahalle-i Ahî Yakub, Mescid-i Yenice	280 akça	Sıraç (kandil) için
351	Sultan Şah	Vakf-1 Mahalle-i Ahî Yakub, Mescid-i Yenice	700 akça	İmam için
352	Bacı Hatun	Vakf-1 Mahalle-i Ahî Yakub, Mescid-i Yenice	200 akça	Sıraç (kandil) için
353	Tayyibe Hatun	Vakf-1 Mahalle-i Ahî Yakub, Mescid-i Yenice	300 akça	Sıraç (kandil) için
354	Usul Hatun	Vakf-1 Mescid-i Mahalle-i Direklü Nâm-1 Diğer Avancıklar	2.000 akça	İmamın haftada iki cüz okuması için
355	Evcî Hatun	Vakf-1 Mescid-i Mahalle-i Direklü Nâm-1 Diğer Avancıklar	2.000 akça	İmamın her hafta bir cüz okuması için
356	Boyacı Hatun	Vakf-1 Mescid-i Mahalle-i Direklü Nâm-1 Diğer Avancıklar	2.000 akça	İmamın bir cüz okuması için
357	Bacı Hatun	Vakf-1 Mescid-i Mahalle-i Direklü Nâm-1 Diğer Avancıklar	400 akça	Sıraç (kandil) için
358	Ördek Hatun	Vakf-1 Mescid-i Mahalle-i Direklü Nâm-1 Diğer Avancıklar	200 akça	Sıraç (kandil) için
359	Fatma Hatun	Vakf-1 Mescid-i Mahalle-i Direklü Nâm-1 Diğer Avancıklar	200 akça	
360	Fatma Hatun	Vakf-1 Mescid-i Hacı Misafir	1.800 akça	İmamın pazartesi ve perşembe günleri bir cüz okuması için
361	Habi Hatun	Vakf-1 Mescid-i Aşaga Kapu Der Kal'a-i Ankara	300 akça	İmamın dua etmesi için
362	Ezine Hatun	Vakf-1 Mescid-i Aşaga Kapu Der Kal'a-i Ankara	1.000 akça	İmamın bir cüz okuması için
363	Hatice Hanzade, Şehzade, Ede Mehmed,	Vakf-1 Mescid-i Aşaga Kapu Der Kal'a-i Ankara	1.800 akça	Sıraç (kandil) için

	Boyacı Mehmed, Boyacı Murad Hatunu ve İsa beraber 13 kişi			
364	Hacı Polad kızı	Vakf-ı Mescid-i Aşaga Kapu Der Kal'a-i Ankara	1.000 akça	Müslim için
365	Selçuk Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Avancıklar (Çeşme Mescidi)	2.000 akça	Pazartesi ve cumartesi günleri bir cüz okunması için
366	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Avancıklar (Çeşme Mescidi)	200 akça	Sıraç (kandil) için
367	Mine Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Avancıklar (Çeşme Mescidi)	300 akça	Sıraç (kandil) için
368	Huri Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Avancıklar (Çeşme Mescidi)	500 akça	Sıraç (kandil) için
369	Sittî Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Avancıklar (Çeşme Mescidi)	100 akça	Sıraç (kandil) için
370	Turna Şah Hatun	Vakf-ı Mescid-i İbn Gökçe Der Mahalle-i Konurca	500 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için
371	Şah Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i İbn Gökçe Der Mahalle-i Konurca	500 akça	İmamın dua etmesi için
372	Fatma	Vakf-ı Mescid-i İbn Gökçe Der Mahalle-i Konurca	500 akça	Sıraç (kandil) için
373	Mihrime Hatun	Vakf-ı Mescid-i İbn Gökçe Der Mahalle-i Konurca	300 akça	Sıraç (kandil) için
374	Muhtereme Hatun	Vakf-ı Mescid-i İbn Gökçe Der Mahalle-i Konurca	300 akça	Sıraç (kandil) için
375	Sittî Hatun	Vakf-ı Mescid-i İbn Gökçe Der Mahalle-i Konurca	300 akça	Sıraç (kandil) için
376	Mahbube Hatun	Vakf-ı Mescid-i İbn Gökçe Der Mahalle-i Konurca	300 akça	Sıraç (kandil) için
377	Mahbube Hatun	Vakf-ı Mescid-i İbn Gökçe Der Mahalle-i Konurca	Ev	

378	Mahbube Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Behlül	300 akça	Sıraç (kandil) için
379	Ethem Çelebi Validesi	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Behlül	1.000 akça	İmam için
380	Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Behlül	270 akça	Sıraç (kandil) için
381	Körpe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Behlül	200 akça	Sıraç (kandil) için
382	Behram, Satılmış ve Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Behlül	3.100 akça	Avârız için
383	Şehzade Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	1.000 akça	Pazartesi ve perşembe günleri bir cüz okuması için
384	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	500 akça	İmamın iki hatim okuması için
385	Hacı Haydar Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	200 akça	Sıraç (kandil) için
386	Pir Nebi Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	300 akça	Sıraç (kandil) için
387	Bahtiyar Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	200 akça	Sıraç (kandil) için
388	Cihan	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	300 akça	Sıraç (kandil) için
389	Kör Sultan	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	250 akça	Sıraç (kandil) için
390	Sayaca Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	300 akça	Sıraç (kandil) için
391	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	400 akça	Sıraç (kandil) için
392	Kâfir Çoklu Kadın	Vakf-ı Mescid-i Hacı Haydar An Mahalle-i Öksüz	200 akça	Sıraç (kandil) için
393	Ayşe Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Bademli	2.000 akça	İmamın günlük yarım cüz okuması için
394	Meriç Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Bademli	1.500 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için
395	Selime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Bademli	800 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için

396	Fatma Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Bademli	800 akça	İmamın yılda bir hatim okuması için
397	Selçuk Hatun	Vakf-ı Hoca Seydi bin Bahşayış Der Sûk-ı İplikbazarı	3.000 akça	Ruhu için günlük bir cüz okunsun diye
398	Rahime Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Pâpânî	300 akça	Sıraç (kandil) için
399	Hanzade Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Pâpânî	500 akça	Adı geçen mescidin rakabesi için
400	Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mahalle-i Sabûnî	300 akça	Sıraç (kandil) için
401	Nürşeyh Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sinan Mahalle-i Minâre-i Belkıs	600 akça	Sıraç (kandil) için
402	Seydi Paşa Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sinan Mahalle-i Minâre-i Belkıs	300 akça	Sıraç (kandil) için
403	Haymanalı Hatun	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sinan Mahalle-i Minâre-i Belkıs	300 akça	Sıraç (kandil) için
404	Nasuh Hatunu	Vakf-ı Mescid-i Hacı Sinan Mahalle-i Minâre-i Belkıs	300 akça	Sıraç (kandil) için
405	Şah Ana Hatun	Evkaf-ı Mescid-i Baklacı	500 akça	Müezzinin yılda bir hatim okuması için
406	Tayyibe Hatun binti Mevlâna Mehmed	Evkaf-ı Tayyibe Hatun binti Mevlâna Mehmed	5.000 akça	Günlük iki cüz Kur'ân okunması için
407	Melike Hatun	Kocabey Nâm-ı Diğer Melike Hatun Medresesi	1.050 kuruş ve 221.834 kuruş	H. 1283/M. 1866 senesi vakfın mütevellisi, müderrisi Seyyid Ahmed ve Seyyid Osman efendiler için
408	Bacı Hatun	Melike Hatun Kervansarayının Vakfı	800 akça	
409	Selçuk Hatun	Melike Hatun Kervansarayının Vakfı (Kalpaklı Köyü'nde)	900 akça	
410	Melike Hatun	Vakf-ı Melike Hatun	4 akça	
411	Bula Hatun	Evkâf-ı Sinan Serrac	3.000 akça	İmamın günde bir cüz okuması için
412	İklim Hatun	Vakf-ı İklim Hatun	10.000 akça	İki cüz Kur'ân okunması için
413	Şah Bula Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mevlâna-i Büyük Der Mahalle-i Hacı Halil	800 akça	İmamın haftada iki cüz okuması için

414	Bula Hatun ve Hacı Şaban	Vakf-ı Mescid-i Mevlâna-i Büyük Der Mahalle-i Hacı Halil	2.800 akça	İmamın bir cüz okuması ve sıraç (kandil) için
415	Sultan Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mevlâna-i Büyük Der Mahalle-i Hacı Halil	500 akça	Sıraç (kandil) için
416	Mürüvvet	Vakf-ı Mescid-i Mevlâna-i Büyük Der Mahalle-i Hacı Halil	400 akça	Sıraç (kandil) için
417	Hatice	Vakf-ı Mescid-i Mevlâna-i Büyük Der Mahalle-i Hacı Halil	200 akça	Sıraç (kandil) için
418	Nefes Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mevlâna-i Büyük Der Mahalle-i Hacı Halil	240 akça	Sıraç (kandil) için
419	Emine Hatun	Vakf-ı Mescid-i Mevlâna-i Büyük Der Mahalle-i Hacı Halil	300 akça	Sıraç (kandil) için
420	Melike Hatun	Vakf-ı Cedid Nâm-ı Diğer Baba Yakub Zaviye-i Şeyh Seydi Ali	1.500 akça	Günlük bir cüz Kur'ân okunması için
421	Melike Hatun	Karye-i Bil Ömer	Sultan I. Murad (Hüdavendigâr) zamanında Melike Hatun Bil-Ömer (Bel-Ömer) Köyü'nde bulunan Süleyman Bey'in timarını alıp öşrünü vakfetmiştir.	
422	Melike Hatun	Karye-i Delü Viran		Kervansaray
423	Melike Hatun	Karye-i Kalpaklı		Kervansaray
424	Melike Hatun	Karye-i Kışla		Kervansaray
425	Melike Hatun	Karye-i Ayvalıca		Kervansaray
426	Melike Hatun	Karye-i Karakeçili		Kervansaray
427	Melike Hatun	Karye-i Yavsal		Kervansaray
428	Melike Hatun	Karye-i Yağmurlu		Kervansaray

**EK-2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Kayıtlara Göre Ankara'da Vakıf
Kuran Kadınlar**

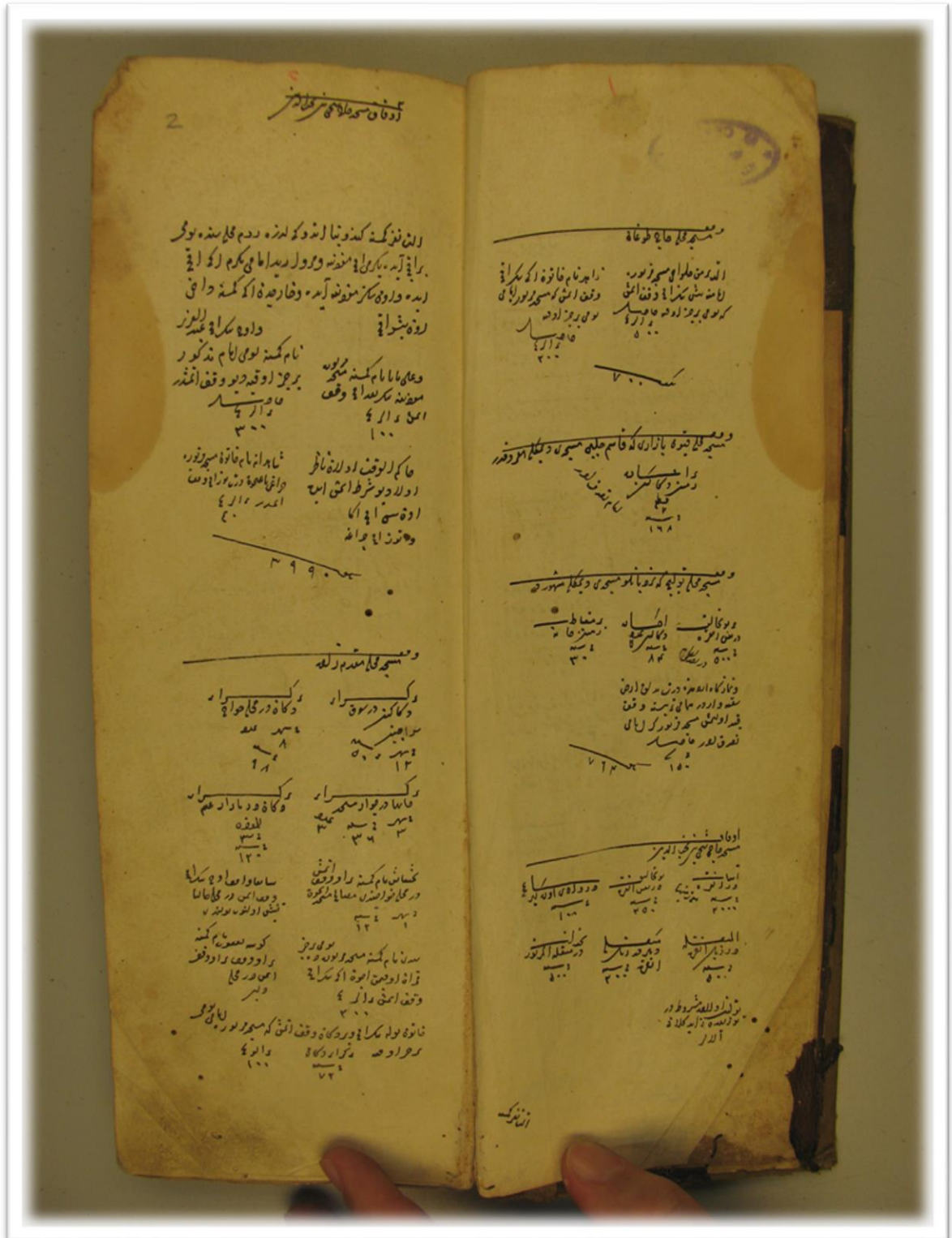
No	Vakıf	Tanzim Tarihi	Kurulduğu Yer	Tes. Esas Belgenin Arşivdeki Yeri
1	Havva binti Bali	Bilinmiyor	Ankara - Beypazarı	Bilinmiyor Defter/Sayfa/Sıra No: 543-0/0034/-Kutu ve No: (-/-)
2	Bula Hatun binti İbadullah el- Ankaravi	20/04/0933 (Hicri)	Ankara	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 590/0029/0020Kutu ve No: (-/-)
3	Şerife Hatice Hatun binti Seyyid Mehmed Efendi (Hatice Kadın binti Mehmed Efendi) (Şehsuvar Zade es-Seyyid Mehmed Paşa Validesi)	20/01/1142 (Hicri)	Ankara	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 00738/-/-Kutu ve No: (-/-) Belgeye ait 2 adet arşiv malzemesi (görüntü) vardır. Yukarıda ilk malzemenin arşiv kaydı gösterilmiştir.
4	Emina Hatun Cami	01/06/1262 (Hicri)	Ankara - Bâlâ	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 225-0/0034/0263-0265Kutu ve No: (-/-)
5	Bacım Sultan	15 10 1273 (Hicri)	Ankara - Polatlı	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 225-0/0052/0406Kutu ve No: (-/-)

6	Ayşe binti Hüseyin Camii	26/12/1296 (Hicri)	Ankara - Bâlâ	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 225- 0/0060/0476Kutu ve No: (-/-)
7	Safiye Mahbülendi Hatun (Seyfiye Medresesi)	08/03/1202 (Hicri)	Ankara - Merkez	Tapu ve Kadastro Genel MüdürlüğüDefter/Sayfa/Sıra No: 952-0/0054/7642/5Kutu ve No: (-/-)
8	Şerife Zahide Hanım binti Üveys Efendi (Abdulahdi Efendi Halilesi, Şerife)	09/08/1235 (Hicri)	Ankara - Merkez	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 0580/0199/0092 Belgeye ait 2 adet arşiv malzemesi (görüntü) vardır. Yukarıda ilk malzemenin arşiv kaydı gösterilmiştir.
9	Fatma Hatun (İplikçi Camii)	04/11/1277 (Hicri)	Ankara - Merkez	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 224/0102/1076Kutu ve No: (- /-)
10	Şerife Müslime Hanım binti Mehmed Mesud Ağa (Mehmed Vecihi Paşa Halilesi)	23/05/1280 (Hicri)	Ankara - Ayaş	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 604/0205/0300Kutu ve No: (- /-)
11	Azime Hanım binti Selahaddin Ağa (es-Seyyid Abdurrahman Efendi Zevcesi)	12/07/1287 (Hicri)	Ankara - Merkez	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 585/0079/0083Kutu ve No: (- /-)

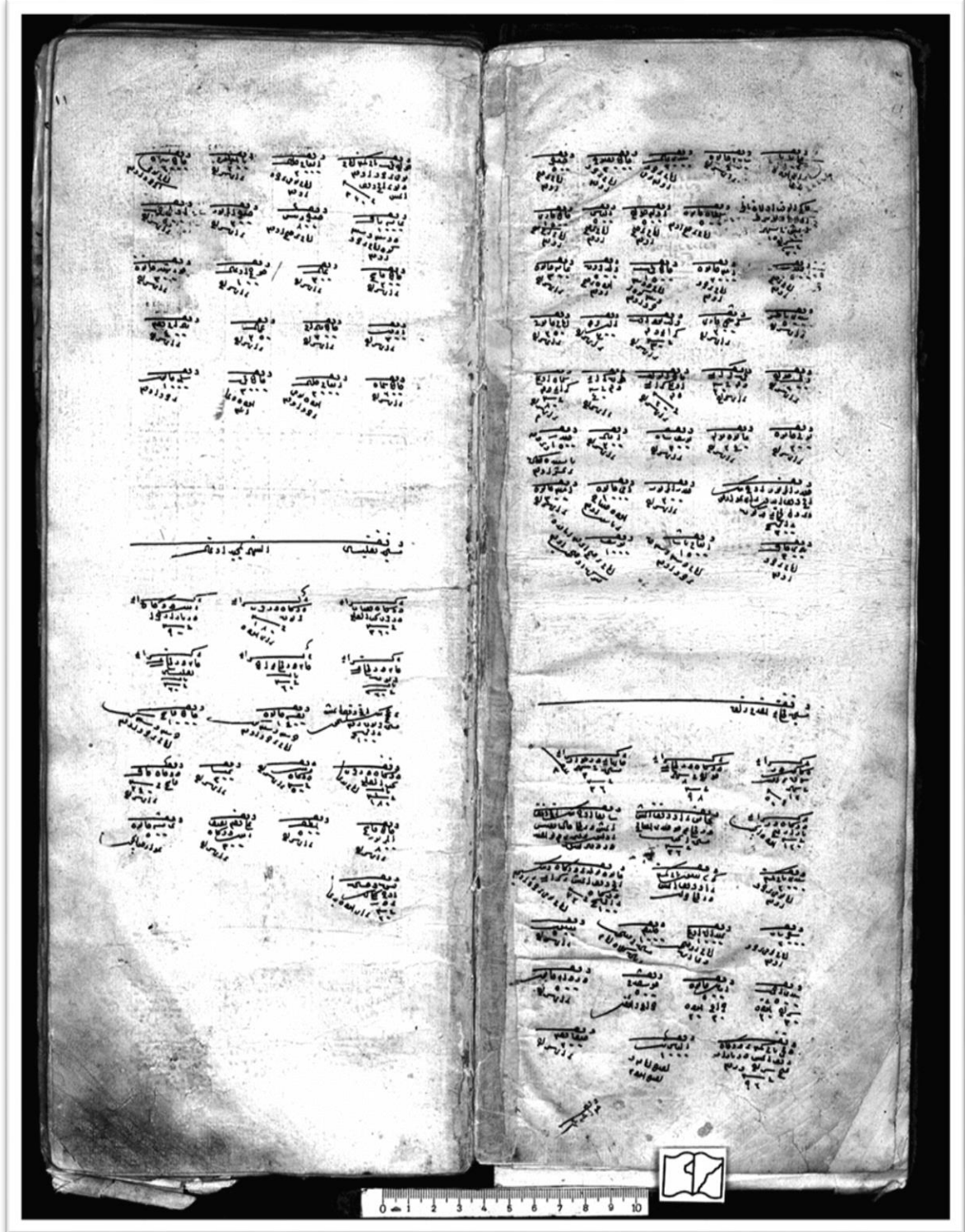
12	Hatice binti İsmail	20/01/1331 (Hicri)	Ankara - Bilinmiyor	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 617/0088/0052/1Kutu ve No: Tescil Kutusu (1/0) Dosya No: 0001/-
13	Fidan Hanım binti Abdullah (Ankara Ahi Elvan Camii)	02/09/1317 (Hicri)	Ankara - Merkez	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 605- 0/0124/0173Kutu ve No: (-/-)
14	Melike Hatun (Sevdaviye Medresesi, Bey Ömer, Hatuniye Camii)	(Bilinmiyor)	Ankara - Merkez	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 1109- 0/0091/-Kutu ve No: (-/-)
15	Melike Hatun Medresesi	(Bilinmiyor)	Ankara - Merkez	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 224/0320/4155Kutu ve No: (- /-)
16	Şerife Zahide Hanım binti Üveys Efendi (Abdülhadi Efendi Halilesi, Şerife)	(Bilinmiyor)	Ankara - Altındağ	SERİYYE SİCİLLERİ ANKARA Defter/Sayfa/Sıra No: 906/7/-
17	Emine binti Halil Camii	(Bilinmiyor)	Ankara - Bâlâ	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 224/0336/4297Kutu ve No: (- /-)
18	Güçüklü Hatun Gecik Mescidi	(Bilinmiyor)	Ankara Altındağ	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 228-

				2/0076/0335-36Kutu ve No: (-/-)
19	Seyyide Hanım	(Bilinmiyor)	Ankara - Merkez	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 00228_0001/-/-Kutu ve No: (- /-) Belgeye ait 2 adet arşiv malzemesi (görüntü) vardır. Yukarıda ilk malzemenin arşiv kaydı gösterilmiştir.
20	Mümine binti Mehmed Camii (Uşakgöl Köyü Camii)	(Bilinmiyor)	Ankara - Beypazarı	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 224/0196/1836Kutu ve No: (- /-)
21	Ayşe Hatun	(Bilinmiyor)	Ankara - Merkez	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 224/0174/1689Kutu ve No: (- /-)
22	Hatuniye Derviş Vakfı	(Bilinmiyor)	Ankara - Beypazarı	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 228- 2/0036/0160Kutu ve No: (-/-)
23	Abide Hatun Camii	(Bilinmiyor)	Ankara - Gölbaşı	VGM. DEFTER Defter/Sayfa/Sıra No: 224/0238/2885Kutu ve No: (- /-)

EK-3. 928/1522 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defterleri'nde Kadınların Gelir/Akar Tahsis Ettikleri Vakıflar (Hacı Doğan Mahallesi Mescidi, Mukaddemzâde Mahallesi Mescidi ve Erzurum Mahallesi'ndeki Hacı Şeyhî bin Necmeddin Mescidine ait kayıt)

EK-4. 558/1571 Tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defterleri'nde Kadınların Gelir/Akar
Tahsis Ettikleri Vakıflar (Erzurum Mahallesiindeki Hacı Şeyhî Bin Necmeddin
Mescidi, Mukaddemzâde Mahallesi Mescidine ait kayıt)

İşbu vakfiyenin Şûrâ-yı Evkâf'ın 7 Haziran 330 tarihli kararına müsteniden 23 Zilhicce 332 tarihinde sudûr eden İrâde-i Âliyye mûcibince kaydolundu.

El-Hamdü lillahi'l-vâkıf alâ külli hâli'l-münezzehi ani't-teğayyüri ve'l-intikâl ve's-salâtu ve's-selâmu alâ Muhammedini'l-mevsûf bi-mekârimi'lahlâk ve mehasini'l-hisal ve alâ âlihi ve ashabihî'l-âricine ilâ mearici'l-kemâl.

Emmâ Ba'du; işbu vakfiye-i sahihati'l-fehâvî ve vesika-i şer'iyyeti'l-metâvînin tahrir ve inşâ ve tastir ve imlâsına bâise ve bâdiye odur ki Medine-i Üsküdâr meymenet asâra müzâfe Kanlıcak Körfezinde şeref-sukûn ve ârâm buyrulan eâzım-ı buyrulan eâzım-ı vükelâ-yı sultaniyyesinden ve sabıkan Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliyye a'zasından devletlû es-Seyyid Mehmed Vecihi Paşa yesserallahu bi'l-hayr mâ yuridu ve mâ yeşâ Hazretleri'nin halile-i muhteremeleri sahibetü'l-hayrat ve'l-hasenat ve râğibetü'l-cenne ve'ddrecât nuhbeti'l-muhadderat mukaddese-i ismet ismetlû Şerife Müslime Hanım binti'l-merhûm es-Seyyid el-Hac Mehmed Mesud ağa taraflarından vakf-ı ati'l beyânı ikrar ve ba'dehu da'va ve rücû' istirdâda vekilleri olduğu zâtlarını bi'l-ma'rifeti'l-şer'iyye arifân-ı müşârün ileyh hazretlerinin necl-i necili mükerreremeleri Rumeli Beylerbeyi payelülerinden saadetlû es-Seyyid İsmail Sadık Kemâl Paşa Hazretleri ve damad-ı mükerreremeleri izzetlû Mehmed İzzet Bey Efendi ibni'l-merhûm Mehmed Tahir Paşa şehadetleriyle mahzar-ı hasm-ı cahda ber-nehcî şer'î sâbit ve subût-ı vekâletlerine hükm-i şer'-i lâhik olan müderrisîn-i kirâmdan mekremetlû İsmail Hakkı Efendi bin Mehmed bi'l-vekâle meclis-i şer'-i şerif-i enver ve mahfel-i dîn-i münif-i ezherde zikr-i câ-i vakfa li-ecli't-tescil ve'l-itmam ve emrüt-tekmil mütevellî nasb ve ta'yin buyurdıkları Hidâyet câmi'-i şerifi imâmı el-Hac Hafız Süleyman ibni el-Hac Mehmed mahzarında bi'l-vekâle ikrar-ı sahih-i şer'î ve i'tiraf-ı sarih-i mer'î edüb müvekkilem mûmâ ileyha Şerife Müslime Hanım vakfı ki; bu dâr-ı dün ya bî-bekâ ve bî-sebât olub naimi ma'raz-ı zevâlde ve mukim-i şerif-i irtihalde olduğunu mülhaza buyurub"es-sadakati fidyetün li'l-me'asi yevme yu'hazu'l-mücrimûne bi'n-nevâsi "ma'lumum olduğundan mâadâve mâ tukaddimu lienfisikum min hayrin tecidihu inde'llah huve hayren ve â'zeme ecren mefhum-ı münifinden habir ve agâh olduğum ecilden vakf-ı câi'z-zikrin suduruna değin silk-i mülk-i sahihimde münselik olub Vilâyet-i Anadolu'da medine-i Ankara Sancağında Ayaş Kasabasında vâki' bir taraftan kasaba-i mezkûr mahkemesi ve bir taraftan Memioğlu menzili ve bir taraftan Bezci Emin Menzili ve taraf-ı rabi'i tarik-i âmm ile mahdûd ve mümtaz bir bâb kargir hamam ve ittisalın de kâin bir kıt'a bağçemi bi-cümleti't-tevâbi' ve'l-levâhık ve kaffeti'l-hukûk ve'l-merafik hasbeten lillahi'l-aliyyü'l-azim

ve taleben li-merdâti'r Rabbi'r-rahîm ‘‘yevme lâ yenfe'u malun velâ benûn illâ men eta'llahe bi-kalbin selîm’’nass-ı celili üzere niyet-i sâdıka ve azime-i vâfıka vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-i sarih-i muhalled ile vakf ve habs edüb şöyle şart ve ta'yin eyledi ki;

Hamam ve bağçe-i mezkûr icâre-i vâhide mûmâsili olan beşbin kuruş beher sene bâ-yed-i mütevellî talibine icâr ve kabz-ı icâre olunub icâre-i mezkûreden beher sene binbeşyüz kuruş bâyed-i mütevellî hamam-ı mezkûrun ta'mir ve termimine harc ve sarf olunan ve icâre-i mezkûreden beher sene binbeşyüz kuruş harc ve sarfla kasaba-i merkûmede vâki' es-Seyyid Mustafa Bünyaminî Ayaşî kuddise sırruhu'l-Âlî Hazretleri'nin türbe-i şerifeleri ve türbe-i şerifelerine muttasıl câmi'-i şerif ve kütübhâne ve kezâlik zıkr olunan türbe-i şerifinin ittisalinde kâin tekke ta'mir ve termim oluna ve icâre-i mezkûreden senevî beşyüz kuruş harc ve sarfla sâlifü'l-beyân türbe-i şerifeye muttasıl bulunan medrese ta'mir ve termim oluna ve icâre-i merkûmeden beşyüz kuruş ile bâ-yed-i mütevellî a'lâ ruğan-ı zeyt ya'ni râyiha-i kerife ve sakîlesi olmayan ruğan-ı zeyt iştirâ olunub beher gece vakt-ı gurub-ı şemsden tulû'-ı şemse değin zıkr olunan türbe-i şerifede kandil ikâd ve türbe-i şerife-i mezkûreye hasır ve kandil ve süpürge vesâirlüzum olan eşya mübâya'a oluna ve icâre-i mezkûreden beher sene bâ-yed-i mütevellî beşyüz kuruş medrese-i mezkûrenin müderrisi ve sâlifü'l-beyan kütüb-hânenin hafız-ı kütübi bulunan efendiye vazife virile ve câmi'-i şerif-i mezkûrun müezzin ve kayyımı bulunan efendiye vazife virile ve câmi'-i şerif-i mezkûrun müezzin ve kayyımı bulunan efendi beher gece türbe-i şerife-i mezkûrenin kandilini ikâd ve türbedarlık hizmetini kema tenbagi edâ edüb bâ-yed-i mütevellî müezzin ve kayyım-ı mûmâ ileyh efendiye senevî üçyüz kuruş vazife virile ve icâre-i mezkûreden bâ-yed-i mütevellî beher sene ikiyüz kuruş câmi'-i şerif-i merkûm imamı bulunan efendiye vazife virile ve mürûr-ı zamanıyla hamam-ı mezkûrun senevî icâresi olan beşbin kuruş teksir ider ise teksir iden icare-i ta'mirat ve zıkr olunan ruğan-ı zeyt ve levâzımat-ı sâire-i mezkûre masârifına ve ashab-ı vezâif-i mûmâ ileyhimin vazife-i mezkûrelerine zam oluna ve işbu zam dahi muhassasat-ı mezkûrelerin mikdar-ı mezkûrelerine göre olub ya'ni on hisse i'tibar olarak üç hissesi hamam-ı mezkûr ta'mirine ve üç hissesi zıkr olunan türbe ve câmi'-i şeriflere ve kütüb-hâne ve tekke ta'miratına ve bir hissesi medrese-i mezkûr ta'mirine ve bir hissesi türbe-i merkûmenin ruğan-ı zeyt ve levâzımat-ı sâire-i merkûmesi masârifına ve bir hissesi müderris ve hafız-ı kütüb vazifesine ve bir hissenin üç humusu türbedar ve müezzin efendiye ve iki humusu imam efendi vazifesine zam oluna ve birde zıkr olunan mahallerin ta'mirat ve termimatı beher sene siyâk-ı vâhid üzere olmayacağından ta'mirat-ı mezkûre için ber-minvâl-i meşruh tahsis olunan meblâğdan hangi senelerde fazla akçe kalır ise bâ-ma'rifet-i şer'i şerif ve

mütevellî yediyle rehn-i kavi ve kefil-i melî ahz olunarak ol akçe kezâlik bâ-yed-i mütevellî istirbah olunarak hâsıl olan rıbh ya'ni zikr olunan mahallerden hangisinin ta'mirine muhassas akçenin rıbhı ise ana ilâve olunarak ol mahallin külliyyetlü ta'miri iktizâ edübde senevî muhassas olan akçe kifayet itmediği suretde ol rıbhdan hâsıl olacak akçe dahi sarf olunarak ta'mir ve termim oluna ve vakf-ı mezkûruma ben lâbise-i libâs-ı hayat oldukça kendim bi'n-nefs mütevellîye olub bi-emri halık irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediğimde damadım mûmâ ileyh Mehmed İzzet Bey vakf-ı mezkûruma mütevellî ola ve mûmâ ileyh Mehmed İzzet Bey dahi âzimi dâr-ı na'im oldukda mîr-i mûmâ ileyh evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı zükûrunun ekber ve erşed ve aslahı mütevellî ola ve ba'de'l-inkiraz evlâd-ı zükûr kezâlik mir-i mûmâ ileyh evlâd-ı inâsının ekber ve erşed ve aslahı mütevellî ola ve ne'uzu bi'llahi min kahri'l-feyyâz ba'de inkirazi'l-evlâdi'l-küll mir-i mûmâ ileyh akrabasının akrab ve ekber ve erşed ve aslahı hüdâ-nekerde bunlardan dahi kimesne kalmadığı surette kasaba-i mezbûrede me'zûn bi'l-efâtâ bulunan efendiler mütevellî olub ve hâkimiş-şer'-i şerif bulunan efendiler dahi nâzır olalar ve mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı şehvâr-ı a'vâm ile vakfa fütûr ve ğallesine küsur terettüb edüb şurût-ı mezkûreye riayet müteazzir olur ise ğalle-i vakf-ı merkûma mutlaka fukarâ-i müslimîne sarf oluna ve vakf-ı mezkûrumun tebdil ve tağyiri ve taklil ve teksiri merreten ba'de uhrâ yed ve irâdat ve meşiyetimde ola deyu ta'yin-i şurût ve tebyin-i kuyûd birle hamam ve bağçe-i mezkûru fâriğan ani'-şevâğil târih-i kitaptan bir ay mukaddem mahallinde mütevellî-i merkûme teslîm eylediğimde ol dahi vakfiyyet üzere kabz ve tesellüm vesâir mütevellîlerin evkâfda tasarruf eyledikleri gibi tasarruf eyledi didikde ğibbe't-tasdikü'-ş-şer'î vekil-i mûmâ ileyh bi'l vekâle semt-i vifakdan cânib-i şikaka azîm ve mütevellî-i mûmâ ileyh dahi husumet ve niza'a câzim olub vakf-ı akar muhtâr-ı eimme-i ahyar olan imâm azâm ve hümâm-ı akdem siraci'l-ümme ve kâşifü'l-gumme Hazretleri katında sahih lâkin menzile-i âriyetde olub şerif-i lüzumu müstelzim olmamağla vakf-ı mezbûrdan rücû' câiz ve râci'î emr-i meşrû'ı gayri mütecâviz olmağın hamam ve bağçe-i mezkûru ke'l-evvel müvekkilem mûmâ ileyhanın mülküne istirdâd iderim buyurduklarında mütevellî-i reşîd münasib cevâb-ı sedîd virüb eğerçi inde'l-imâmü'l-a'zam hal-bast ve tafsil olunan minvâl üzere idüğü cây-i işkâl değıldir lâkin arif-i samedanî Ebû Yusuf eş-şehir bi'l-imâmü's-sani indinde vâkıf mücerred vekaftu dimekle ve İmâmı Rabbanî Muhammed bin Hasan eşşeybanî indinde teslîm-i ile'l-mütevellî ve te'bid zikriyle vakıf lâzım olur deyu red ve teslimden imtinâ' ve bu vechle husumet ve nizâ' edüb hâkim-i muvakkî'i sadr-ı kitâb lâ zâle hükmehu bi'l-hakkı ve's-savâb hazretleri huzurunda müterafi'an ve her biri fasl u hasme talibân olduklarında hâkim mûmâ ileyh esbeğallahu ni'amehu aleyh Hazretleri dahi cânib-i vakfi evlâ ve ahrâ görüb âlimen bi'l-hilâf ve mürâ'iyen fimâ yecibu fi-tescili'l-evkâf vekil-i

mûmâ ileyh mahzarında vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzumuna hükm-i sahih-i şer'î ve kaza-i sarîh-i mer'î itmeğın min ba'd vakf-ı merkûm sahih ve lâzım ve habs-i sarîh ve mütehaddim oldu.“ Femen beddelehu ba'demâ semi'ahu feinnemâ ismuhu ale'llezine yubeddilûnehu inne'llahe semi'un alîm.” Ve cerâ zâlike ve harrerehu fi'l-yevmi's-salis ve'l-işrin min Cemâziye'l-evvel li-senete semânin ve mieteyn ve elf. 23 Cemaziye'l-evvel 1280.

